14. MÄRTS
ILMUB 1940. A. OKTOOBRIST

KÕIGI MAADE PROLETAARLASED, ÜHINEGE!

Eesti NSV
Kultuuriministeeriumi
ja loominguliste
liitude häälekandja

11 · 1986 SIRP ja VASAR

PALMSE HAKKAB VALMIS SAAMA

ANTS HEINA FOTOD
(Lähemalt lugeda 9. lk.)

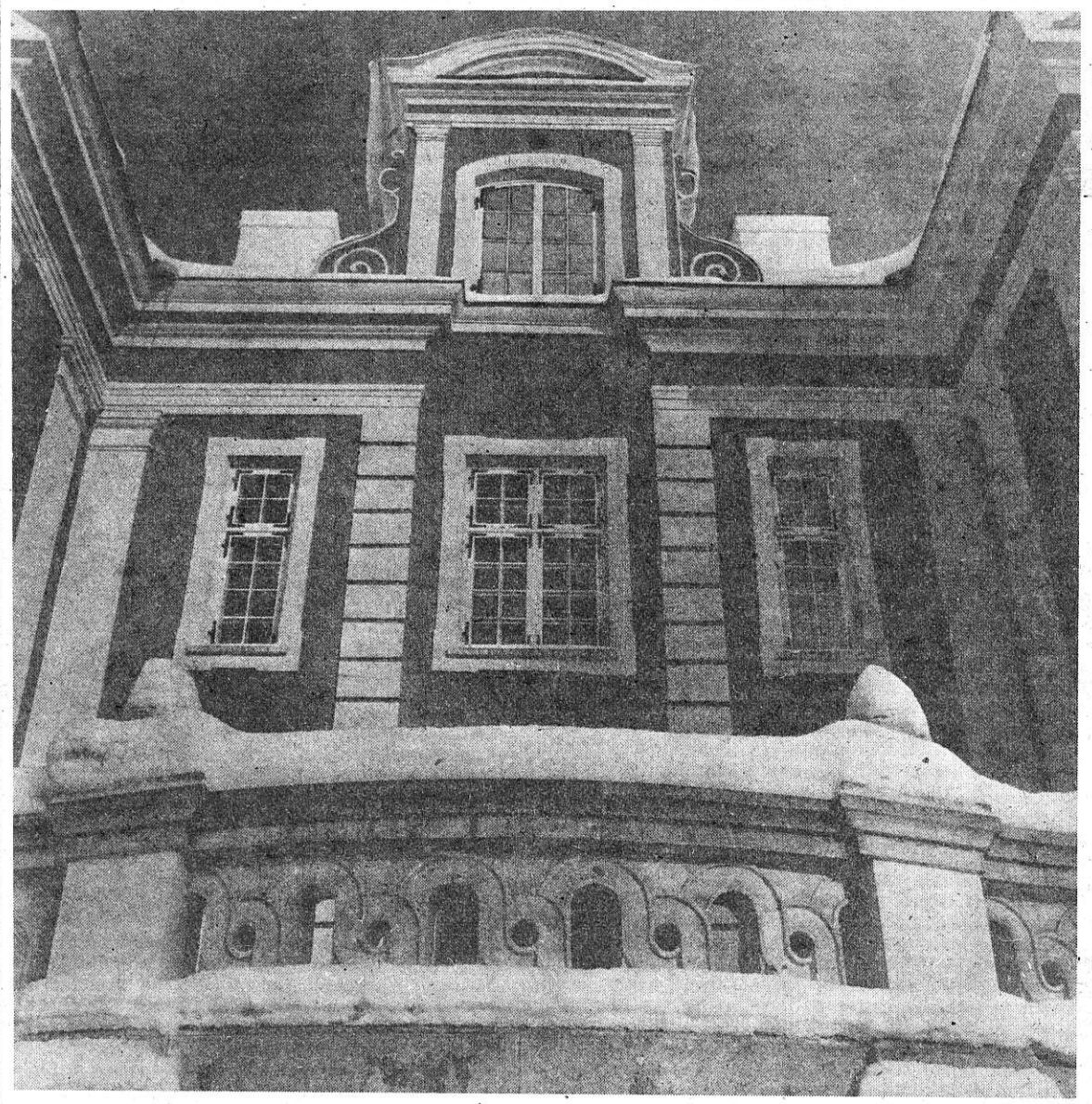

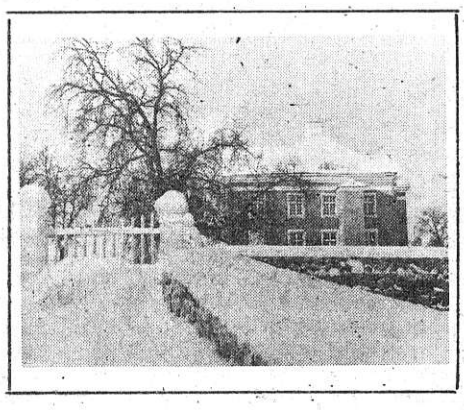

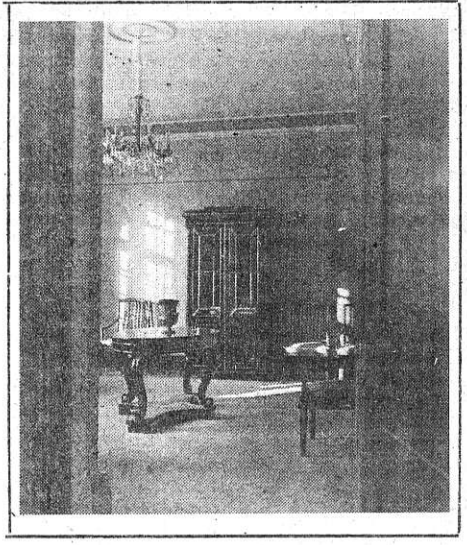

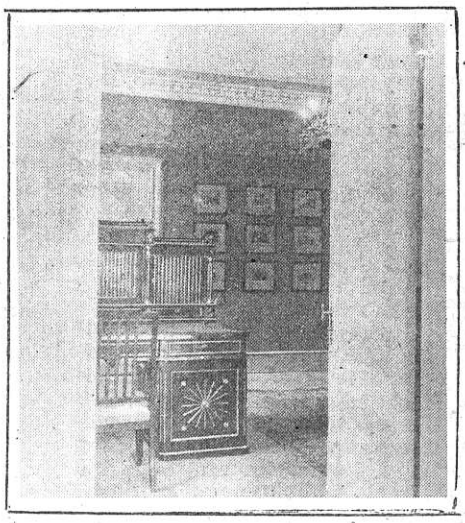

TALLINNA ÜLIKOOL
Akadeemiline
Raamatukogu

NLKP XXVII KONGRESSI SÕNAVÕTTUDEST

GEORGI MARKOV,
NSVL Kirjanike Liidu juhatuse esimene sekretär

Aprillipleenum raputas kirjanikke, teravdas meie vastutust partei ja rahva ees. Kiites partei plaanid heaks, on kirjanikud püüdnud järgida Keskkomitee . jõupingutuste loovat paatost, toetada kõigis tegevussuundades uusi kriteeriume ja seisukohti. Mitmed kirjandusteosed on pälvinud ühiskonnas elava vastukaja, sest nad käsitlevad meie tegelikkuse olulisi probleeme, lahkavad ühes või teises valdkonnas täheldatavate seisakute ja inertsuse põhjusi, puudutavad meie elu närvi.

Ent kirjanike teadvuse sügav ümberhäälestamine, kogu kirjandusrinde pööre uute, revolutsiooniliste muudatuste poole on alles alanud. Valmistumine NLKP XXVII kongressiks oli võimas stiimul selles suunas. Keskkomitee poliitiline ettekanne, milles anti nüüdisaja sügav, leninlikult põhjalik analüüs, kirjanduse puuduste kritiseerimine, vastuvõetud programmdokumendid avavad meile uusi, avaraid horisonte, innustavad kunstimõtet uutele avastustele ja kordaminekutele.

NLKP Keskkomitee poliitiline ettekanne mobiliseerib uue jõuga meie energiat kogu inimkonna püha rahu kaitsmisele. Kirjanikud paljastavad ka edaspidi imperialismi sepitsusi, teades, et üksnes rahvaste vankumatu tahe sunnib imperialismi tagasi tõmbuma, loobuma kurjaendelistest tähesõjaplaanidest.

Loomulikult esitab iga nõukogude inimene endale praegu küsimuse: kus, missuguses punktis peab oma energiat erilise innuga rakendama, et tagasiandam oleks suurim? Nii küsivad ka kirjanikud, kõik kultuuritöötajad.

Igal meie ajaloo murranguetapil on partei tähelepanu keskpunktis olnud inimene, võitleja, teoinimene, kes konkreetselt kehastab aja nõudeid. Just läbi inimese lähevad meie ajastu impulsid — alates murest maa ja leiva pärast kuni mureni püsiva, tuumarelvavaba rahu pärast kogu planeedil. Niisugune inimene on elus ääretult keerukas. Et mitte patustada tõe vastu selle inimese kunstilisel uurimisel, et mitte lasta end eksitada välisefektidest, et näha õigesti ning mõista tõelist ja reaalset kangelaslikkust, peab kirjanik ja üldse iga kunstnik sellest inimesest palju, väga palju teadma.

Nõukogude paljurahvuselisel kirjandusel on rikkalikult kogemusi meie aja kangelase taaselustamisel oma parimate raamatute lehekülgedel. Ent tunnistagem: neist kogemustest praegu enam ei piisa. Meie päevade kogemus on uus, ootamatult uus nagu kõik, mis sünnib rahva loova töö hoogsas voos. Et tõde kätte saada, peab kunstnik ise sellesse voogu sukelduma. Eriti kui oled noor kirjanik ja seisad oma tee hakul.

Ütlen avameelselt: meid häirib — ja me räägime sellest sageli murelikult —, et viimastel aastatel on kasvanud niisuguste teoste hulk, kus kindla eluhoiaku, rikka vaimumaailma ja keeruka iseloomudialektikaga tegelase asemel jõuab lugejani üksnes meie kaasaegse kauge koopia, ehkki oma aja tunnusjoontega. Et lugeja meelt lahutada, viivad niisuguste oopuste autorid oma tegelaskujusid egoistlike huvide ja tahtmiste pisimaailma, lisavad vürtsiks üleaisalöömisi ja tarbimiskirge ning, kasutades kirjastajate ja kirjanike vähest nõudlikkust, toovad oma pooltooted suure ilma ette.

Veelgi halvemaks teeb asja see, et kirjanduse need puudused avaldavad kahjulikku mõju ka filmi- ja teatrikunstile, mida kirjanikud toidavad algideede ja -kujunditega.

Siin võiks suurt abi olla kriitikast, millel aga jääb vajaka järjekindlusest ja ideelisest kirglikkusest, puhuti ka arvamuste ja hinnangute arukast, parteilisest ühtsusest. Sageli juhtub, et rahva hulgas käivad teose üle tulised vaidlused, kriitika aga ei lähe nendega kaasa, ei kanna arvamustevahetust oluliste ühiskondlike probleemide tasandile.

Negatiivselt mõjub ka ametkondlikkus, mis kunstis sünnitab maitseerapoolikust. Tihti satub kunstnik segadusse, sest ühe ja sama teose kohta öeldakse talle Kirjanike Liidus ühte, Kultuuriministeeriumis teist ja Kinokomitees kolmandat. Küllap tasuks erinevaid muusasid sagedamini ühise laua ümber arutama kutsuda. Eriti tähtis on see komplitseeritud juhtumitel, neid aga tuleb rohkesti ette. Niisugune asi õigustaks end kahtlemata, küsimus on vaid algatuses: kes esimesena hülgab aegunud stereotüübi, mille kohaselt naabri aeda ei vaadata.

Kohtumistel lugejatega küsitakse meilt tihti: «Mida te jätate järglastele?» Öelda täpselt, mis jääb järglastele, on võimatu, me ei tea seda. Ent mõtlema peame sellest ometi, selleks kohustab meid vastutus ajaloo ees. Mis siis ikkagi jääb? Kahtlemata jääb parim sellest, mis erutas meie kaasaegseid, mis aitas neil võidelda rahu ja kommunismi eest, mis oli neile toeks teel tulevikku. Ja muidugi jääb nüüdiskangelane, kes on teinud suurt ajaloolist tööd kommunismi ehitamisel XXI sajandi künnisel.

Tahaks väga, et võimalikult palju meie aja teoseid tulevikku jõuaks. See soov ei ole dikteeritud auahnusest, vaid selle mõistmisest, et meie ajastu on ülev ja väärib, et meie järglased temast võimalikult rohkem teaksid. Tundub, et kirjanduse soovis kanda tulevikku kustumatu mälestus meie ajast on kätketud suured reservid. Ajaproovi teeb läbi vaid tõeline kunstiteos, milles on ühinenud anne, meisterlikkus ja ideelisus.

Partei on meid korduvalt orienteerinud kõrgele professionaalsusele ja ideelisele täpsusele töös, kõige tihedamatele ja vahetumatele sidemetele töökollektiividega, kus põhiliselt otsustatakse kodumaa saatus.

Ei saa öelda, et kirjanikel niisugused sidemed puuduksid. Kuid täna tõukab kirjanikke tagant meie maa sotsiaal-majandusliku ja vaimse arengu kiirendamise psühholoogiline kliima. Jutt pole kiirustamisest (see toob kaasa vaid kahjulikku sekeldamist), tarvis on intensiivistada loomingulist tööd, ümber korraldada Kirjanike Liidu enda töörütm. Juba mitmed meie klassikud tõestasid, et kiiresti ei tähenda veel halvasti. Oivaliselt kasutasid seda kogemust nõukogude kirjanikud Suure Isamaasõja aastail, mil lühikese ajaga loodi kõrge ideelise ja kunstilise väärtusega kirjandus, mis jääb kirjaniku patrioodikohuse täitmise eeskujuks.

Kirjanduse edu sõltub suuresti kirjastustest, polügraafia- ja paberitööstusest, raamatukaubastajatest ja raamatukogutöötajatest. Me täname neid abi eest, soovides ühtlasi, et nende saavutused oleksid veel suuremad.

Kirjastuste võrk vajab täiustamist, nende töö aga tõsist ümberkorraldamist. Ei saa tõesti normaalseks pidada, et näiteks säärastes suurtes keskustes nagu Uljanovsk, Smolensk ja Vologda pole kirjastusi. Küsitavusi on ka ilukirjandusväljaannete planeerimisel. Praegu uus, tihti vajalik ja aktuaalne raamat vananeb, oodates oma järge kirjastuses. Kas Kirjastuskomitee pole mitte kirjastusprotsessi juhtimist liiga tsentraliseerinud? Kas pole aeg vabastada kirjastused ülehooldamisest, anda neile rohkem võimalust initsiatiiviks, rohkem iseseisvust?

Kirjandus vajab ka uusi ajakirju, eriti lastele ja noorsoole. Noorest põlvkonnast rääkides nimetaksin veel üht pakilist probleemi: kirjanduse õpetamist alg-, kesk- ja kõrgkoolis tuleb põhjalikult parandada. Aeg on lõpetada eksperimenteerimine, lihtsamalt öeldes, kirjandusprogrammide surkimine. Patriotismipuu oodatavat saaki ei anna, kui tema viljakandvaid oksi edaspidigi raiutakse. Niisuguseks puuks on ja jääb meie kodumaine kultuur.

Kunstiharitlased võtavad kogu südamega vastu partei joone, tema kursi. Kirjanikud, kõigi kunstiliikide meistrid peavad võitlust partei ideede ja plaanide elluviimise eest oma südameasjaks ning pühendavad sellele kogu jõu.

LEV KULIDŽANOV,
NSVL Kinoliidu juhatuse esimene sekretär

Lõppenud viisaastakul külastas meie maa kinosid 20,5 miljardit inimest. Filme vaadatakse ka televisiooni vahendusel. Kuidas aga mõõta kasutegurit, mille sünnitab hästi tehtud, tark ja andekas film? Vaatajas hingeliigutust põhjustanud linateosele järgnevad kahtlemata miljonite inimeste head mõtted ja teod.

Kas meil aga on selliseid filme? Võime täie vastutustundega kinnitada: jah, on. Viimastel aastatel on ilmunud mitukümmend head ja andekat tööd nii pealinna kui ka vabariikide stuudiotelt.

Samas on aga meie ajakirjanduses avaldatud suur hulk kriitilisi, vahel üsna vihaseid artikleid ja kirju, sihitud filmide pihta. Kahtlemata on suurem osa meile tehtud eteheidetest õiglased. Tühiste, sisututе filmide tulv on lubamatult tugev. Vähe on lastefilme. Filmilevi on täis välismaist rämpsu ja ka meie oma välismaa liistude järgi tehtud rämpsu.

Temaatiline alajaotus «Filme tööliskassist» pole kunagi tühi olnud: ikka on trafaretne tootmisnovaator jalutanud käsikäes konservatiiviga ühest filmist teise. Ainult et mitte keegi pole neid filme vaadanud ja keegi ei mäleta neid. Kui aga linale tuli terav, probleemikas ja andekas film «Rong jäi seisma», jäeti see inertsist vaatamata. Mida siis vaadati? Mindi naaberkinno, kus jooksis «Tulin ja ütlen» või «Diskotantsijad». Ja kino, kus leierdati «Diskotantsijat», täitis rahalise plaani ning sai preemiat. See kino aga, kus etendati filmi «Rong jäi seisma», ei saanud midagi.

Ma ei hakka esitama küsimust, kas peame väntama meelelahutus- ja muusikafilme või komöödiaid, melodraamasid ning detektiive. Muidugi peame! Ent need peavad vastama kõige kõrgematele esteetika-, moraali- ja ideoloogianõuetele, vastasel juhul tuleb nad panna riiulile filmide asemele, mis on sinna sattunud ametkondlike ambitsioonide tõttu. Ning esimene probleem, mis tuleb lahendada on — stsenaariumid. Filmi alus on kirjandus. Mitte ühelgi lavastajal pole veel õnnestunud teha kehva käsikirja järgi head ja huvitavat filmi. Ega õnnestu ka. Samas aga tunneme pidevat käsikirjanälga. Põhjusi on mitu. Üks neist seisneb nende lülide täielikus vastutamatuses, mida stsenaarium järk-järgult läbib. Kõigepealt on loomeühenduse toimetuskolleegium, kes teab juba ette, et ühtki vastutavat otsust vastu võtta ei saa. Siis jõuab käsikiri stuudio või vabariigi kinokomitee stsenaariumide kolleegiumi, kes ka ei otsusta veel asja saatust. Viimaks otsustab peatoimetaja, et käsikiri on nii kaugel, et selle võib esitada NSV Liidu Kinokomitee peatoimetuskolleegiumile, kes võtabki enesele raske vastutuse tulevase filmi pärast. Milleks on aga siis loomeühendus koos kolleegiumiga? On ju selle eesotsas tavaliselt nimekas meister. Ehk tuleks just neile jätta rohkem otsustamisõigust, neid rohkem usaldada, samas aga panna nende õlgadele ka suurem vastutus? Kinokomitee peatoimetuskolleegiumile võiks see-eest jätta koordineerija ja temaatilise planeerija ning riiklike tellimuste väljatöötaja roll, muidugi ka filmiprotsessi ideoloogiline juhtimine.

Teiseks. Stsenaariumide loomine ei saa olla täiesti jäägitu. Tegemist on keeruka loominguga, välistatud pole ebaõnnestumine. Kõnelemata juba sellest, et elu ise võib käsikirjas parandusi teha. Kunagised normid lubasid soetada iga valmis filmi kohta kolm käsikirja, praeguseks on see suhe jõudnud 1:1,5. Ja nüüd, niipalju kui mulle teada, kavatseb Rahandusministeerium sellegi napi normi revideerimisele võtta. Kui mitme käsikirja eest olete maksnud, nõnda mitu olgu ka filme! Kuid see on kas utoopia või nende rahandusorganite täielik ebapädevus, kes säherdust n.-ö. reformi plaanitsevad. Säästame viis tuhat ja heidame tuulde viissada tuhat. (Kiiduavaldused.) Praegu on kaugsõidus viibivail võttegruppidel keelatud üürida kohapealseid sõidukeid, isegi juhul kui stuudiod oma limiidi arvelt kütuse annavad. Las NSV Liidu Rahandusministeerium tunneb huvi, mis see kõik maksma läheb — kihutada stuudio oma liiklusvahenditega tuhandete kilomeetrite kaugusele. Missuguse käsikirjade varu saaks soetada selle raha eest!

Ja kui palju raha lendab korstnasse ümbervõtete pärast, mis on tingitud meie filmi armetust kvaliteedist. Jutt filmi kvaliteedist käib juba mitu aastat. NLKP Keskkomitee ja NSVL Ministrite Nõukogu määruses 19. aprillist 1984 öeldakse selgesti, et igal aastal tuleb tarnida 950 miljonit meetrit filmi. Siiski annab Keemiatööstuse Ministeerium 200 miljonit meetrit nõutust vähem, see tähendab, et filmilevil jääb igal aastal 100 000 filmikoopiat saamata. Ka selle hea määruse paljud muud punktid on täitmata, olgugi et me nii väga sellele määrusele lootsime. Väga halb on lugu kinode ehitamise ja võttetehnikaga. Mulle meenub, kuidas režissöör Svešnikova rääkis lahingutegevuse filmimisest Afganistanis: kui kaameramees käivitas mootori, jooksid mässulised heitunult laiali — nii vägev oli selle tärin. (Elevus saalis.)

Praeguseks on loodud suur komisjon, mis koosneb tootmisjuhtidest, autoriteetsetest loometöötajatest, et asuda suure küsimusteringi kallale meie keerukas töös — alates ideeliskunstilistest ja kaadriküsimustest kuni veel avastamata reservideni välja. Võime juba ette kinnitada: omal jõul, ilma NLKP Keskkomitee toetuseta me põhjaliku ümberkorraldusega toime ei tule. Nagu alati jääme lootma abile ja tähelepanule, millest meie kunst pole kunagi ilma jäänud.

IGOR GORBATŠOV,
A. Puškini nim. Leningradi Riikliku Akadeemilise Draamateatri peanäitejuht, NSV Liidu rahvakunstnik

Kunstiinimesele on kõige tähtsam tema kodanikuhoiak. Siin arutatavate keerukate probleemide hiigelkompleksis on üks, mis määrab ära kõik — see on kiirendus, intensiivistamine. Väga tähtis on, et neid mõisteid ei ahendataks, et need võetaks kindlalt omaks: kiirendamine ja intensiivistamine ei ole mitte üksnes majanduse, vaid ennekõike moraali – kategooriad, sest nõuavad inimeselt uut, kvalitatiivselt uut töössesuhtumist.

Nõukogude inimesed ootavad kunstnikelt niisuguseid teoseid, mille kangelased oleksid tõeliselt aktiivsed, teovõimelised ja reipad. Tõttöelda on mul ammune unistus lavastada näidend parteitöötajast, tõelisest kommunistist, meie aja inimesest — võitlejast. Tean palju sääraseid inimesi. Kirjanduses aga, laval ja kinolinal on paraku seesuguseid kangelasi vähe.

Ma ei räägi mingisuguse silutud ja lauspositiivse kangelase ühesest vormelist. Ei, me vajame erisuguseid kangelasi. Romantilist kangelast ja satiirilist kangelast (et too raviks naeru abil) ja, lõpuks, just nüüdsama elus nähtud, veel ära mõistatamata kangelast. Käigu ta läbi tohutute raskuste, läbi traagiliste konfliktide, võidelgu, kuid olgu siiski kangelane, eeskuju, kellele kaasa elad, keda usud, kelle selja taga on tõde, ajalooline tõde.

Meie ühiskonnas toimuv otsustav võitlus iga sorti amoraalsuse, ükskõiksuse, eba-

printsipiaalsuse, vaimulodevuse vastu annab rohkesti ruumi niisuguse kangelase otsinguks, kes ei taha olukorraga leppida. Meil, näitlejail, on väga tähtis seda tunda, südamega tunda ja mõista. Kas me oleme selleks valmis? Peamises kahtlemata oleme. Seda kinnitavad rohked õnnestunud lavastused, mis olid pühendatud võidu 40. aastapäevale, samuti kongressiks valminud suurepärased lavastused.

Partei programmi uue redaktsiooni projektis räägitakse optimismist kui võimsast kasvatusvahendist. Kusjuures jutt pole niisugusest optimismist, mis, tunnistagem, lakeerib ja ilustab tegelikkust, pakub soovitavat olemasoleva pähe. See optimism, millele partei meid praegu kutsub, rajaneb meie elu reaalsel hindamisel, see optimism kätkeb lootust ja tulevikuusku, annab ruumi julgeks ja otsusekindlaks tegutsemiseks kõige vastu, mis veel meie elu segab.

Me räägime tihti kunsti osatähtsuse suurenemisest. Hoopis harvemini aga meenutame pakilist ajanõuet — professionaalsete kunstiinimeste kasvavat vastutust loodavate teoste ideelise sügavuse ja kunstitäiuslikkuse eest. Vastutus, mille kunstitegelane endale võtab, eeldab ennekõike ranget kunstniku- ja kodanikunõudlikkust iseenda suhtes. Kui tal seda omadust ei ole, kui ta on valmis maha salgama tõde hetkehuvide ja uusmoodsate nõuete nimel, siis ei põhjusta tema hoiak mitte üksnes loomeviljatust, vaid on ka ebakõlblas.

Tõelistele kunstnikele teeb muret mõnede teatrite püüdlus täita saalid iga hinna eest, andes järele vähenõudliku publiku maitsele. Muret teeb see, et on välja ilmunud säärane kunstitarbija, kes läheb teatrisse või kinno, istub teleri ette iseenesestmõistetava peremeheveendumusega, et nüüd kohe hakatakse teda lõbustama või pakutakse midagi soolast ja vastalist. Kultuuri pidamine vaid meelelahutuseks, primitiivseks teenindusliigiks pole lihtsalt naiivne eksimus, see on põhimõtteline viga. Kunsti kõrge ülesanne ei ole mitte lihtsalt vastata vaataja juba väljakujunenud nõudmistele, vaid — ja see on peamine — kujundada neid nõudmisi, õpetada mõistma tõelisi väärtusi.

Muret teeb see, et mõned filmid, näidendid ja raamatud kasvatavad väikekodanlikkust, on täis naturalistlikke stseene, mis võivad esile kutsuda ükskõiksust ja apoliitilisust. Oleme miskipärast, tahes või tahtmata, minetanud avara elunägemise, taandunud abstraktse humanismi ja patsifismi positsioonidele, hea ja kurja klassivälise käsitamise positsioonidele. Aeg on peatuda, küsida säärastelt autoritelt: kuhu te lähete?

Jah, me ei tohi sulgeda silmi puuduste ees, inimlike pahede ees: neist on vaja rääkida avalikult, südamevaluga, kõigi kuuldes, et nende vastu edukamalt võidelda. Ent kas tasub tervel kehal paiset nähes hüsteerilist lärmi lüüa? Ei tasu. Sada korda tähtsam on aidata inimesel ja ühiskonnal tõvest vabaneda, leida pahe vastu võitlemise mehhanism, teha inimene immuunseks igasuguse sotsiaalse viiruse suhtes.

Kurb, et praegu puuduvad lavalt peaaegu täielikult ajaloolised, heroilis-patriootilised näidendid. Meie maa ajaloos on rohkesti tähtsaid sündmusi ja kuulsusrikkaid nimesid, kelle üle me võime õigusega uhked olla ning kes võivad ja peavad saama selleks ideaaliks, mida noor põlvkond nii väga vajab.

Hälvetele kunstis on korduvalt osutanud parlei Keskkomitee. Aeg läheb, otsustavast pöördest aga on veel vara rääkida.

(Järg 4. lk.)

KLASSIKASVATUS:

TRADITSIOONID, ÜLESANDESEADMISED

AIGAR VAHEMETSA

Proletaarsete revolutsionääride elu, kelle juhtimisel kukutati meie maal ekspluataatorlik kord ja rajati sotsialismi alussambad, kuuluks nagu ajaloolõiku, mis tänapäeva seisukohalt on minevik. Tõsi, me mõõname, et mineviku õppetunnid on üsna väärtuslikud kui üldharidusliku eruditsiooni allikas, aga problemaatiliseks muutub asi, kui seame üles küsimuse nende kohast meie ees seisvate praktiliste ülesannete lahendamisel.

Nõukogude ühiskonna praeguse sajandilõpu intensiivarengu tingimustes, mil esiplaanile on kerkinud sotsialistliku majanduse täiustamine, teadus- ja tehnikarevolutsiooni kiirendamine, võib tunduda küsitavana nende inimeste elukogemuste aktualiseerimine, kes küpsesid isiksusteks ja tegutsesid sajandi alguses, tänapäevast kardinaalselt erinevas maailmas, ja kelle elukäikudes on väliselt nii vähe ühist tänapäeva sirguva põlvkonna kujunemisloogaga. Aga siiski: tuletagem meelde kas või Holger Puki veenvalt avastusliku raamatut «Kirjad Liisale».

Proletaarsed revolutsionäärid sündisid keskkonnas, mis iseenesest ei teinud midagi nende sotsiaalse teadvuse arendamiseks, vastupidi, ekspluataatorliku ühiskonna kool ja teised teadvuse mõjutamise riiklikud süsteemid tegid kõik võimaliku, et inimene mõistaks maailma ja iseennast vääralt, peaks eraomandile ja klasside ebavõrdsusele rajatud ühiskonda õiglaseks ning igavesti kestvaks. Ja kui antagonistliku ühiskonna liikmel kujunebki ametlikult ettenähtust välja teistsugune teadvus, siis toimub see rängas võitluses ülalt seatud kasvatajate ja sundijatega; kui see teadvus jõuabki oma aja kõige progressiivsema teadlikkuseni — maailma ja inimese mõistmiseni proletariaadi klassi huvide ja perspektiivide seisukohalt, siis on see üldjuhul pikaajalise ja vaevarikka enesekasvatuse tulemus.

V. I. Lenin pöördus juba 1902. aastal ajalehes «Iskra» tervitusega Venemaa keskkooliõpilaste poole, kutsudes neid üles teadlikule enesearendamisele, endakasvatamisele proletaarse klassiteadlikkuse vaimus kindlateks ja vastupidavateks sotsiaaldemokraatideks, kasutades selleks tol ajal ainuvõimalikku välist abi, vanemate sotsiaaldemokraatide isiklikke kogemusi.

Nii kasvabki üles põlvkond revolutsionääre, inimesi, kes ennastsalgavalt lugesid keelatud marksistlikku kirjandust, kogunesid salaringidesse, vaidlesid ja täiendasid üksteise teadmisi ühiskonnast, samaaegselt kuulatades, ega kuskilt lähene sandarmi sammud. Paljud end ise kasvatanud revolutsionäärid pidid sotsiaalpoliitilise harituse eest maksma tervisega tsaarivanglates ja asumisel; mõnedki revolutsionäärid andsid marksistliku tõe omandamise ja propageerimise eest oma elu.

Revolutsionääride elulugudest jääb mulje, et maailmavaate kujundamine oli neile tähtsaim isiklik probleem. «Olen juba lapsepõlvest saadik, õigemini öelda 16. eluaastast alates, nagu meil nimetatakse, «ilmaparandaja»,» kirjutas 25-aastane Jaan Anvelt 8. augustil 1909 oma armastatud tütarlapsele. «Ma lõin käega meie pehkinud kodanliku ühiskonna kõikidele «headele külgedele», nagu perekonnaõnn, vaikne ja mugav nurgake.(...) Ma ei ole kuidagi nõus sellega, et tänapäeva inimene elaks ainult enesele, otsiks ainult seda teerada, mida mööda kergem oleks jõuda värskendava veeallikani, mis kütkestab kõik mõtted, kavatsused — leida elatusvahendeid, jõuda välja selle ühiskonnani, mis on pehkinud ja vana. (...) Minus pakitseb vahel niisugune soov rebida sellest keskkonnast välja igaüht, kui mitte kehaliselt, siis vaimselt, sest mitte igaüks ei või otsekohe maha jätta seda ringkonda, ja saada hoopis teise maailma liikmeks. Ma ei idealiseeri töölisi, nagu see Teile ehk tundub. Kuid nad moodustavad tuumiku, kes loob parema korra, see on mass, kes ainsana kannab endas energiat, mis on hädavajalik uue alusmüüri loomiseks, millele võiks rajada sotsiaalse ühiselu uue hoone.»

Üliõpilane Jaan Anvelt, nii nagu paljud teisedki leninlikku tüüpi revolutsionäärid, arendas proletariaadi klassipositsioonidelt edasi oma esialgu veel spontaanset ja romantilist maailmavaadet, luues endale aja jooksul rangelt teadusliku marksistlik-leninliku vaadete süsteemi. See sai talle edukaks tegevusjuhendiks 1917. a. revolutsioonis, Kodusõjas ja sotsialistlikus ülesehitustöös Nõukogude Venemaal, kus tal tuli täita vastutusrikkaid ülesandeid.

Noorpõlves väljakujunenud enesearendamisvõime täienes Anveldil küpses meheeas veelgi, võimaldades tal täiuslikumalt omandada mitte ainult ühiskonnateadusi, vaid ka selliseid tehnilisi erialasid, milleks tema juriidiline ülikooliharidus polnud andnud minimaalseidki eelteadmisi. Nii omandas ta Kodusõja ajal suurtükiväelase kutse. Kahekümnendate aastate lõpu poole, üle neljakümne aastase mehena, kui partei suunas Anveldi NSV Liidu lennundust edasi viima, omandas ta insenerikvalifikatsiooni.

Arenenud sotsialistlikus ühiskonnas mõjutavad kõik organiseeritud sotsiaalsed institutsioonid inimese teadlikkuse kujunemist. Lasteaiast ülikoolini, isetegevusteatri etendusest poliitharidussüsteemi teoreetilise seminarini, kogu massipropaganda ja -informatsiooni võrk — televisioon, raadio, ajakirjandus — kasvatab tänapäeva nõukogude inimest proletaarse klassiteadlikkuse ja sotsialistliku ideoloogia vaimus.

Ent ometi on see võimas inimese mõjutamise aparaat vaid asja üks külg. Selle laitmatust funktsioneerimisest üksi ei piisa. Edukas kasvatustöö saab teoks vaid objekti ja subjekti koostööna. Vähe on tulu kasvatusest, mis suundub objektile, kellel ei eeldata ega arendata iseseisvat mõttetööd. Maailmavaate omandamine ja täiustamine kujunevad vaid siis efektiivseks, kui kasvatataval endal on aktiivne soov olla maailmavaateliselt arenenud inimene.

Selline soov ei teki iseenesest. Ka sotsialistlikus ühiskonnas mõjutavad inimest vanast ühiskonnast pärit sotsiaalpsühholoogilised tegurid, mis takistavad tema poliitilise mõtlemisvõime arenemist. Väikekodanliku stiihia diapasoon, kui selle vastu ei peeta võitlust, võib paisuda küllaltki suureks: tarbimissfääris avaldub see asjadekultuses, prestiižtarbimise esiplaanile nihutamises, edevuses ja üksteist materiaalse heaoluga ületrumpamise vaimus. Ent tarbimissfäär pole inimese eneseavaldamise ainuke valdkond, kus teadvuse väärastumine pidurdab sotsialistliku ühiskonna kiirendatud arenguks vajaliku inimkvaliteedi tekkimist.

Ühiskonna arengu üldine kiirenemine, tootmise järjest keerulisemaks muutuvad struktuur ja tehnoloogia, tootjate spetsialiseerumine ikka kitsamale erialale — see kõik koos infosüsteemide (nii erialaste, üldhariduslike kui ka poliitiliste) plahvatusliku laienemisega esitavad inimesele, tema mõistusele, emotsioonidele ja tegutsemisvõimele üha suuremaid nõudmisi. Mitte kõik ei suuda või ei tahagi nende sotsiaalsete nõudmiste kasvuga kaasa minna; nad tõmbuvad tagasi oma isiklikku ellu, sulguvad tootmistegevuses passiivselt oma ettekirjutatud kohale, täidavad vaid neid funktsioone, mida näeb ette otsene tööülesanne. Selline mehaaniliselt oma tööd ja maailma tajuv inimene ei arenda midagi edasi, ta vaid täidab käske ja korraldusi, võtab analüüsimata teadmiseks infot, ükskõik kust kanalist see tuleb, elab automaatselt pendeldava rutiini järgi — töölt koju ja kodust tööle, palgapäevast palgapäevani. Mingeid kõrgemaid eesmärke peale olmelise mugavuse ja vaimse mõnususe selline inimene endale ei püstita. Ta on lihtsalt olemas ja selle tõigaga rahul.

1912. aastal kirjutas eesti proletaarne revolutsionäär Hans Pöögelmann Ameerikas ilmuvas ajalehes «Uus Ilm» rahulolemise ja rahulolematuse vahekorrast antagonistlikus klassiühiskonnas: «Lapsepõlvest peale on meid alati rahulolemisele õpetatud ja manitsetud. Rahulolemine on kõrge voorus, õpetati meile koolis, rahulolemist jutlustab kirik kantslist. Rahulolemisele laulavad kiidulaulu kõik kõlblusõpetajad. Tööandjad kapitalistid peavad töölise kõige paremaks omaduseks rahulolemist, allaheitmist, nurinata vaikimist. Riigivalitsused nõuavad ja näevad väga hea meelega, et nende «alamad» rahulikud, vagusad, sõnakuulelikud oleksid.» Edasi küsib Pöögelmann, kas ei ole rahulolemine mitte üks kilp, mille taga õitsevad väiklane argus, salakadedus, sabaliputamine, tallalakkumine, salakaebamine ja muud seda laadi inimlikud alatused. Ta vastab jaatavalt: «Vaadake kord oma ümbruskonnas neid inimesi, kes koeralikult alati kõigega «rahul» on, mis ülemate-vanemate poolt tuleb — rahul silmakirjalikult ülemuse ees, et oma rahulolematust äraandmise teel kaasvendade kulul vaigistada.»

Rahulolematus oma isikliku, oma klassi, oma maa ja rahva. kogu maailma olukorraga oli see klassiteadvuse komponent, mis, rikastatuna ajaloolise perspektiivi missioonitundest viis proletariaadi klassivõitluse barrikaadidele ja pärast aastakümneid kestnud klassilahinguid võidule Suures Oktoobrirevolutsioonis. Seesama proletaarne rahulolematus saavutatuga, eesrindlikule inimesele omane pürgimus kiiremini edasi minna, täiustada ja areneda, paneb sotisalistliku ühiskonna liikme aktiivsemalt ja loomingulisemalt tegutsema üldsuse huvides.

NLKP XXVII kongressil püstitatud hiiglaülesandeid meie maa majandusliku, sotsiaalse ja poliitilise arengu kiirendamisel suudavad teostada vaid need inimesed, kelle teadlikkus on kõrge, kes on võimelised suhtuma partei plaanidesse kui oma isiklikesse, ja just selle isiksuse kvaliteedi kasvatamisel on proletaarsete revolutsionääride elutöö meile tänapäevani asendamatu pedagoogilise väärtusega.

Filosoofiline küsimus inimesest kui ajaloo subjektist, kui aktiivsest tegutsejast, kes ise, lähtudes oma individuaalses teadvuses kujunenud arusaamadest, määrab oma koha ajastu ühiskondlike jõudude võitluses, on marksismi tekkimisest saadik lakanud olemast ainuüksi teoreetiline probleem, mille üle vaidlesid filosoofid, vaid on omandanud määrava tähtsuse ühiskonna revolutsioonilisel ümberkujundamisel.

Proletariaadi vabastamise eesotsas võitlesid elukutselised revolutsionäärid, kes sageli ise polnud pärit töölisklassi hulgast, kuid kelle vaimne areng ja eetiline tundlikkus viisid neid oma aja kõige eesrindlikuma sotsiaalse jõu teenistusse.

Iseloomulik on selles mõttes Petrogradi ülikooli õigusteaduskonna lõpetanud Viktor Kingissepa elukäik. 1917. aasta tõstis selle 29-aastase Saaremaa sepa poja Eesti proletariaadi juhtide esiritta. Ta oli Eestimaa Sõja-Revolutsioonikomitee aseesimees, Eestimaa Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogu Täitevkomitee liige, Toitlusvalitsuse juht, Punakaardi organiseerija jne. «Miitingud, partei osakonna koosolekud, aruanded kõrge torni all rahvamajas, konverentsid, kongressid, nõukogu koosolekud, nõupidamised Tallinna kaitsmise üle, sõjaväe demobiliseerimine, parunitepüüdmine, — millest tema mitte osa poleks võtnud? Kes ei mäletaks tolleaegsetest proletaarlastest-võitlejatest tema väliselt külme, kuid seesmiselt tulist ja sütitavat kõnet raudkiivrite lähenemisel.» Nii kirjutab Viktor Kingissepast Jaan Anvelt.

Aga raudkiivrid osutusid 1918. a. veebruaris revolutsioonivägedest tugevamaks ja Viktor Kingissepal tuli taganeda koos teiste tuhandete revolutsioonisõduritega Saksa imperialistlike vägede pealetungi eest üle jäätunud mere Nõukogude Venemaale. Moskvas tõusis ta tänu oma erakordsetele juristivõimetele ja revolutsioonilisele printsipiaalsusele Vetšekaa esimehe Feliks Dzeržinski üheks lähemaks kaastööliseks.

Kui 1918. a. novembris puhkes Saksamaal revolutsioon ja kui Saksa okupatsioonirežiim Baltikumis lagunema hakkas, tekkis reaalne šanss nõukogude võimu taastamiseks Eestis. Kingissepp võttis Dzeržinskilt kolmenädalase puhkuse ja ruttas tagasi kodumaale, klassivõitluse eesliinile. Ent ka seekord pööras ajalooratas end Eestis reaktsiooni teele. Katse taastada 1918.—1919. aastail Eestis nõukogude võimu ei läinud korda. Eesti Töörahva Kommuuni — esimese Eesti Nõukogude Vabariigi — vastu astusid välja Inglise interventide, Eesti kodanluse, Balti mõisnike, Soome, Taani ja Rootsi palgasõdurite ning Vene valgekaartlaste ühendatud jõud. Eesti Punakaart sai lüüa ja oli sunnitud 1919. a. jaanuaris taganema Tallinna alt Nõukogude Venemaale. 1919. a. suvel otsustas Eesti Töörahva Kommuuni Nõukogu, kuhu Viktor Kingissepp kuulus siseasjade osakonna juhatajana, oma tegevuse lõpetada.

Kingissepp oleks võinud nüüd Moskvasse, tema jaoks alles hoitud kõrgele kohale tagasi minna, ent ta ei teinud seda: ta jäi edasi Eestisse, põrandaaluse võitluse kõige rängematesse tingimustesse, olukorda, kus tema pea eest pakkus kodanlik Eesti riik miljon marka.

«Ma saan sm. Dzeržinskist täiesti aru,» vastas Kingissepp Vetšekaa esimehe kutsele Moskvasse oma sealsele tööpostile tagasi tulla. «Aga ma loodan, et ta saab aru ka minust. Senikaua kui mind siin ei saa keegi asendada, pean ma oma viibimist siin vajalikuks ja otstarbekaks. Teiseks, ma ei saa naasta senikaua, kuni minu lahkumine kas või natukenegi sarnaneb põgenemisega eesliinilt. Ma loodan, et seltsimehed seal saavad aru: tänastes tingimustes ei saa naasta see, kes võitleb ja võitles nende seltsimeeste vastu, kellel on soov naasta.»

Viktor Kingissepp võitles kuni lõpuni eesliini lahingupostil. 29. jaanuaril 1922. a. Moskvasse jäänud abikaasa Elsale kirjutatud kirjas põhjendab ta oma tegutsemismotiive nõnda: «Kui 1918. a. jaanuaris punased väed taganesid, siis oli see ka minule kolossaalne isiklik katastroof. Ma ei võinud ju siia (Eestisse) tulemata jääda. Sest ma ei võinud talitada nagu desertöör. Kuid mul oli eriline individuaalne motiiv, mida Sina meie lahkumisel nähtavasti mitte ei mõistnud: Tallinnast äraminek laevadel (1918. a. veebruaris) — see rusus mu hinge. Ma tahtsin enda isiku pealt võtta vähemagi varju, nagu oleksin ma argpüks. Kui ma Moskvas sagedasti tujust ära olin, siis oli põhjus selles. Aga siia tulles ei arvanud ma muidugi mitte, et minu prooviaeg niisuguse pöörde saada võib.»

Kirjast selgub, et Viktor Kingissepp vastab eitavalt Elsa soovile konspiratiivselt Eestisse tulla, et kergendada oma armastatud elukaaslase olukorda: revolutsionääril pole õigust veeretada teise inimese õlgadele osakestki koormast, mille ta endale ise kanda on võtnud.

Viktor Kingissepa viimane soov oma naisele ja ka meile kõigile, tänapäeva nõukogude inimestele, kõlas: «Palun, püüdke mind mõista!»

(Järgneb)

KULTUURI-KOMMENTAAR

OLAF UTT

Kongressipäevade (ja ka käimasoleva teatrikuu) rohketest uuslavastustest olen seni jõudnud vaadata kaht, ja need näivad väärivat soodsat tähelepanu. Enn Vetemaa ohudraamas «Tuul Olümposelt tuhka tõi» (TRA Draamateater) pole minu jaoks kuigi tähtis spordimaailm ega küsimus, kas ja kuivõrd käsitletavad nähtused seal levinud; hoopis olulisemad on üldisema kõlaga mõtted, mida lugu äratab — eesmärkidest ja neid teenivate vahendite eetikast, tõe kinnimätsimisest õilsaks kuulutatud ettekäänetel, isiksuse kõlbelisest selgroost ja selle puudumisest. Mihhail Šatrovi «Nii me võidame!» (Noorsooteater) tõuseb erutavaks teatrisündmuseks eeskätt seetõttu, et pakub vaatajale näitliku võimaluse taas veenduda Lenini mõtte igikestvas elujõus: sähvatava välguvalgusena tabab ta rohkem kui poole sajandi kauguselt just neid probleeme, mille üle juurdleme täna, otsides teid, kuidas hoogsamalt edasi minna ja võita.

Mõlemad lavastused annavad põhjust kõnelda süvenenud ning leidlikust režissööritööst (vastavalt Evald Hermaküla ja Kalju Komissarov ning Jaak Allik), ilmekast ja funktsionaalsest kujundusest, vähemalt Kalju Komissarovi ja Maria Klenskaja esilekerkivatest osalahendustest kaunis ühtlaselt hea tasemega ansamblimängu taustal. Kuid kõige märkimisväärsem on siiski see, millele viitab ülalöeldu: et nende — ja mitme varasemagi — lavastusega manifesteerib teater oma pürgimust teokalt liituda selle võimsa värskendava hoovusega, mida nüüd juba täie õigusega võib nimetada XXVII kongressi vaimuks.

«Mis tahes katse muuta teooria, millest me juhindume, kõikjal ja igaks elujuhtumiks kõlblike tardunud skeemide ja retseptide kogumiks on kõige kategoorilisemas vastuolus marksismi-leninismi olemuse ja vaimuga» — võib-olla just see Keskkomitee poliitilise aruande tees juhatab kontsentreeritud kujul kätte võtme kõige uue ja uuendava juurde, mis end meie elus üha jõulisemalt tunda annab. Kui aga minna veel konkreetsemaks, siis võib osutada õige mitut joont, mille omaksvõtmiseta ei saa olla ka kongressi vaimu järgimist ega selle kehastamist reaalsetes tegudes.

Siia kuulub konstruktiivne rahulolematus olemasolevaga, mida meie dünaamiline ühiskond nii eluliselt vajab ja milleta too püsiv dünaamilisus oleks võimatu.

Edasi kuulub siia loominguline, algatuslik mõte, uusi lähenemisi ja lahendusi otsiv ideederikkus, mis leiab väljenduse kõiki eluvaldkondi hõlmavate ümberkujunduste kavas ja mille teoksmuutmine saab partei ning rahva lähemate aegade revolutsioonilise loometöö põhisisuks.

Siia kuulub aus ja karm realism, mis ilmestab kongressi lähenemist tehtule, olemasolevale ja eesseisvale, olgu siis tegu meie oma ühiskonna nüüdiselu probleemide või tänase maailmapildi analüüsimisega. See tähendab resoluutset lahtiütlemist äiutavast jäägitu heaolu illusioonist ja pinnatutest, ajast etteruttavatest visioonidest, aga muidugi mitte fatalistlikku alistumist «asjaolude diktaadile». Vastupidi, realiteetide range arvestamine mitte üksnes ei sisenda veendumust kõige julgemate eesmärkide saavutatavuses, vaid soodustab ka hulkade loova energia vallandumist nende kättevõitmise nimel.

Kongress on muidugi suure poliitika tähtsündmus, aga ometi viivad tema mõtlemisviisi ja psühholoogilise häälestuse juurest otseniidid meie igapäevaste asjadeni. Olgu eelmise lõiguga seoses meenutatud kas või seda, mida kongressi kõnetoolist nii jõuliselt räägiti tõe õppetunnist. «Poolik tõde, mis häbelikult väldib teravaid nurki, pidurdab reaalse poliitika väljatöötamist, takistab meie edasiliikumist» — needki sõnad on öeldud suure poliitika mõõdus, kuid nõuavad igapäevast meeles- ja silmaspidamist kõikjal ja kõiges.

Eks ole ju vaimukultuuriski elu- ja kunstitõe probleem üks põhilisi ja igiaktuaalseid, mis vajab üha tähelepanu. Siin on asjad ju küll natuke isemoodi: «valet» — kui kasutada seda sõna tema argises tähenduses, väljamõeldise või irreaalse sünonüümina — ei pruugi kunstist sugugi välistada; vastupidi, tihtigi aitab ta otsemat teed mööda tõeni jõuda. Kuid niipea, kui ilmub pooltõde, lakkab kunst olemast. Teinekord piisab väikesest patustamisest psühholoogilise, mõttevõi olustikutõe vastu, ühest või paarist detailistki, mis on ainult justkui õiged, kõigest peaaegu tõesed, — ja lugeja-vaataja usaldusse tekib mõra, mida vaevalt enam õnnestub olematuks kitkuda. Kas just sellepärast ei jätagi paljud «peaaegu tõepärased» raamatud meid ükskõikseks, kutsumata esile soovitud vastukõla? Kas just sellepärast ei lahku me nii sageli kinost pettunult, kahjutundega raisatud tundide pärast?

Tõde on ikkagi tervik. Seda tasub meenutada ka seoses viimasel ajal kuulduvate selleteemaliste arutlustega, mis taandavad probleemi üksnes kirjanduse ja kunsti kriitilisele suunitlusele. Muidugi, tõe õppetund tähendab kutset ausale ja sirgjoonelisele, peremehetundest kantud kõnelusele halvast, vananenust, tagasikiskuvast, ja vaevalt on täna tarvis tõestada, et säärane kriitika pole mitte üksnes kunstniku õigus, vaid on ka ta kodanikukohus. Kuid tõepärane, aus inimese- ja elukujutus ei saa sellega piirduda, sest muidu ei jõuaks me ikka pooltõdedest kaugemale. Kes väidaks, et ka seda pole meil ette tulnud?! Vähemalt siinkirjutajale aimub seda laadi pooltõdesid mõneski teoses, kus näiteks meie külaelu kujuneb ainuüksi (juhtimis)vigade ahelaks ja tuimaks ning nüristavaks töörügamiseks, mida üksnes nõrgalt ulatub veel valgustama kunagise patriarhaalse paradiisi kauge kuma. Sellistel puhkudel tekib paratamatult nõutu küsimus: kas tõesti petavad mind omaenda silmad, mis näevad tänases maaelus ka (ja kõigepealtki!) midagi muud? Ei, kuigi ise prillikandja, tahaksin ometi arvata, et tõeotsijat ei aita roosad, mustad või tont teab mis värvi prillid, vaid terved ja ausad silmad.

Sedasama ka kriitika puhul, millest kongressil öeldi palju teravaid, kuid õigeid sõnu. Kui ma loen näiteks 7. märtsi «Noorte Häälest» Tõnu Karro arvustust Noorsooteatri «Valge tee kutsele», siis tundub küll, et sedapuhku on kriitik sattunud valedele jälgedele, kui ta Valgre traagika lätteid aina näeb ajas, mil siirus ja tunded olevat olnud häbipostis. Ma ei taha praegu kõnelda keerukalt vastuolulisest sõjaaegsest ja sõjajärgsest ajastust (kuigi talle antud iseloomustus on ilmselt ülekohtuselt ühekülgne) ega ka Valgrest (kuigi arvan, et Karro libiseb spekulatsioonide rajale vähemalt oma eelduses, et helilooja võinuks vabaneda isegi alkoholismist, kui ta polnuks «laululind, kel kinni nööritud kõri»). Räägin ainult Juhan Saare, Kaarel Kilveti ja kogu trupi meeleolukast nukkerhella tundetooniga ühistöös: seal ju sääraseid lihtsustusi ei ole, seal nähakse aja ja inimese seoseid hoopis dialektilisemalt — ja küllap õigemini! Võib-olla ei tasunukski selle näite juures nii pikalt peatuda, seda enam, et üldiselt teravapilgulisest ja otsekohesest Karrost näib tulevat ammuoodatud täiendus meie teatrikriitikute hõredatele ja vägisi vananevatele ridadele. Kuid tegu ei ole üksiku komistusega: mõnel muulgi puhul näivad arvustajad ajavat hoopis mingeid omaenda asju, mille huvides hüppelauaks kasutatud kriitikaobjekt peab muidugi leppima valuliste amputatsioonidega, et ta mahuks retsensendi Prokrustese sängi. Kas see kellelegi teisele peale kirurgiahuvilise võõrustaja rõõmu ja tulu toob, jääb muidugi küsitavaks. Öömajalisele igatahes vaevalt.

Ent tulgem tagasi kongressi materjalide juurde. Neid lugedes ei saa märkamata jääda veel üks ülimalt oluline joon — eelseisvate ülesannete kompleksne käsitelu dialektiliste seoste ja vastastikuste tingituste seisukohalt. Siit siis ka sotsiaalpoliitika probleemistiku, sealhulgas rõhutatult kunstikultuuri rikastamise igakülgse soodustamise tõus ennenolematult esilekerkivale kohale. Kultuurielu päevaülesannetele on pühendatud omaette sisutihe alajaotus poliitilises aruandes, kuid nende juurde tullakse ikka ja jälle ka mujal, olgu siis kõne all ehituspoliitika suunad, linna ja maa sotsiaalprobleemid või koguni maailmapoliitika sõlmküsimused. «Tõsta ühiskonna küpsuse astet, ehitada kommunismi — see tähendab, et tuleb kõrvalekaldumatult tõsta inimese teadvuse küpsust, rikastada tema vaimset maailma» — need sõnad kuuluvad M. Gorbatšovi ettekande põhipostulaatide hulka.

Ja asi ei ole sugugi ainult sõnades, ükskõik kui sisumahukad need oleksid. Arvutute näidete hulgast, mis iseloomustavad kunstikultuuri kõrget prestiiži meie ühiskonnas, olgu sedapuhku toodud üksainus, kõige värskem. Kas pole tähendusrikas, et neil päevil märgib kogu Eesti erakordse pidulikkusega Friedebert Tuglase sajandijuubelit, et eile austas ühe vabariigi rahvakirjanikku Nõukogudemaa pealinn?! Tuglasest kui demokraatliku kultuuri markantsest ning võrratult mitmekesisest esindajast, kõrge humanistliku vaimsuse kehastajast on räägitud palju, ja õigusega. Mõeldagu ainult: seda erakordset elu võib võrrelda lennuka sillakaarega, mis ulatub Koidula surmast Smuuli lahkumiseni, meie kirjanduse kauge esiema juurest tänase põlvkonna teekaaslaseni, ärkamisaja künnivagudelt sotsialistlikku nüüdisaega!

Ma ei saa jätta siiski ütlemata, et sellel taustal mõjub dissonantsina üks juubelipäevade publikatsioon, millele lameda semutsemise ja paskvillihõngulisuse poolest ei leidu meie kirjasõnas (õnneks!) analoogi aastakümnete ulatuses. Ma ei pane neid ridu paberile kergel käel, aga ometi loodan ikka veel, et ei ole osanud Jaan Unduski kirjutisse «Sina, Tuglas» sisse ja tema tõelist mõtet välja lugeda, sest kuidas muidu seletada tema kirjutamist ja äratrükkimist, pealegi nii soliidses ajakirjas nagu «Looming» ja just neil päevil.

Kas eelöeldus on peidus üleskutse, et mineviku suurmehi üksi panegüüriliste oodidega meeles peetaks? Sugugi mitte. Mõnedki äsjaloetud olmelised memuaarikillud teevad Tuglase vahest liigagi argiseks, aga vaevalt maksab selle üle pahandada — liiati, kui ta aegade jooksul ei ole pääsenud ka teisesuunalistest äärmustest ja pooltõdedest. Ka näiteks Ingo Normeti, suurepärase Tiia Kriisa ja Andres Ildi hea telelavastus «Tuglase elu» ja Daniel Palgi sealsamas «Loomingus» avaldatud mälestused on ju koturnivabad, kuid ei mineta siiski pieteeditunnet, mis mitte ainult kuulub hea tooni juurde, vaid on ka lihtsalt asjakohane. Jutt on niisiis sellest, et oodi ja pamfleti vahel on muidki võimalusi. Vististi ei ole mõistlik seda unustada.

Jah, kultuur on ammugi lakanud olemast väheste valitute eralõbu ja jõudetundide meelelahutus; ta on saanud kogu rahva asjaks, mille rikkusest ja rikastamisest on eluliselt huvitatud meie partei, kogu ühiskond, nähes selles üht asendamatut eeldust jõudmaks tulevikku, kus igaühe vaba arenemine on kõigi vaba arenemise tingimus. Seda tuletas uue jõuga meelde NLKP XXVII kongress.

Kas oleme küpsed vastama sellele kutsele aja kõrgete nõuete tasemel? Optimismi sisendab nii meie kultuurielu üldine tase ja toonus kui ka tema tänane häälestus, mille mõningatele märkidele vihjasime selle loo algul. Ja veel: kaugem ning lähemgi ajalugu on kinnitanud, et kirjanduse ja kunsti tõusulained on ikka ligilähedaselt ühte langenud värskendavate hoovustega ühiskondliku mõtte arengus, rahva elu murrangulise uuenemise perioodidega. Nii ei pruugi vist prohvetite kurba saatust karta see, kes täna ennustab meie kultuurile häid aastaid.

Kuid muidugi ei tähenda see, et tarvitseb üksnes oodata, käed rüpes. Loovust, tegemistahet ja missioonitunnetust on alati vaja. Praegu iseäranis.

IGOR GORBATŠOV...

(3. lk. järg)

Muidugi võib iga kunstnik eksida. Kuid praegu, meie elu kvalitatiivselt uuel etapil tuleb vajaliku kindluse ja selgusega anda põhimõtteline hinnang subjektiivsetele mõtteavaldustele ja eneseurgitsemistele, mida puhuti kunsti pähe pakutakse. Ei tohi lubada ühtede edu liigset üleskiitmist ega teiste töö teenimatut mahavaikimist. See ähmastab kriteeriume, nihutab paigast orientiire. Nii süttivad ja põlevad eredalt valemajakad. Minu kindlat veendumust mööda peab siin esimese sõna ütlema kunstikriitika. Paraku aga juhtub tihti nii: rühm kriitikuid koondub mõne ajalehe või ajakirja ümber, muutes selle oma pärusmaaks.

Kunstiprotsess oleks kahtlemata kvaliteetsem, kui ka trükiväljaanded ja iseäranis keskajakirjandus hindaksid teoseid läbikaalutumalt, mõistaksid sügavamalt oma vastutust poliitilise küpsuse kujundamises, sõna- ja lava-, filmi- ja kujutavkunstnike loomingulise ja ühiskondliku aktiivsuse suurendamises.

Partei Keskkomitee poliitilises aruandes rõhutati, et kriitika on ühiskonna asi, mitte autorite enesearmastuse ja ambitsioonide teenindamise sfäär. Paremini ei saa öelda. Paraku ei näita meie, loominguliste kollektiivide ja liitude kommunistid mitte alati üles parteilist põhimõttekindlust ja professionaalset nõudlikkust oma ja kolleegide loomingulise töö vastu. Sageli me suhtume leplikult pinnapealsete ja klantsima löödud, kuid ideelagedate teoste ilmaletulekusse.

Kongressi eel arutati ajakirjanduses paljusid kunstielu küsimusi. Räägiti loomingust, aga ka sellest, mis takistab kunstil oma ülesandeid täita. Kui paradoksaalne see ka ei ole, kuid kogutoodangunäitajad lasuvad raske koormana peale tööstusettevõtete ka kunsti õlgadel. Millegipärast planeeritakse igale teatrile aastaks ette kindel arv etendusi. Pole tähtis, millised need on, kuid lavastusi peab tingimata olema ülaltpoolt planeeritud arv.

Aeg on muuta loomingu-protsessi planeerimise ja organiseerimise süsteemi, anda teatreile, filmistuudiotele ja kontserdikollektiividele rohkem iseseisvust ning niimoodi suurendada nende vastutust oma töö kvaliteedi, selle ideeliste ja kunstiliste resultaatide eest. Teisisõnu: rohkem usaldust, me õigustame seda!

Ja lõpuks: me ei tohi jääda ükskõikseks arhitektuurimälestiste, vanade teatrihoonete ja teiste kultuuriehitiste olukorra suhtes. Need on kas igaveses remondis või neid ei remondita koguni üldse. Sel põhjusel jäävad kultuuriprotsessist välja suurte raamatukogude fondid, rikkalikud kunstikogud. Kultuuri aineline ja tehniline baas ei vasta paljus enam nüüdisnõuetele. Plaaniorganites praegu praktiseeritav sotsiaalseteks ja kultuurieesmärkideks ressursside eraldamine põhimõttel «mis järele jääb» on vastuolus partei juhtnööridega töötajate heaolu ja kultuuritaseme tõstmiseks.

Praegu meie ees seisvaid ülikeerukaid ülesandeid saab lahendada üksnes siis, kui igaüks meist mõistab ühte lihtsat tõde: meie kunst on tähtis üldparteiline, riiklik asi. Ja kunsti tegemist tuleb võtta kui kõige tähtsamat, kõige vastutusrikkamat parteilist ülesannet.

«TALLINNFILMI» AASTAPREEMIAD

Esmaspäeval, 10. märtsil sündis «Tallinnfilmis» uus algatus: jagati välja stuudio aastapreemiad 1985. a. väljapaistvate kunstisaavutuste eest. Auhinnaks on Hille Palmi väikeskulptuur «Igavene taats» ja rahaline preemia.

Möödunud aasta preemiad pälvisid Leida Laius režissööritöö ja Arvo Iho peaoperaatori-kaaslavastajatöö eest filmis «Naeratа ometi», Mark Soosaar dokumentaalfilmi «Lasnamäe» ja Avo Paistik multifilmi «Hüpe» eest.

Pildil: «Tallinnfilmi» direktor Enn Rekkor annab auhinna üle Avo Paistikule.

MIKK RAUDE foto

«EESTI RAAMAT» 1986

Vestlus «Eesti Raamatu» peatoimetaja Georg Grünbergiga

Mulluses traditsioonilises kirjastuse aastaplaanide intervjuus nimetasite 1985. aastat üleminekuaastaks — seoses uue trükikoja avamisega. Milline see üleminekuaasta oli ja kas praegusest, 1986. aastast kujuneb siis n.-ö. pärisaasta?

Kui lähtume uue trükikoja olemasolust, siis üleminek ilmsesti kestab — trükikoda hakkas ju faktiliselt tööle päris möödunud aasta lõpul ning selle väljaarendamine jätkub: praegu on käigus üksnes trükikoja I järgu rakenduskompleks, see tähendab, et algul tehti ainult köitetöid, nüüd on ka trükkimine alanud, ladumiseni jõutakse alles 1986. aasta lõpus. Perspektiivis loodame järgmiste aastate peale, mil uus trükikoda teeb raamatu valmis algusest lõpuni.

Kas see tähendab, et kirjastus saab tulevikus oma plaanilist mahtu suurendada?

Arvan küll. Käesolev aasta on siiski veel planeeritud eelmistega samas mahus. Mäletatavasti oli 1984 väga halb ilukirjandusaasta, 1985. aasta pidi puudujäägid tasa tegema ja kõik seisvad käsikirjad käiku andma. Saime sellega hakkama. Eesti nõukogude kirjanduse toimetusel ilmus mullu 20 romaani, 10 lühema proosa raamatut ja 14 luulekogu (neist 3 valikkogud). Toimetuses praegu käsikirju pikemalt seismas ei ole.

Halvemini läks lastekirjandusel, andis tunda trükikodade töö ümberkorraldamine, samuti ENEKE-se lõpetamine ja uue ENE alustamine — oma tohutute tiraažidega piirasid need värvitrükis lasteraamatute väljaandmist. Tõlkekirjanduses ja kirjandusklassikas oli pilt stabiilne. Et kirjandusklassika toimetuselt ilmus mullu mitu väga suurt rahvaluuleteaduse-raamatut («Vana kandle», «Eesti vanasõnade» teadusliku väljaande ja «Eesti rahvakalendri» järjekordsed köited), siis jäi vähe võimalusi kirjanduskriitiliste monograafiate ja autorikogumike väljaandmiseks, neid ilmus ainult neli. Tänavu peaks kriitikaraamatuid rohkem tulema. Üldiselt oli 1985 hea kirjastamisaasta — ei usu, et me igal aastal suudaksime anda välja 20 originaalromaani.

Mida uut toob 1986. aasta kirjastuse plaanidesse?

Alustame mitme uue teostesarja väljaandmist. Näiteks ilmub Friedebert Tuglase 15-köitelisest teostevalimikust tänavu 2 raamatut, samuti teeme algust Juhan Smuuli 7-köitelise valiku väljaandmisega. Lisaks ilmuvad uued «Valitud teosed» meie kaasaegsetelt — 2-köiteline (luule ja proosa) Kersti Merilaasilt ning 3-köiteline (2 raamatut jõuab lugejani sel aastal) Villem Grossilt.

Päris uudiseks peaks olema ühtses kujunduses proosadebütantide sari «Noor proosa», millega tänavu alustada tahame. Esimesed raamatud (Helju Rebaselt, Tiit Kändlerilt ja Urmas Mitilt) on juba trükis. Jätkuvad sarjad «Eesti romaanivara» (K. Ristikivi «Rohtaed» juba ilmus, tulemas on L. Kibuvitsa «Soomustüdruku» uustrükk) ja «Eesti novellivara» (K. A. Hindrey ning J. Mändmetsa novellid). Fr. Tuglase juubeliks jõudsid lugejateni iluraamat «Tuhat aastat», kirjaniku sõjajärgsete artiklite ja sõnavõttude kogumik «Meie tee viib edasi», venekeelne novellivalimik. Ilmumas on veel Fr. Tuglase pühendusraamat «Loov inimene» — teised autorid Tuglasest (G. Suitsust kuni tänaseni välja). Mõtleme juba ka Oskar Lutsule, kelle 100. sünniaastapäev on tuleva aasta jaanuaris. Seks puhuks anname välja tema «Kevade», «Suve». «Tootsi pulma» ning «Argipäeva» — ühtekokku kolmes raamatus — koos Iivi Raudsepa uute illustratsioonidega.

Nagu ütlesin, peaks tänavu kriitikaraamatuid rohkem tulema. Meie käes on juba Jaan Krossi «Vahelugemiste» IV raamat ja Mihkel Muti, Rein Veidemanni ning Ene Mihkelsoni kriitikateosed. Tõlkekirjandusteadusest jõuab lugejani Mihhail Bahtini «Valitud töid». Toimetamisel on «Eesti kirjanduse ajaloo» V köite 1. raamat. Traditsiooniliselt peaksid jätkuma «Eesti vanasõnad».

Mida pakub tänavune originaalproosa?

Jätkub möödunud aastal alustatud romaanivõistlusraamatute väljaandmine: tulemas on Heino Kiige ja Endla Tegova auhinnaromaanid ning veel mitmed teised. Uudisromaanidest ilmub Väino Ilusa tänapäevaaineline «Käekäik», Ardi Liiveselt jõudis äsja lugejateni «Vastuarmastus 2», kohe ilmumas on temalt ka teine, fašistliku okupatsiooni aega käsitlev romaan «Passioon». Sedasama aega kujutab Herta Laipaiga teos «Hallid luiged». Oskar Kruusi «Aeg atra seada» läheb kaugemasse minevikku — see on üsna mahukas dokumentaalromaan C. R. Jakobsoni mõtte- ja võitluskaaslasest Mart Mitist. Märgiksin veel Kalju Kanguri «Juturaamatut», mis sisaldab jutte ja romaani «Ämblik». Lühiproosat ilmub Paul Kuusbergilt, Aira Kaalult, Osvald Toomingalt, Kalju Saaberilt, Rein Põdralt, Toomas Raudamilt, huumorikogumik Priit Aimlalt. Publitsistikaraamatuid võib oodata Heino Kiigelt, Ants Saarelt ja Paavo Kiviselt.

Kas on oodata ka uusi mälestusteraamatuid?

Möödunud aasta lõpul ilmusid Priit Põldroosi mälestused, tänavu peaksid trükki jõudma veel Ants Eskola, Alfred Meringu ning Semjon Školnikovi memuaarid. Teatriraamatuid peaks veelgi ilmuma: tahaks loota, et lugejateni jõuab Karin Kase monograafia «Eesti nõukogude sõnalavastusteater», mis moodustaks III osa eesti teatri ajaloost (aastaid tagasi ilmus «Teatritegijad — alustajad», seejärel kahe sõja vahelist teatrit käsitlev raamat Lea Tormise sulest).

Luule?

Uus kogu «Korallid Emajões» ilmub Betti Alverilt, kes tänavu teatavasti tähistab oma 80. sünnipäeva. Uut luuleraamatut on oodata Ain Kaalepilt, Mats Traadilt, Ene Mihkelsonilt, Doris Karevalt, Rein Sanderilt, Mari Vallisoolt, Leelo Tunglalt, Peep Ilmetilt, Jüri Talvetilt, Sulev Kübarsepalt. Valikkogud avaldame Jaan Kaplinskilt ning Aleksander Suumanilt. Jätkub debütantide sari, kus tänavu teevad end lugejatele tuttavaks Kalev Keskküla, Priidu Beier, Jaanus Tamm, Ilmar Särg, Aita Kivi ja ju teisigi.

Mitut eelmist aastat on hinnatud proosa-aastaks, tänavuste luuleraamatute loetelu paneb küll arvama, et 1986. aasta kujuneb luuleaastaks.

Arvan, et 1986. aastast tuleb tõepoolest hea luuleaasta, mullusest rikkam: on esindatud kõik põlvkonnad ning kõigilt on midagi huvitavat oodata. Lisaks ilmuvad luuleklassikast Gustav Suitsu ning Villem Grünthal-Ridala luulevalimikud.

Kas tänavu jõuavad ENE-dnii kaugele, et värviline lasteraamat saab takistusteta ilmuda?

Ma ei taha küll halb prohvet olla, aga kardan siiski, et ENE oma suure tiraažiga (220 000 ikkagi!) võib ka sel aastal meie lastekirjanduse väljaandmist ohustada. Aga elame — näeme! Praegu ootavad ilmumisjärge raamatud sellistelt autoritelt nagu Aino Pervik, Leelo Tungal, Elar Kuus, Eno Raud, Jaan Rannap, Ott Arder, Erika Esop, Olivia Saar, Mihkel Mutt, Helle Laas, Rein Põder, Peep Ilmet jmt. Juba on toimetatud laste- ja noorsookirjanduse võistluse võiduteos — Meri-Liis Laheranna «Hannese sünnipäev». Ka teised auhinnaraamatud on toimetamisel.

Oleme ikka püüdnud eesti nõukogude lastekirjanduse paremaid teoseid kordustrükkidena välja anda — lasteraamatute lugejad vahelduvad ju kiiresti. Nii ilmuvad jälle Eno Raua «Naksitrallide»-raamatud, uustrükid on tulemas Aino Perviku «Kunksmoorist», Ellen Niidu «Rongisõidust», Rudolf Sirge «Väikesest, aga tublist», Juhan Smuuli «Meremees Murkast» ja mõnest muustki. Nimetaksin veel Heljo Männi mahukat lasteluulevalimikku «Rohupäike». Sarjas «Eesti lastekirjanduse varamust» peaksid lugejateni jõudma August Kitzbergi lastenäidendid ja Karl Adra «Kui mina olin veel väikene mees».

Tõlkelastekirjanduses jätkub mitu sarja. «Põnevikus» avaldame Jevgeni Vorobjovi «Maa, nõudmiseni», mis kõneleb nõukogude luurajast Lev Manevitšist, ja ungari kirjandusklassiku G. Gárdonyi' romaanid «Nähtamatu inimene» ja «Jumala orjad», mille sündmustik viib kaugemasse minevikku. Sarjas «Mehisus» ilmub ühes raamatus kaks juttu nõukogude noorsookirjanduse alguspäevadest — P. Bljahhini «Punased saatanad» ja G. Mirošnitšenko «Noorte armee». Teine «Mehisuse» raamat koondab endasse Suure Isamaasõja ainelised jutud — E. Kazakevitši «Täht» ning V. Bogomolovi «Ivan» ja «Zosja». Sarjas «15» ilmuvad A. Lihhanovi ja Z. Skujinši teosed, «100 rahva lugudes» maroko ja hakassi muinasjutud. Lastekirjanduse laiast ja kirjust pildist tõstaksin veel esile V. Uspenski raamatut marssal K. Vorošilovist «Kuulsuse tee» ning nõukogude lastekirjaniku A. Nekrassovi humoorikat lugu «Kapten Bluffensterni seiklused», alati populaarse Astrid Lindgreni uut raamatut, mis sisaldab jutustused «Röövlitüdruk Ronja» ja «Vennad Lõvisüdamed». Klassikast nimetaksin V. Odojevski teost «Linnake tubakatoosis» (üks esimesi raamatuid, mis püüdis ilukirjanduslikus vormis viia lapsi mehhanismide juurde) ja vanemale põlvele hästi tuntud M. Dodge'i teost «Hõbeuisud».

Mida pakub täiskasvanuile mõeldud tõlkekirjandus?

Püüame jätkata maailmakirjanduse suuremate eepiliste poeemide avaldamist, millest mitmeid on eesti lugejale vahendanud Rein Sepp. Tänavu peaks tema tõlkes ilmuma Eschenbachi rüütliromaan «Parzival». Maailmakirjanduse klassikast nimetaksin veel soomlase Joel Lehtose romaani «Putkinotko», mida on hinnatud murranguliseks teoseks soome rahva elu realistlikul kujutamisel (tõlkinud A. Haljamaa), Guy de Maupassant'i «Bel-Ami'd» (tõlkinud H. Rajandi) ning Choderlos de Laclos' rokokooajastut käsitlevat romaani «Ohtlikud vahekorrad» (eestindanud K. Ross), luuleraamatutest Saksamaa Liitvabariigi poeedi Günther Eichi kogu (vahendanud K. Merilaas ja A. Kaalep) ning soome-rootsi nimeka luuletaja Edith Södergrani luuleraamatut (D. Vaarandi tõlkes).

Jätkub «Mirabilia» sari, kus ilmuvad Juri Klarovi nõukogude võimu algusaastaid käsitlev teos «Must kolmnurk» ning ühiste kaante vahel Ameerika tuntud kriminaalromaanide autori Rex Stouti romaanid «Testament» ja «Lõhutud vaas».

«Klassikalistes lugudes» on esindatud saksa klassikaline kirjandus: Heinrich von Kleist kahe novelliga (tõlkis Mati Sirkel) ning Johann Wolfgang von Goethe oma «Noore Wertheri kannatustega» (Edla Valdna). «Nüüdisromaan» jätkub tšehhi kaasaegse autori Z. Pluhaři teosega «Kell kuus õhtul «Astorias»» (Leo Metsar) ja ameeriklase John Gardneri «Sügisvalgusega» (Enn Soosaar).

Vene luulest tõstaksin esile kolmikraamatut luuleklassikast «Viinamäesügis» — F. Sologub, V. Ivanov ning M. Kuzmin (tõlkinud Kalju Kangur), ning Sergei Jessenini poeemi «Anna Snegina» Ants Salumi vahenduses. Vene nõukogude proosast peaksid huvi äratama Grigori Baklanovi sõjajutud, Sergei Zalõgini romaan «Pärast tormi», Juri Trifonovi postuumselt ilmunud romaan «Aeg ja koht» ning klassiku Mihhail Prišvini autobiograafiline romaan «Kaštšei kütked». Teiste NSV Liidu rahvaste kirjandust esindavad leedulane Algimantas Pocius, lätlane Jānis Maulins, valgevenelane Kuzma Tšornõ, ukrainlane Pavlo Zagrebelnõi, usbekk Hamid Gulom jmt. Ja veel: sel aastal ilmub eesti keeles Juri Lotmani «Aleksandr Sergejevitš Puškin» — omanäoline, laiemale lugejateringile kirjutatud Puškini elulugu.

Missugusele kõne all olnud raamatule annate kaasa kõige suurema lugemissoovituse?

Meie originaalluulest on kahtlemata küpseim ja huvitavaim Betti Alveri kogu. Ent selle kõrval soovitaksin ka Ain Kaalepi ja Mari Vallisoo raamatuid. Uudisproosast köitis Väino Ilusa kaasajaaineline romaan: keda aga huvitab kaugem minevik, sellele soovitaksin tõsiselt Oskar Kruusi dokumentaalromaani «Aeg atra seada».

Tõlkeluulest tõstaksin esile Edith Södergrani luulekogu, tõlkeproosast — Juri Lotmani Puškini elulugu ja Juri Trifonovi romaani. Lastele peaks kindlasti ostma Astrid Lindgreni uue raamatu.

Tavaliselt on ikka arutatud kirjanike pretensioone kirjastusele. Kui seekord küsiks vastupidi: millised on kirjastuse pretensioonid kirjanikele?

Üldiselt on meie suhted autoritega head, ja meie soovid kirjanikele saavad olla traditsioonilised: ootame rohkem häid, probleemikaid, avastuslikke, lugejaid huvitavaid raamatuid. Lugejat aga huvitab esmajoones kaasaeg.

Küsitlenud **ENE VEIPER**

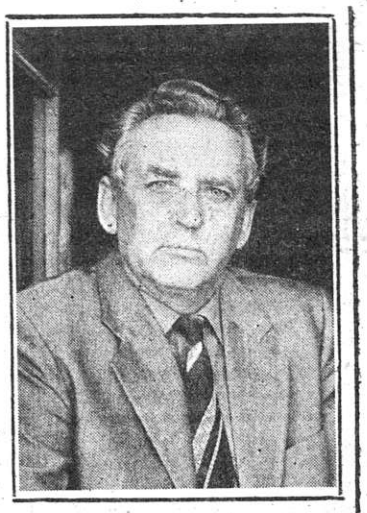

Vilde kolhoosi preemia A. Uustulndile

Rakvere rajooni Eduard Vilde nimelise kolhoosi iga-aastase kirjanduspreemia, mis määratakse aasta parima maa-ainelise teose eest, sai 1985. a. ilmunud **Albert Uustulndi romaan «Tuulte tallermaa».** Teos ilmus kirjastuse «Eesti Raamat» väljaandel, olles tähelepanukeskmesse jäänud viimasel romaanivõistlusel.

Preemia antakse kätte 19. märtsil pidulikul kirjandusõhtul.

Veel Fr. Tuglase juubeli tähistamisest

5. märtsil oli Tallinnas Raamatuühingu saalis Friedebert Tuglase 100. sünniaastapäevale pühendatud kontsertaktus. Oma Tuglase-nägemusest rääkis kirjandusteadlane Heino Puhvel. Katkendeid rahvakirjaniku teostest esitasid näitlejad Ivi Lepik ja Heino Mandri, muusikapaladega kaunistasid aktust viiuldaja Mare Teearu ja pianist Helju Tauk. Biblioflil Uno Liivakult oli Fr. Tuglase teoste üsna täielik väljapanek ja perekond Soomi kogust E. Okase väikegraafikat kirjaniku portreedega.

* * *

C. R. Jakobsoni nimelises Viljandi I Keskkoolis esitasid õpilased kokkutulnuile montaaži Tuglase loomingust; ka Viljandi Kultuurharidustöökoolis kuulati Sirje Raudsiku koostatud Tuglase tekstide montaaži. Mõlemale üritusele järgnes Ain Kaalepi vestlus.

* * *

Elva keskkoolis toimus 5. märtsil vestlus «Tuglase kirjanikuisiksus ja selle areng» Jaan Undi, Peeter Oleski ja Ain Kaalepi osavõtul. Keskkooliõpetajad ja teised Elva linna kirjandussõbrad olid valmistanud kompositsiooni Tuglase monograafiast «Juhan Liiv», mis samas ette kanti.

* * *

6. märtsil kohtusid kirjandussõbrad Jõgeva Rajooni Keskraamatukogus Põltsamaal Friedebert Tuglase Majamuuseumi direktori August Eelmäega, kes jutustas kirjaniku pikast ja töömahukast loominqulisest elust, tema ühiskondlikest ülesannetest ja heasoovlikust abist noorte jõudmisel kirjandusse.

ESTICA

Lilli Prometi «Jutustused» andis välja Kiievi ilukirjanduse kirjastus «Dnipro». Jutustused tõlkisid ukraina keelde Alevtina Sprogis ja Emma Lissetskaja. Raamat on varustatud autorit tutvustava järelsõnaga.
Tiraaž on 15 000.

*

Soomes ilmus Fr. Tuglase 100. sünniaastapäevaks kaks raamatut: kirjastuse «Pohjoinen» väljaandel ja Johanna Laakso soomekeelses tõlkes «Marginaalia» ning Soome Kirjanduse Seltsi väljaandel ja Raili Kilpi soomenduses «Mälestused». «Marginaaliale» on kirjutanud eessõna August Eelmäe ja see ilmus Herald Eelma illustratsioonidega. «Mälestuste» eessõna «Friedebert Tuglas ja Soome» on tõlkija sulest.

SILMAD AEGA JA AJALUKKU

Mõtteid M. Undi «Valitud teoseid» vaadates

ESIMENE

Unt on kirjanik, kelle kohta on küllalt palju ja emotsionaalselt sõna võetud, siiski mitte alati asjalikku öeldud. Põhiline on siiski paigas, tänu M. Lauristinile, H. Runnelile, J. Sangale eelkõige. Unt on aga autor, kes on eesti kirjanikest vist enim ise oma vaateid ja loomingut seletanud. Vähemalt kümnes intervjuus. Ka teiste autorite tööde retsenseerimise üheks tõukejõuks on ta nimetanud vajadust kritiseerida omaenese teadaolevaid nõrkusi — kui need teise juures tugevamini avalduvad.

Oma loomingu on Unt jaotanud kahte ossa. Ühes on meediumiks sõna, teises inimenenäitleja. Teisal on ta tõmmanud samasse kohta piiri nõnda, et keerukam, subjektiivsem, lüürilisem, mõtlemisega seotu on väljendatud kirjas, lihtsam, otsesem, sotsiaalsem (käitumuslikum) aga laval.

Unt on eri aegadel oma suhteid teatriga erinevalt seletanud. Tundub siiski, et ta on lihtsalt oma olemuselt teatriinimene. Tema maailmataju ja mälugi näib olevat eelkõige visuaalne, mitte kuuldeline. Kui palju on vaatamisi, pildistusi, pilke tema proosaski, kus samal ajal näib valitsevat vaikus, vaatamata sellele, et tegevuspaik on enamasti tänapäeva linn.

Undi teatritükid on enamasti ainetel kirjutatud ja sageli kahasse, nii surnud kui ka elavate autoritega. Tükid on määratud kindlatele esitajatele ja neile proovidel sageli suupäraseks tehtud. Võib üsna kindlalt väita, et nende tegelik avaldamine on nende lavastamine ja etendamine, mitte trükkimine. Seda väljendab selgesti ka teatritekstide valik «Valitud teostes» (VT-s). Undi nime all esinevaid teatritekste on vähemalt 42, neist on lavastatud vähemalt 39. Trükitud on varem tervikuna või osaliselt 8, VT-s 7 tööd. Alates 1960. aastate lõpust on igal aastal lavastatud stabiilselt 1—2 Undi nime kandvat tükki. Nii on eneseavamine näitleja kaudu otsekui pidev ja ühtlane foon, mis kirjanikku saadab.

TEINE

Milline on see sõna kaudu väljendatu, mis moodustab Undi loomingu teise poole?

On kaks kindlat lühiromaani ja 7 ca 35—48 lehekülje pikkust lühemat juttu, mis kõik on võetud ka VT-sse. Juttude žanri määramisega on aga kriitika üsna kimpus olnud, arvamised on kõikunud novellist lühiromaanini (näit. «Via regia»). Puhtakujuline novell on ehk «Ratsa üle Bodeni järve». Undi ülejäänud lood on laastud, novelletid, tavaliselt 1—2, harvem 3—5 lehekülje pikkused. Nende koguhulk on vähemalt 36, varasemates valimikes on neist ilmunud 30. VT-s 27. Kui lisame juba mainitud 7 teatriteksti, ongi kõik, mis on VT-sse valitud. Välja on jäänud kümmekond humoreski ja paroodiat ning kümmekond luuletuse nime all ilmunut. Ja ca 160 numbrit kriitikat, publitsistikat jms. Ka need on valdavalt mõneleheküljelised tööd, neist 2/3 arvustused. Seejuures põhiosa arvustusi interpreteerib visuaalseid kunste — teatrit, kino, ka arhitektuuri, vaid 1/4 tegeleb kirjandusega. Ja veel tuleks eraldi välja tuua teatrikavad, mis on Eestimaal ammu omandanud iseväärtusliku teksti kaalu. Unt on aga olnud nende olulisi koostajaid. Kava on saanud teatrietenduse üheks osaks, etenduse terviklik mõistmine on sageli võimalik üksnes siis, kui vastuvõtja võtab korraga arvesse nii lavalt vaadatavat kui kavast loetavat. See ei ole lavastuse puudus, see on lihtsalt teistmoodi tehtud etendus. Ja seetõttu on õieti kahju, et koos teatritükkidega ei ole trükitud nende kavu.

KOLMAS

Iga kirjatekst on fragment selle tervikliku maailma suhtes, mida autor hetkel peas kannab ja mida ta edasi tahab anda. Ja alles siis, kui lugeja on oma teadmised maailmast, kirjandusest, keelest appi võtnud ja nende abil taastanud selle tervikliku maailmaosa, võime rääkida teksti mõistmisest. Undi tööd on väga fragmentaarsed, mida edasi, seda enam. Siit aga võiks leida ühe võimaliku lahenduse Undi jutustuste eelmainitud žanriprobleemidele. Sisemisest mahust lähtudes on need väliselt ühesuurused vägagi erineva suurusega ja alates «Mõrvast hotellis» võime üsna kindlalt romaanidest kõnelda. Seega on siis lugeja, tema mälu see H. Runneli otsitud torupilli tuulekott, millest Unt pigistab välja tükke tervikuks siduva «joru». Ja mängutase on tal perfektne.

Undi valitud fragmendid on mitmesugused. Siin on selgesti äratuntavat reaalsust, autori eraelu, teiste autorite tööde tükke mütoloogiast geoloogiani, ja — mis väga oluline — tema enese teiste tööde osi. Sellest, kuidas läbi Undi loomingu korduvad stseenid, motiivid, sündmused, tegelased, nimed, märksõnad jms., on palju kirjutatud. Oluline on, et üksikud lood, mis on fragmendid terviku suhtes, on omakorda kollaaž, kus laenatud tükk esindab mingit teist terviklikku maailma. Erinevad tervikud annavadki lühikesele tekstile ülisuure ajalise ja ruumilise sisemahu. Ja siin sulavad kokku reaalse ning fiktsioonilise maailma piirid, reaalsete ja väljamõeldud tegelaste elud, erinevad aja- ja ruumipunktid jne. Tekib otsekui vastamisi asetatud peeglite sügavikku minev korduste rida. Nii ühenduvad Undi tööd omavahel. Kokku käivad eri aegadel kirjutatud lood, varem kirjutatu võib olla mõistetav hoopis hilisemaga koos (näiteks «Mõrva hotellis», «Tühiranna» ning «Mattiase ja Kristiina» omavahelised keerukad seosed). Ühenduvad eri žanre esindavad ja eri meediume kasutavad tööd (nii areneb lõik «Juuditist ja Oloverneset» stseeniks «Näitleja kaotab pea» «Good-bye, baby's», meenutagem ka etendusi ja kavu). Unt kuulub nende kirjanike hulka, kes läbi elu kirjutavad ühte maailma, kogu tema looming (kaasa arvatud *non-fiction*) ühendub üheks tekstiks, mis alles üheskoos annab lugejale-vaatajale tervikliku tekstiprojitsiooni, teksti mõistmise.

NELJAS

See oli siis pilt linnulennult. Omapärane on ka Undi arenemine ajas. Väliselt on see hästi kooskõlas eesti luule arengupildiga ja ilmselt oleks huvitav vaadelda Unti selle taustal — luule mõju temale ja tema mõju eesti luulele. Samas aga klapib Undi areng üllatavalt hästi N. Pärna poolt sajandi alguses väljapakutud sisemise loomejõu rütmidega. Unt alustab tõsiselt 1962. aastal «Kollase kassiga». Ta on siis 18, ja just 18.—19. eluaasta on jäljendava loomingu sõlme aeg Pärnal (Unt ise: «Kollane kass» on kirjutatud nii, nagu kirjutatakse, värskus segi prostitutsiooniga). 1968. aastani proovib Unt mitmeid mõtteid ja võtteid, nende kvintessents ja ühtlasi uute, hiljem lahtimängitavate märksõnade kogumispaik on sel aastal kirjutatud «Mõrv hotellis», inimese eneseotsingu lugu. Nimetagem mõnd märksõna: võõras ruum, mäng, maja, hotell, mõrv, lift, öö (Unt ise: 1968 sain ma aru, kuhu ma olen sattunud).

25.—26. eluaasta on tüüpiline aeg oma, isikliku, uue loomise sõlmele. See aeg jõuab Undile 1969/70. Ta on autor, kes kaua kirjutab mõtteis ja kiirelt paneb paberile. Nii realiseerubki see uus ja oma esialgu lühijuttudes (vt. «Kassi maja», «Helgi Sallo lahkumine», «Andersoni lood», «Sünnipäev», «Alari unenägu») ja retsensioonides (muide, neis saab varem vallanud filmi asemele põhiliseks teater). Tekib «Sügisballi» idee, on tohutult plaane. Siit alates algab pidev kõrgtase, enese kirjutamine keelde sisse ja stiilist välja, tee enese, sisemise vabaduse suunas. 1973 on hetkeline langus, mida dokumenteerib «Ja kui me...» esimene variant. Siis järgneb uus tõus, mis annab tipptööd 1976/1977 («Sügisball») ja langeb hästi kokku Pärna postuleeritud esimese loomejõu kõrgpunktiga 32.—33. eluaastal. Just neil aastail kirjutab Unt ka oma parimad teatritükid, mitte aga siis, kui kirjandusest aega üle jääb või seal parajasti välja ei tule.

VIIES

Nii võiksime siis Undi loomingu jaotada kahte suuremasse perioodi — 1962—1968 ja 1969—1977. Oma VT-s jaotab Unt ise tööd teisiti. Aluseks on Tartu ja Tallinna periood elus ja kirjanduses. Siiski näib neist olevat olulisem olnud taas üksikute tööde kokkuühendamine. Päris hea sissevaate kummassegi köitesse annavad nende algused ja lõpud ning mõned tähtsamad märksõnad.

Nii algab esimene köide lapsepõlve ja saunalaupäevaga. Sellesama pildi modifikatsioon kordub ka viimase loo, «Tühiranna» lõpus, kus taas jõutakse algusse, lõhnata ja maitseta puhtusse. Ja veel köite olulisi märksõnu: enesepuhastus afektide läbi, teekond, liivarannad, meri, kosmos, unenäod, müüdid. Kõik kokku annab aja formaalsuse ja ruumi tühjuse, aeg, ruum ja inimene liiguvad üksteisest mööda ja valdavaks tõuseb inimene igavikus. See mulje on lausa paradoksaalne, kui meenutame, et just kuuekümnendatel kõneldi Undi loomingu erilisest ajastutäpsusest.

Teine köide algab looga, mida võiks pidada paroodiaks. Selle märksõnad *Eesti, kultuur* ja *ajalugu* määravad taas terve köite tooni. Kuid hoopis erinev esimesest köitest on kahe surma paralleelsus alguses ja lõpus: heeros Kalevipoeg ja poolhull juuksur A. Kask. Olulised märksõnad: *ajalugu, eesti* ja *balti kultuur, linn, maja, korter, kodu, rahvus, mees* ja *naine*. Põgenemised ei too enam puhastust, aeg ja ruum on ületamatud piirid, mille vastu inimene ikka jälle viskub, kuid millest ta lahti ei saa. Otse vastupidi esimesele köitele on siin tegu aja ja ruumi tähendusega, inimesega, inimesega oma ajaloos. Ei kao tunne, et peategelaseks on siin linn, kultuur, rahvus.

Üldse, visa on olnud müüt Undist kui egotsentrikust, kes omaenese komplekse välja kirjutab. VT loovad hoopis teise mulje: mitte ainult teatris, vaid ka proosas on Unt olnud väga sotsiaalne kirjanik, kes on vaadanud meie sootsiumi sügavamalt ja valusamalt, kui me seda näha oleme tahtnud. Vaadatagu kas või *sõja* ja *fašismi* märksõnade liikumist läbi kogu loomingu, võõraks ja ebainimlikuks muutunud linnu, millel pole aega ja ajalugu ja milles inimesed liiguvad üksteisest mööda eri aegades ja ruumides.

KUUES

Undil on komme oma töid ajas järele aidata, iseendaga sünkrooni viia. Ühelt poolt on see kindlasti seotud tema maailmaterviku muutumisega ajas, vajadusega olevaid tekste niisuguseks muuta, et nad töötaksid katalüsaatoritena uut moodi terviku loomisel. Teisalt on see aga ka tehnika küsimus. Siin on Unt liikunud sisemonoloogilt deskriptiivsuseni (võrreldagu kas või «Mattiase ja Kristiina» algusi 1972 ja 1983). Sisemiste keerukate liikumiste asemel kirjeldab Unt nüüd välist. Vormistatud sõnad on välised sisemise tähenduse suhtes ja pilt, mida nad kannavad on samuti väline sisemise peegeldaja. Selline ambivalentsus on kindlasti üks sisemise mahu suurendajaid. Ka on vähemaks jäänud võõraste tekstide ümbertöötamise aste, allusioonidelt ja vihjetelt on jõutud puhta tsitaadini. See omakorda toob kaasa eri fragmentide suurema iseseisvuse, suurema avatuse lugejale (võrreldagu kas või «Ja kui me...» kahte varianti). Nii liigub Unt otsekui ilukirjanduslikkusest eemale, kuid seda suuremasse kooskõlla keelega, selle olemuse ja olekuga (olgu näiteks kaks keeleliselt absoluutset, kuid täiesti erinevat teksti — «Tühirand» ja «Kuuvarjutus»).

SEITSMES

Undi lugu jääb pooleli, sest pooleli on tema looming. Tervikuni, mis lubaks täielikult mõista Undi maailma, sealt aga meie enese maailma kui tervikut, on veel hulk maad ja aega.

Lõpetuseks. On õieti vähe kirjanikke, kes vajavad kogutud teoseid, sest suurema osa üksikud tööd seisavad püsti just omaette. Unt vajab neid kindlasti. On õieti vähe kirjanikke, kes vääriksid kogutud teoseid, sest palju ka heade autorite töödest siin Eestimaal ei ulatu kuigi kaugele üle oma kirjutamise tunni. Unt väärib neid kindlasti.

THT HENNOSTE

KIRJANIKE LIIDU UUSI LIIKMEID

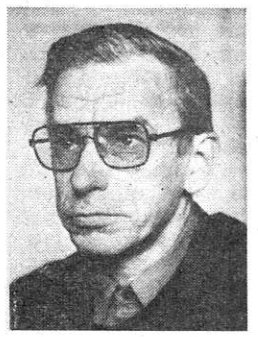

EDVIN HIEDEL on sündinud 3. detsembril 1930 Tallinnas. 1954 lõpetas Tartu Riikliku Ülikooli Ajaloo-Keeleteaduskonna soome-ugri eriharu ning asus tööle Eesti Riiklikus Kirjastuses. Aastail 1963—1973 töötas E. Hiedel ««Loominqu» Raamatukoqu» toimetuses. Seejärel oli ta mõned aastad vabakutseline tõlkija ning alates 1976. a. töötab taas kirjastuses «Eesti Raamat» toimetajana. Tema vahendusel on eesti lugejateni ungari keelest jõudnud kaksteist romaani, jutustusi ja hulk valikkoqusid lühiproosast. Ta on tõlkinud kaheksateist ungari näidendit, millest seitse on ka mängitud Draamateatris, «Vanemuises», «Ugalas», Pärnu ja Rakvere teatris. Vene keelest on ta tõlkinud M. Bulgakovi jutustusi, ilmunud koqumikuna «Saatuslikud munad». E. Hiedel on koostanud ka mõned sarjas «Eesti lastekirjanduse varamust» ilmunud ja ilmuvad koqumikud.

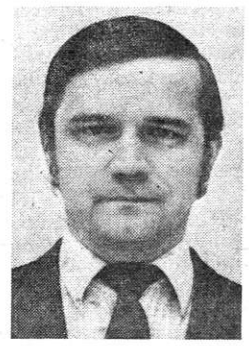

PEETER OLESK on sündinud 25. detsembril 1953 Tallinnas, lõpetanud 1977. a. Tartu Riikliku Ülikooli filoloogiateaduskonna eesti keele ja kirjanduse erialal. 1978—1980 töötas ta kirjastuses «Eesti Raamat» eesti klassika ja kirjandusteaduse toimetuses, 1980—1984 Eesti NSV TA Fr. R. Kreutzwaldi nim. Kirjandusmuuseumis käsikirjade osakonnas vanemteadurina. 1984. aastast on P. Olesk õpetajaks TRÜ eesti kirjanduse ja rahvaluule kateedris.

Trükis on ta avaldanud oma töid alates 1969. a. Seni on temalt ilmunud kokku üle 150 nimetuse artikleid, retsensioone, publikatsioone, intervjuusid, märkmeid, sõnumikke kirjandussündmuste kohta ning ta on toimetanud kümmekond iseseisvat väljaannet. P. Olesk on lektor Eesti NSV Kirjastuskomitee täienduskursustel ning õppejõud EKP Tartu Linnakomitee Marksismi-Leninismi õhtuülikoolis. Ta on Kirjanike Liidu Tartu osakonna kriitikasektsiooni esimees ning Emakeele Seltsi lingvistilise poeetika ja stilistika sektsiooni esimees.

PEEP ILMET (Peep Gorinov) on sündinud 30. oktoobril 1948 Jõgeva rajoonis Palamusel. Lõpetanud 1969 Nõo keskkooli, astus ta EPA-sse maakorraldust õppima. 1970—1973 töötas TRÜ sotsioloogia laboratooriumis laborandina, õppides samal ajal TRÜ Ajaloo-Keeleteaduskonnas ajalugu. 1973—1975 oli ta TRÜ Teadusraamatukogus raamatuköitja ja köiterestauraator. 1976. a. oli ta Kingissepa rajoonis Kärla kolhoosis tööline, seejärel Matsalu Riikliku Looduskaitseala tehnik ja järelevalveülem. Aastatel 1980—1985 töötas ta Eesti NSV Riikliku Kunstimuuseumi restaureerimisosakonnas köiterestauraatorina.

Kirjandusliku tegevusega on ta seotud 1976. aastast. Luulekogude «Tuulekanne» (1980) ja «Tuuletee. Ajastaja» (1982) autor. Avaldanud luuletusi ajakirjades «Looming», «Noorus», «Pikker», «Nõukogude Naine» ja «Täheke». Tõlkinud värsid Kiplingi «Muinasjuttudele» (1983).

SISULINE, AKTIVISEERIV

KOKKUVÕTTEID KONGRESSI-LAVASTUSTE ÜLEVAATUSELT

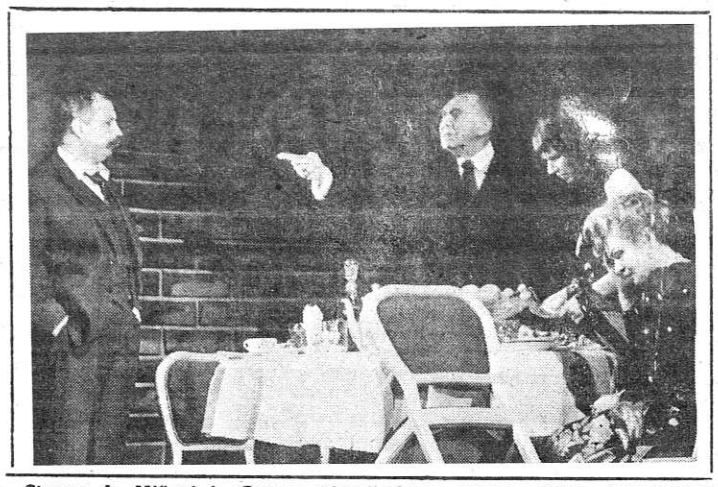

Stseen A. Mišarini «Seoses üleminekuga teisele tööle» lavastusest (vasakult): Sirõi (Aarne Oksküla), Gološtšapov (Heino Mandri), Aglaja (Maria Klenskaja) ja Kaleria Fjodorovna (Ester Pajusoo).

KOMMENTAAR: Žürii nentis ülevaatuse kordaminekut: teatrid lõid NLKP XXVII kongressile vastu minnes sisuliselt kaalukaid ning kunstiliselt hinnatavaid lavastusi, sündis hulk meeldejäävaid rolle praegusaja inimestest. Lavastustes väljendusid olulised ideed, neis võimendusid tänasele vaatajale elulised küsimused. Kriitiline vaim ning mitmed kongressil keskseks tõusnud probleemid teadvustusid teatrivaatajaile juba neis lavastustes. Pole kahtlust, et teatrite need tööd mõjustasid töötajate sotsiaalse ja tootmisalase aktiivsuse kasvu ning kongressieelseid lavastusi võib pidada teatritepoolseks panuseks realiseerida NLKP Keskkomitee otsust «Eesti NSV juhtiva kaadri osavõtust töötajate hulgas tehtavast poliitilisest kasvatustööst». EKP Tallinna Lenini Rajoonikomitee esimene sekretär S.-A. Villo pidas tähelepanuväärseks seda, et juhi kuju on käsitletud mitmel tasandil: laval liikusid praegusaegsed kolhoosijuhid (Širõi, Sagadejev jmt.), rajoonijuhid (Leo, Važnov), M. Šatrovi «Nii me võidame» lavastuses V. I. Lenin. Viimase lavastuse puhul täheldati, et Lenini tekstid kõnelevad praegusaegse vaimuga kaasa. Üksmeelset tunnustust sai Kalju Komissarovi kehastatud Lenini roll. Lavastust kui tervikut siiski lõpetatuks ei peetud, teised näitlejad ei olnud oma tegelaskujusid suutnud lahendada kuigivõrd elulises ajaloolises konkreetsuses, mistõttu mitmete stseenide konfliktsest pingest jäi vajaka. V. Klementi nim. Õmblustootmiskoondise direktor Luule Allika leidis, et «ülevaatusele esitatud lavastuste edasiviiv jõud on selles, et need ei vii kõrvaliste või otsitud probleemide juurde, vaid osutavad tõsistele ilmingutele ning nähtustele, mida on vaja kritiseerida. On väga hea, et need asjad lavale tulid. Nende lavastustega näitame, et juht vastutab oma tegude eest, see sisendab inimestesse usku. Ja annab alust ka selleks, et inimesed tõstataksid oma kollektiivis probleeme. Näiteks A. Mišarini «Seoses üleminekuga teisele tööle» pole asjatult väga populaarne juba tükk aega, teos on täielikult võitnud rahva tunnustuse. Pole kohanud ühtegi inimest, kes sellega rahul poleks olnud.» Žüriis osalejad hindasidki kõnealuse TRA Draamateatri lavastuse ülevaatuse kõige terviklikumaks ning lõpetatumaks tööks. Kiitvalt kõneldi Aarne Üksküla (Sirõi), Mati Klooreni (Važnov), Heino Mandri (Gološtšapov), Ita Everi (Ustinja Karpovna) ja Kaljo Kiisa (Võbornov) rollidest. Eesti NSV Ministrite Nõukogu osakonnajuhataja Karl Adamson toonitas, et praegusaeg nõuab kõigil tasanditel juhtidelt vastutustunnet, tõelist kommunisti südametunnistust. Selline on Kaljo Kiisa mängitud Võbornov. Ta teeb läbi puhastustule, annab iseendale aru ja selle läbi annab ta usku ka teistele. Siin pole tegu juhiga, kes konjunktuuriga kaasa läinud ning kes taas püüab näidata, et ta on uut moodi mõtleja. Võbornov on sisemuses eetiline, kuigi ta on teinud ka vigu — niimoodi sai kõneleja aru Mišarinist, Mikiverist ja Kiisast. (Ta ei jaganud Jaak Alliku antud küsitavat Võbornovi interpretatsiooni ajakirjas T.M.K nr. 2, 1986). Ja rahvas tajub samuti, kes on oma veendumustes tõelised kommunistid. Nüüdispäevadega harmoneerivaks lavastuseks hinnati T. Ajtmatovi «Ja sajandist on pikem päev» dramatiseeringu esitust «Ugalas». Kui aktuaalselt kõlavad kosmosega seotud mõtted nüüd, pärast Genfi kohtumisi, samuti ajaloolise mälu teema. Väga kandev selles lavastuses on Kalju Komissarovi mängitud Jedigej, ükski teine ansamblis temani ei küüni. Huvitav on Ingrid Aguri kujundus. Teatrite Valitsuse juhataja Märt Kubo toonitas, et praeguses situatsioonis ei piisa lavastuste esiletõusuks enam ainuüksi läbilöövast ideest, peab olema ka piisavalt kunstilist katet. Arutlusel olnud V. Udami «Vastutuse» lavastustest tõstetigi seepärast esile Nikolai Šeiko käe all valminud Eesti NSV Riikliku Vene Draamateatri lavastust, mida mängiti ATK saalis. Hea ruumiline lahendus sidus esituse publikuga, mõtete mõjulepääsu garanteerisid mitmed tugevad näitlejatööd, kelle hulgast esimesena nimetati Boriss Troškini kehastatud rajoonikomitee sekretäri Leod. Too oli targalt ning delikaatselt inimestesse suhtuv juht. S.-A. Villo tähendaski, et mõnikord kiputakse tänapäeva juhti kujutama vanade stampidega, isegi karjujatena. Juhtija suhtlemine on tänapäeval muutunud, seda peaksid kõik näitlejad tähele panema. «Vanemuise» «Vastutuse» puhul hinnati proloogi, püüdu sisse tuua naiskujusid, paraku paistis lavastusest kiirustamise märke — kõik ei olnud veel kätte saanud oma õiget hingust. Õnnestunumate näitlejatöödena toodi esile Lembit Eelmäe (Enno) ja Juhan Paavle (Juhan) rollid. Eesti NSV kultuuriministri asetäitja Jaak Viller ütles «Vastutuse» lavastuste kohta: nende tähtsus on selles, et nad võtavad inimestelt mõtlemise kammitsad, virgutavad ning julgustavad tõstma omi probleeme. Ja lisagem Luule Allika soov: tahaks, et meie dramaturgid läheksid siit nüüd edasi, jõuaksid oma järgnevates töödes jälle uuele tasandile. Kuidagi poolele teele jäänuks või veidi väsinuks peeti A. Abdullini «Peremehe» esitust Pärnu Teatri ansamblilt, kuigi peategelase Sagadejevi kehastus Priit Pedajalt pälvis tunnustussõnu. Kiideti ka «Vanalinna Stuudios» Eino Baskini mängitud juhi kuju (täitevkomitee esimees), kes oli omas ajas ja ruumis täpselt ning ilusasti mängitud. Samas «Kolmest kuueni» lavastuses märgiti tunnustavalt rahvapäraselt lahendatud karakterite pikka rida, kus oli välditud ülepakkumisi.

Ülevaatuse tööle joont alla tõmmates toonitati veel kord teatrite sisulist tööd, mitmete kollektiivide loometöös tehtud tõhusaid edusamme.

Möödunud nädalal tegi vabariiklik žürii (Eesti NSV kultuuriministri asetäitja J. Viller (esimees), EKP Tallinna Lenini Rajoonikomitee esimene sekretär S.-A. Villo, Teatrite Valitsuse juhataja M. Kubo, ENSV Teatriühingu esindaja L. Vellerand, V. Klementi nim. Õmblustootmiskoondise direktor Luule Allikas ja Eesti NSV Ministrite Nõukogu osakonnajuhataja Karl Adamson) kokkuvõtteid NLKP XXVII kongressile pühendatud lavastuste ülevaatusest. Arutlusel oli kaheksa lavastust: T. Ajtmatovi «Ja sajandist on pikem päev» «Ugalas», A. Mišarini «Seoses üleminekuga teisele tööle» V. Kingissepa nim. TRA Draamateatris, V. Udami «Vastutus» «Vanemuises», A. Abdullini «Peremees» L. Koidula nim. Pärnu Draamateatris, A. Tšhaidze «Kolmest kuueni» «Vanalinna Stuudios», M. Šatrovi «Nii me võidame» Noorsooteatris, piduliku kontserdi kava «Estonias» ja «Vastutus» Eesti NSV Riiklikus Vene Draamateatris.

Vastavalt žürii otsusele jagunesid preemiad järgmiselt:

Parima lavastuse preemia sai A. Mišarini «Seoses üleminekuga teisele tööle» (lavastaja M. Mikiver) V. Kingissepa nim. TRA Draamateatris.

Parima näitlejatöö preemia pälvis Kalju Komissarov Jedigej (T. Ajtmatovi «Ja sajandist on pikem päev» dramatiseering «Ugalas») ning V. I. Lenini (M. Šatrovi «Nii me võidame» Noorsooteatris) rolli eest.

Parima lavastajatöö preemia läks taas Kalju Komissarovile «Ja sajandist on pikem päev» väljatoomise eest «Ugalas» ning samuti koostöös J. Allikuga tehtud M. Šatrovi «Nii me võidame» lavastuse eest.

Õnnestunumate näitlejatöödena tõsteti esile Kaljo Kiisa Võbornov («Seoses üleminekuga teisele tööle», TRA Draamateater), Boriss Troškini Leo («Vastutus», Eesti NSV Riiklik Vene Draamateater), Herardo Contrerase vana kolhoosnik («Vastutus», Eesti NSV Riiklik Vene Draamateater), Voldemar Paaveli pangadirektori asetäitja Juhan ja Lembit Eelmäe majandijuht Enno («Vastutus», RAT «Vanemuine»), Lia Tarmo Sauban-Apa («Peremees») ja Priit Pedajase Sagadejev («Peremees», Pärnu Draamateater).

---

5. MÄRTSIL korraldas RAT «Vanemuine» kohtumise Paide noorteklubi liikmetele. Teatripäevade raames anti etendus «...Mina pean teed juua saama» Põltsamaa kultuurimajas.

● Kohtumise Tallinna J. Lauristini nim. Masinatehase kollektiiviga viis läbi ENSV Riiklik Vene Draamateater. Kohtumisest osavõtnud vaatasid etendust «Kassimäng». Narva teatripublikule esineti lavastusega «Kiusatus».

● Kohtumisel Tallinna Kliinilises Lastehaiglas käis Nukuteater. Väikestele patsientidele anti šeflusetendus «Suur maalritöö».

● Noorsooteater reserveeris oma etenduse «Valge tee kutse» Tallinna Pedagoogilisele Instituudile.

Teatri kaminasaalis leidis ETÜ korraldusel aset arutelu teemal «Massikultuuri ilminguid kirjanduses, filmis, teatris». Pikemate sõnavõttudega esinesid Ü. Vooglaid, R. Veidemann, L. Priimägi, E. Siimer jt.

● Rakvere Teatri peanäitejuht M. Kalmet kohtus Viljandi Kultuurikooli õpilastega.

6. MÄRTSIL kohtusid šeflusaluses Rapla rajoonis TRA Draamateatri asedirektor A. Tulvi ja ENSV teeneline kunstnik E. Hermaküla, kelle esituses said sealsed teatrihuvilised EKP Rapla Rajoonikomitee saalis vaadata monoetendust «Mees, kes ei mahu kivile».

● RAT «Vanemuises» jõudis järjekorras K. Süvalepa algupärand «Väga tõsine lugu» Lembit Eelmäe lavastuses.

● Samal päeval tutvusid Tartu linna kutsekoolide õppurid teatritööga, seejärel kohtuti näitlejatega.

● Õhtul esinesid «Vanemuise» näitlejad külalisetendusega «Viini kompvekid» Võru kultuurimajas «Kannel».

● Oma statsionaarse etenduse «Maskiball» reserveeris RAT «Estonia» šeflusettevõttele, H. Pöögelmanni nim. Elektrotehnika Tehasele. Sellega tähistas tööliskollektiiv rahvusvahelist naistepäeva.

● ENSV Riikliku Vene Draamateatri näitlejaid viisid läbi kohtumise šeffettevõttes «Dvigatel», kus esitati teatrikuul valminud uuslavastus «Lõbusad kerjused». Sillamäe kultuurimajas esineti külalisetendusega «Kiusatus».

● Kohtumisi Tallinna 21. ja 47. keskkooli esimeste klasside õpilastega ja Tallinna I Lastekodu kasvandikega korraldasid ENSV Riikliku Nukuteatri näitlejad. Esineti lavastustega «Päikesejänku» ning «Väikesed imed».

● Rahvusvahelise naistepäeva tervituskontserdiga esinesid Viljandi Draamateatri «Ugala» näitlejad kodurajooni J. Gagarini nim. Sovhoostehnikumi töötajaile.

7. MÄRTSIL tähistati RAT «Estonias» kunstimeistrite kontserdiga rahvusvahelist naistepäeva.

● RAT «Vanemuise» näitlejad olid kohtumisõhtul Tõraveres, kus esitati vene romansse ja luulet.

● L. Koidula nim. Pärnu Draamateatri näitleja R. Laos ja lavastaja P. Pedajas viisid läbi teatripäeva linna 13. kutsekeskkoolis.

● Vene Draamateatri etenduse «Lõbusad kerjused» tegelased kohtusid M. Kalinini nim. tehase töötajatega. Külalisetendusega «Kiusatus» esineti Jõhvi Kultuuripalees «Oktoober»:

● «Vanalinna Stuudios» oli esietendus. Külalislavastaja Mati Undi juhtimisel nägi rambivalgust O. Lutsu lühinäidenditel «Pärijad» ja «Onu paremad päevad» põhinev etendus pealkirjaga «Raha». Kunstnikutöö on P. Torgalt.

9. MÄRTSIL oli Jõgeva väikestel teatrihuvilistel külas RAT «Vanemuine» lastelavastusega «Punamütsike».

● Noorsooteater reserveeris kaks etendust haridussüsteemile. Päeval esinesid lavakunstikateedri üliõpilased lavastusega «Sorry, me oleme tulekul» Harju rajooni koolide õpilastele. Õhtune etendus «Uka-uka» oli adresseeritud Tallinna haridusosakonnale. Pärast etendust kohtuti pedagoogide ja keskkoolide õpilastega.

XXIII TEATRIKUU

10. MÄRTSIL RAT «Estonia» etenduses «Lucia di Lammermoor» esines külalissolist I. Grigorjan Vilniuse Ooperi- ja Balletiteatrist.

● Noorsooteater jätkab teatripäevi Haapsalu rajoonis. Lihula kultuurimajas esineti lavastusega «Lõhutud vaas». Toimus kohtumine vaatajatega. Teatri kaminaruumis leidis aset etenduse «Valge tee kutse» arutelu TPedi üliõpilastega.

11. MÄRTSIL oli TRA Draamateatris reserveeritud etendus «Reamehed» Kehtna NST kollektiivile ja M. Aitsami nim. Viqala Kutsekeskkoolile. Etendust vaatasid ka Tartu 17. kutsekeskkooli õpilased. Leidis aset kohtumine.

● Noorsooteater kohtus Kose kutsekeskkooli nr. 40 kollektiiviga. Toimusid vestlused klassides, seejärel andsid lavakunstikateedri üliõpilased etenduse «Sorry, me oleme tulekul». Kooli fuajees eksponeeritakse teatri 20. aastapäevaks koostatud näitust. Samal päeval anti külalisetendus «Lõhutud vaas» Kullamaal.

● ENSV Riiklik Vene Draamateater kohtus Tallinna ja Harju rajooni eesti õppekeelega koolide õpilastega. Toimus etenduse «Lõbusad kerjused» ühisvaatamine.

● Nukuteatri näitlejad viisid läbi kohtumise Türi Näidissovhoostehnikumis, kus õpilastele esitati katkendeid teatri praegusest repertuaarist.

Lilia Sinkarjova lavastuses «Lõbusad kerjused».

KOHTUMINE VENE DRAAMATEATRIS

XXIII teatrikuu algas Eesti NSV Riiklikus Vene Draamateatris loomingulise kohtumisega: külas olid TPI üliõpilased. Avasõnas kõneles teatri peanäitejuht Nikolai Šeiko viimase aja olulistest muutustest teatri elus: teatripere on noorenenud. Uuenemine ei seisne üksnes trupi noorenemises (juurde on tulnud palju noori näitlejaid); peamine on see, et ka vanemad näitlejad tunnevad stuudiotöö tarvet.

Asi sai alguse lasteetendusest «Mängime Maršakki». Teatri muusikaline juht Avi Nedzvetski valas muusikasse Samuil Maršaki tuntud luuletused «Hajameelne», «Pagas» ja «Mister Twister» ning välja kukkus tore muusikatükk. Võime seda nimetada koomiliseks ooperiks, revüüks, muusikaliseks paroodiaks, teatrikarnevaliks, kuidas aga soovime.

See etendus kasvas lasteauditooriumi piiridest välja, leidis noorukitegi head vastuvõttu. Ning siis sündis trupis mõte jätkata üleplaanilise töö-na muusikalisi otsinguid, kuni valmis (sama A. Nedzvetski sulest) suure šoti luuletaja Robert Burnsi sõnadel põhinev rokkooper «Lõbusad kerjused». Teose on teravalt grotesksena lavastanud Aleksandr Zukerman. Etenduses teevad peale ülalnimetatute veel kaasa noored näitlejad Sergei Bezdušnõi ja Sergei Tšerkassov, Tallinna Konservatooriumi üliõpilane Olga Penner ning rokkansambel.

Mõlemale tükile eelnes näitlejate naljatlev tutvustamine, aplaus etenduste järel ei tahtnud lõppeda. Teatriõhtul kõnelesid NLKP XXVII kongressile pühendatud «Vastutuse»-lavastusest Nikolai Šeiko ja näitlejad Lidia Golovataja, Vladimir Laptev, Jevgeni Gaitšuk, Vassili Bezdušnõi. Ka teatri väikeses saalis korraldati kohtumine — noornäitlejatega.

MARINA OTŠAKOVSKAJA

FILMIANKEET

PEETER SIMM:

Taandeõigus on mõiste, mis tähendab juristi loobumist protsessis osalemisest, kui tal on kohtualustega suhteid, mis võivad teda erapoolikusele kallutada. Võimalik, et osa supreema ähvardustest ehmunud kolleege tundis, et nad ei suuda olla kiretud ja objektiivsed ning loobusid ankeedivastustest. Mõistan neid sajaprotsendiliselt, kuid usun, et peale meie endi vaevalt keegi neis asjus selgust saab või vähemalt püüabki saada.

On kokku rehkendatud, mitmes instantsis mängufilmi käikuminek kinnitatakse. Tulemus on 13—16 piires. Jääb veel lisada, et piisab vaid ühe tõrkumisest ja film seisab, lubama peavad aga kõik kooris.

Oleme hakanud rääkima režissööride konkurentsist, vajadusest seda tekitada. Arvan, et ehk paremal juhul võivad konkureerida meie filmid ja ka sellesse ei tuleks suhtuda liialt tõsimeelselt. Nii et festivalide praktika, kus peaaegu kõigile mingi pulk jagub, väljendab seda olukorda nukra irooniaga. Kui aga hakkab konkureerima hulk lavastajaid eesmärgiga tööd saada, siis tean oma õpingukaaslaste kogemustest, et võidavad kõige jultunumad, konjunktuursemad ja põhimõttelagedamad. Need, kellele see töö on kerge.

Aga filmi räägitakse olevat väga raske teha. Mida selle peale öelda? Kui õnnestub end veenda filmi vajalikkuses, siis jagatakse kaks aastat elu perioodideks, rehkendatakse rubladeks ja kantakse tabelisse. Tagasivõtmist ei ole. Mõistan, et poeet võib ühe rea kallal vaevelda nädalaid ja aastaid. Meile vaatavad iga päev otsa ametimehed, alustades dekoratsioonide valvurist ja lõpetades ministriga, pilgus välja ütlemata: «Pead kõike teadma, liiatigi on olemas plaan!» Paraku jääbki õigus neile, ainus, kes pikendust võib manguda, on stsenarist. Film tehakse lõpuni kas või tormijooksuga, väga harva juhtub, et ta kõrbejõena päikeselõõsas aurustub ... Ja ikkagi on olemas inimene, kellel pole õigust veeretada süüd ükspuha mis instantsidele ja asjameestele: see on režissöör. Kui ta töötab oma sügava veendumuse ajel, siis mis loevad siin tšinovnikud. Mulle on nii selgeks tehtud. Hea õpetaja Aleksander Stolper küsis halba tööd nähes: «Kas püssimeeste vahel viidi tegema?» Niisugune oli ainus võimalik mööndus. Kõik objektiivsed, häirivad ja pidurdavad asjaolud on režissööri suus eimiski. Ju me tunnetame seda kogu aeg kas või alateadlikult, ega muidu jää süüdistused, teinekord väga valusad ja ebaõiglased vastuseta.

Tahakski loota, et muutuks paraku levinud hoiak filmitegijaisse kui närvisüsteemi häiretega lastesse, keda on vaja kas paika panna või kaitsta oletatavate deemonite eest. Oma koha inimsoo kultuuris leiame ehk isegi üles, mulle isiklikult piisab «Saksa reekviemist» von Karajaniga või «Augustivalgusest». Leheveergudelt ootan olgu siis kirglikku, aga objektiivset, mõista püüdvat ja otsivat vaimu. Ei leia kuidagi põhjust, miks peab selle asemel tihtipeale lugema sapist õelust ja parastamist. Olen päri E. Vetemaaga, kes peab künismi vaimulodevuseks. Kadunud Jüri Müür nimetas seda veel kinokadeduseks. On see nüüd kõige täpsem termin või ei, jäägu arvustajate arutada. Hinge teeb täis küll, kui retsensioonis ei lähtuta mitte filmist, vaid kõigest muust, mis sellega seoses pähe võib tulla. Oleks rohkem professionaalset oskust ja vähem edvistamist, tuleks ehk toime ilma lõputute tsitaatide ja nähtud filmide üleslugemiseta.

MARK SOOSAAR:

1. Kõige tähelepanuväärsemaks sündmuseks kongressidevahelisel ajal pean «Tallinnfilmi» parteiorganisatsiooni üksmeelset toetust juhtkonna vahetamisele, mis sai teoks veidi rohkem kui kaks aastat tagasi. Eelmine juhtkond ei tulnud toime stuudio majandusliku ja kunstilise juhtimisega. «Tallinnfilmi» parteiorganisatsioon on endiselt kollektiiviga monoliitne; seda teab praegune juhtkond ja vähemalt majanduslik külg on nüüd korras. Mis puutub kunstilisse poolesse, siis me vist veel ikka ei taju, et filmikunst võiks saada meie rahvuslikuks uhkuseks.

Suurimaks takistuseks meie filmiprotsessis on linateoste orienteerimine kõrgemalseisvate ametnike maitsele. See pitser lasub mõlema stuudio kõigil filmižanridel, kusjuures orienteerumine toimub pimesi ja vabatahtlikult. Ajaloolistes filmides püüame üle rääkida ja veelgi tsementeerida väljakujunenud versioone, kartmata mõjuda naiivsena. Armastusfilmides püüame vältida vere ürgset kutset ja asendame selle moraliseerimisega — ja on meil ülepea nimetada üks viimase viie aasta tõeline armastusfilm! Dokumentaalfilmis kardame tõelist elu nagu vanakurat välku: «Künnimehe väsimus», mis üleliidulisel põllumajandusfilmide festivalil esikoha pälvis, on siiani kinoekraanidele tulemata. Avaldamata on ka esimesel vabariiklikul filmifestivalil parima režiipreemia saanud tõsielufilm «Rõõmuratas» (rež. Ü. Tambek) ja Jaan ning Peeter Toominga ühisteos, festivaliekraanil näidatud «Mees ja mänd» (P. Kuusbergi jutustuse järgi).

On naeruväärne, kui palju tolmu tõusis möödunud aastal tehtud kümneminutilisest dokumentaalfilmist «Lasnamäe», milles arhitekt Malle Meelak rääkis uute linnaosade ülesehitamise probleemidest ja puudujääkidest. Film võeti üleliidulisele ekraanile, sest ta on unisoonis keskajakirjanduses ilmuvate materjalidega. Meil pole siiani julgetud filmi avaldada, ometi oleks see juhtinud avalikkuse tähelepanu muudatustele Lasnamäe generaalplaanis, mille tõttu uue elurajooni planeering halveneb. (Film on praeguse festivali võistlusekraanil. *Toim.*) Ja oleksid meie ehitusjuhid siiski püüdnud uut elurajooni generaalplaani järgi välja ehitada? See kõik on naeruväärne ja kurb korraga.

Õppigem elama sotsialismi tingimustes, kus igaühel on õigus ja kohus nii sõna kui teoga kaasa lüüa ühise hoone ehitamisel. Ja olgem väga ettevaatlikud mõningate majandusmehhanismide suhtes, mille kohaselt kõige rentaablim on toota keskpärast, stereotüüpset, isikupäratut. See sidekoestumine kipub toimima ka kunstis ja kultuuris.

(Järg 13. lk.)

FESTIVAL ON AVATUD

Paljude meie filmiloojate ning avalikkuse esindajate osavõtul avati 10. märtsil kinos «Sõprus» III Nõukogude Eesti filmifestival. Avasõnad lausus Eesti NSV Kinokomitee esimees Raimund Penu (pildil). Tutvustati žürii koosseise. Mängu-, multi- ja muusikafilmide žürii esimees on Eesti NSV teeneline kunstnik Mati Klooren, dokumentaal- ja populaarteaduslike filmide žürii tööd juhib Eesti NSV teeneline ajakirjanik Ilmar Raftus.

Enne festivali avamist pandi V. I. Lenini mälestussamba jalamile lilli. Käidi ka Pärnamäe kalmistul austamas lahkunud filmiloojate mälestust.

Festivali pidulikus avamises osalesid EKP Keskkomitee büroo liikmekandidaat Eesti NSV Ministrite Nõukogu esimehe esimene asetäitja I. Toome, Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi esimehe asetäitja M. Leosk ja EKP Keskkomitee kultuuriosakonna juhataja K. Tammistu.

Täna jätkab festival oma tööd Viljandis, kus teise vooru pääsenud filmide hulgast selgitatakse laureaadid.

MIS TEEB LAINEST LAINE?

TOOMAS TAHVEL

«Kauaks elu, liiatigi kauaks noorust, et vaevata oma südant tühiste asjadega.»
A. H. Tammsaare

Eelmise filmikongressi ettekandest ja mõnestki sõnavõtust jäi mulje, nagu asuks Nõukogude Eesti mängufilm nüüd ja igavesti ideaalmaastikul. Seletati seda jõulise ja paljutõotava rühma noorte režissööride esilekerkimisega, mis omakorda andnud tõuke vanema režiipõlvkonna noorenemisele. Hästi tehtud filmid «Surma hinda küsi surnutelt», «Tuulte pesa» ja «Ideaalmaastik», filmipreemiad siit, sealt ja kaugemalt, vahele mõned tegijate pretensioonikad avaldused ning üleliiduline ajakirjandus panigi «Eesti filmi uue laine» vaimustatud pidulikkusega paika, mida rubriigis «Teised meist» hakati kohapeal agaralt fetišeerima.

Aga juba järgmisel Kinoliidu juhatuse pleenumil nentis «Tallinnfilmi» tollane peatoimetaja: «See noorte režissööride tekitatud «uus laine» on momendil seiskunud, ja on lähituleviku küsimus, kas laine tõuseb või vajub.» Aluse niisuguseks ütlemiseks andsid nähtavasti «Corrida»- ja «Šlaagri»-taolised filmid.

Laine harjal mõne aja liuelnud, siis äravajumisest kohkudes, ütlesid «uuest lainest» lahti noored filmitegijad ise: «Meie, režissöörid, pole terminit välja mõelnud. Ülivõrrete kasutamine oli kriitika kuritarvitus.»

Eelnevaga seoses kerkib hulk küsimusi: miks laine nii kähku murdus? Kus olid Maarjamaa «uue laine» lätted? Äkki sellel lainel polnudki kuskile tõusta ega ka langeda?

Vastust neile küsimustele aitab selgitada ehk filmikunsti ajalugu, tema iga sorti voolude, suundade, rühmade tekkimine. Mälu värskendamiseks nimetagem mõnda neist: «vihaste meeste film» Inglismaal, «New Yorgi kool» Ühendriikides, Brasiilias «cinema novo», Mehhikos noorte režissööride liikumine. Muidugi itaalia neorealism ja prantsuse «uus laine», aga ka poola koolkond ja tšehhi «uus suund» ... Kuigi suurem osa nimetatuist on meil nägemata, teab iga filmiteooriast huvitatu, et erandeitult kõigiga käasnes mingisugune uus vaimsus, uus filosoofilis-teoreetiline üldistus, uus (alati küll mitte progressiivne) nägemus inimestest, asjadest, nähtustest.

Siinkohal oleks paslik vaadata lähemalt prantslaste «uut lainet», selle aabitsatõdesid. Ajakirjanik ja režissöör A. Astruc propageeris oma raamatus «Kaamera — sulg»-juba enne lainet filmi autorite eneseväljendamise võimalust, vajadust ja ka vabadust kinematograafiliste vahendite kaudu. Noored kriitikud, nende seas hilisemad filmikuulsused Chabrol, Godard ja Truffaut, taunisid traditsioonilise filmikunsti süžeesid, lavastuste ülespuhutust, filmitähtede kultust, aga ka tsensuuri nõmedust. Ja kogu selle laine vaimne juht oli filmiteadlane A. Bazin, kelle ideed, kelle teooria oli selleks vundamendiks, millele «uue laine» filmid üles ehitatigi.

Prantslaste laine paistis kohe silma terava ühiskonnakriitilise hoiakuga. Juhtides oma kaasaega käsitlevate filmide kaudu kaasaegsete tähelepanu kaasaegse tsivilisatsiooni väärnähtustele, suutsid «uue laine» filmid valgustada niisuguseid elutahke, mida prantsuse filmikunst varem ei olnud peegeldanud. Aga just uudne temaatika ja selle ekraanile toomise ootamatud, mittetraditsionaalsed lahendused, äratanud huvi vaatajais, sundisid ka produtsente tegema panuse noorte režissööride uuele voole.

1970. aastate teisel poolel orienteerus «Tallinnfilm» noorema põlvkonna filmitegijatele, kes lükkasidki lained liikuma. Nüüd, võttes malliks filmikunsti uuendanute teoreetilised ja praktilised lähtekohad, püüame otsida ja leida ühiseid paralleele. Selleks teeme katse tungida nn. eesti filmi uue laine kõige markantsemate mängufilmide välise koore alla.

Kõigepealt «Tuulte pesa» (1979). Olgu tegijate kiituseks kohe öeldud, et oma pildikultuurilt, mängulisuselt, atmosfäärilt ja teisteltki komponentidelt kuulub see meie parimate mängufilmide hulka.

Filosoofiliselt kandepinnalt kipub aga film jääma tolle aja veendumuste piiridesse, mil inimesi jaotati põhiliselt kahte leeri — poolt ja vastu. Kes hellitas oma «kartulilapi ja seapõrsa» ideaale ja jäi või jäeti kõhklejana kahe barrikaadi vahele, see pidi vältimatult hukkuma.

Muuseas, juba 1969. aastal sai «Tallinnfilm» maha samast mõtlemise kultuurist ja mõtestamise tehnikast lähtunud filmiga, nimelt «Gladiaatoriga». See oli ekraaniteos gladiaatorist, kes polnudki gladiaator, kes ei võidelnud, vaid lihtsalt oli. Joonas Tihu füüsiline lõppemine võitlusväljal, just enne filmi lõputiitrit, oli asja puhtdekoratiivne lahendus.

Hoopis teisest mastist peakangelane on «Tuulte pesas». Viletsa kolkatalu peremees Jüri Piir on peaaegu võitlejanatuur, ta julgeb endast tugevamatele ja ka võimukamatele hambaid näidata. Olemuses aus ja otsekohene, oskab ta ometi kavaldada, isegi petta, ja kui vaja, läheb oma talupojaaruga kompromissile — ikka selleks, et loom oleks laudas, leib laual ja tuli koldes. Nende, oma pere elementaarsete vajaduste rahuldamisel ja oma niigi kasina peremeheau päästmisel viiakse neli võimu üle elanud Jüri Piir viimse piirini: «Ma ei jõua kõikide tõdesid lihakintsuga kinni maksta. Nemad tulevad, võtavad liha ja vilja ja lähevad. Teie tulete ja lähete. Aga mina pean siin edasi elama ...»

Jättes naise, raseda tütre ja väeti lapselapse saatuse hoolde, tormab ta läbi kuulirahe lauta rinnaga lehma kaitsmal. Looma anudes: «Heida pikali, kullake, heida pikali, raisk!» tabab teda surmav kuul ...

Kuigi «Tuulte pesa» peakangelane on oma arengus «Gladiaatori» peakangelasest suure hüppe edasi teinud, on autorid teemat üheses ajaloo perspektiivis näinud. Nii Joonas Tihu kui Jüri Piir lasti surra, sest algas uus epohh, ja nemad kui vana ühiskondliku korra teatud sotsiaalajaloolised tüübid pidid andma teed uutele inimestele, kes esindavad uut ühiskondlikku ja poliitilist formatsiooni.

Aga!

Jättes naerdes hüvasti oma minevikuga (Karl Marxi järgi), oleme üha tõsisemalt hakanud vaatama tulevikku. Nüüd, mil toitlusprogramm on muutunud üldrahvalikuks ürituseks ja söönukssaamine isegi globaalprobleemiks. Kas ei peaks me tänapäeval vahest ka kunstis säästvamalt ümber käima oma pudulojuseid hoidva maainimesega, kes meile, urbaniseerunutele, on andnud ninaesist hallidest aegadest peale? Ja kui me tahame ka helges tulevikus oma tööjõudu taastoota, siis, nagu õpetavad teadjamad, jääb põlluharimine ja karjakasvatamine ikka selleks barrikaadiks, millel põlduril ja loomakasvatajal tuleb üha usinamalt ja usinamalt võidelda. Ja millel tasub ka ellu jäädа, sest surnud maaharija pole rahva toitja.

Säästlik suhtumine maainimesesse ei pea sugugi tähendama seda, nagu peaks teda nüüd ja igavesti filmilinal, teatrilaval ning raamatuleheküljel surematuks kuulutama. On aga põhimõtteline vahe, kas talumees saab lehma rinnaga kaitstes või näiteks ennast (ja oma peret) lehmaga kaitstes surma. Üks tähendab inimese olemist lehmale barrikaadiks, st. — asjaks, teine lehma kasutamist barrikaadina, st. — asjana. «Tuulte pesa» autorid valisid esimese — maainimest, seega eestlast asjastava, sellest johtuvalt ka madaldava variandi, ühtlasi viimastel aastakümnetel klišeeks kujunenud mõtlemisviisi.

Siinkohal oleks kohane parafraseerida Ülo Tuulikut: noor inimene filminduses peab eelkõige olema eksperimenteeriv, uudselt ja üllatavalt nägev. Noorte filmid peavad julgema juurelda selliste tõekspidamiste üle, mida senini oleme võtnud kui definitsiooni. Kujundlikkus kujundlikkuseks, atmosfäär atmosfääriks, emotsioon emotsiooniks, kuid filmikunsti viib uuele suunale või uuele lainele eelkõige uus mõte. Sellest kandist vaadatuna valitseb «Tuulte pesas» aga endine tuulevaikus ...

«Ideaalmaastik» (1980). Jällegi tuleb tegijate kiituseks öelda, et teist nii huviäratavate

(Järg 13. lk.)

ANTS HEIN

PALMSE HAKKAB VALMIS SAAMA

Enamik Viitnalt Võsu poole keeranud sõidukeid võtab Palmse kohal käigu maha — paremat kätt, just nagu nägemus teisest ajast ja ilmast, kerkib nähtavale särav lossiansambel: valendavate ehitiste ja aedadega, muruväljakutega, kahe kõrge graniitobeliskiga väravas. «Ilusaim mõis Eestis,» ütlevad autojuhid. «Üks ilusamaid Eestimaa mõisate seas,» öeldi juba saja aasta eest.

Sellest ajast, mil Lahemaa Rahvuspark asutati, on Palmses palju muutunud. Osalt varemetest, osalt lausa tühja koha peale — sinna, kus ainult vanade plaanide järgi teati hooneid olevat, — on kerkinud supel- ja kaevupaviljon, rajatud teid ja sildu. Peaaegu iga aasta on toonud midagi uut: alustati 1972. aasta suvel paarist sillast ja lustlast, seejärel on tulnud aidad-tallid, valitseja- ja teomajad, triiphooned, kuivati, pesuköök, sepikoda jm. Praegu ollakse ühele poole saamas härjatalli ja kavaleridemajaga, ka peahoone sisustamine on jõudnud lõppjärku. Suurematest ehitistest pole üksnes viinaköök veel katuse all.

Sedamoodi, nagu iga uue rajatise valmimisega selginevad mõisasüdame kontuurid ja iseloom, on täpsustunud kogu kujunemislugu. Just viimased aastad on toonud siin enim avastuslikku. Nii ilmneb, et Palmse mõisahoone pärineb hoopis varasemast ajast kui uurijad (M. Männisalu, H. Sirel, H. Üprus) ja projekteerijad (kollektiivi juht arhitekt A. Kann) seni söandanud arvata — rajatud põhiosas juba enne Põhjasõda. Mitmed ilmsiks tulnud dokumendid, sealhulgas Saksamaalt Pahlenite kogust, lubavad ehitustöid paigutada aastaisse 1697—1698, seega perioodi, mil suur näljahäda oli just taandumas. Rahvasuu on sidunud suure näljaga mõnd Palmse kuulsatest kivikangrutest — nüüd selgub, et ka härrashäärberi ehitus on toimunud samal ajal.

Mõisahärraks oli noil aegadel Gustav Christian von der Pahlen — Rootsi major ja Eestimaa maanõunik, mees, kel Tallinnaski suure maja ehitus parajasti lõpetamisel. Veel agaram ehitama paistis tema vend Johann Andreas — muuseas oli tema see, kes alustas vanalinna kogukama aidahoone, tollesama, kuhu praegune Tarbekunstimuuseum sisse mahub, püstitamist. Ja kui 1696. aasta augustitorm Johann Andrease laeva kops tema perega Tallinna lahel põhja viis, siis oli just vennalt jäänud pärandus aluskapitaliks, mis lubas ka Palmses mahukaid ehitustöid ette võtta. XVII aastasaja teine pool oli üldse aeg, mil siinsedki saksad linnast maale hakkasid rõhuma — teatavasti taotles barokk sirkli ja joonlauaga paikapandud ideaalansambleid, ja kuna need vanade linnamüüride vahele ei mahtunud, kerkis neid uhkete feodaalresidentsidena maale.

Võiks arvata, et Pahlen tellis Palmsesse samad meistrid, kellega tal Tallinnaski lepingud. Või värbas need Aa mõisast, kümmekond miili Narva poolt? Viimases oli ehitusmeister Peter Jonnas uue härrastemaja müüritöödega just ühele poole saanud ning pealegi sidus Palmse pärishärrat Aa Wangersheimiga ammune tutvus — Pahlenite Mädapea mõis oli tema käes rendil ja Aa vanaprouagi elas mõnda aega Tallinnas Pahlenite majas. Siin poleks liigne märkida, et oma põhiplaanilt ja ülesehituselt on Palmse Aaga (lõplikult valminud 1700) lausa äravahetamiseni sarnane, nagu ta seda muuseas on veel mõne teisegi Karl XI stiilis mõisaga, nagu näiteks Klooga (ümberehitatud 1794) ja Maardu. Lihttööde peale palkas Pahlen kohalikud talumehed — viletsal ajal võis see neile olla üsnagi oluliseks teenistusotsaks. Et sedaviisi mõisarahvas kõige kibedamast näljast üle aidati, pidi jääma kaua mälestusse — Kreutzwaldki on tähendanud, et tema teada «ei leita teist mõisnikesugu meie maalt, kellele vanad jutud niisugust aukrooni oleksid valmistanud, kui parun Pahleni soole».

Gustav Christianil polnud siiski osaks antud oma maamajja sisse kolida — veel enne, kui ehitis päris valmis, süütas vana puithäärberi korstnast lendu pääsenud sädе selle põlema. Hädased ajad ei lubanud hoonet enne sõda korda saadagi ja 1703. aasta septembri hakul rüüstasid Šeremetjevi ratsamehed mõisasüdame päriselt.

Sõjast ja katkust vaevatud mõisasse saadi elu uuesti sisse alles 1720. aastate lõpuks — nüüd oli noor Arend Diedrich Pahlen see, kes lasi härrastemaja taastada, rajas aastail 1729—1731 Ilumäele ristikujulise põhiplaaniga kabeli, mille akendele ka Palmse kandi talupoegade «vappidega» vitraažmaalid tellis, tegi 1738. aastal algust uhke iluaia rajamisega jne. Kerkis talle ja aitu, humala- ja viljarehtesid, antvärkide ja aednikemaju, 1743. aastaks saadi valmis näiteks Oruveski ühekäigulise vesiveskiga, millele 1752. a. lisandus kahekäiguline. Aastasaja keskpaiga mõisakaart tunnistab ju tõelist barokkansamblit — sümmeetriliselt koonduvate ehitiste, muruväljakute ja pärnaalleede, iluaia hekklabürintide ning arabesksete lilleparteritega. Teadagi, mõisahärra oli ju Euroopas laialt ringisõitnud mees, kes küllap kõige uhkemaidki losse näinud. Ühteaegu elati Palmses üldse kuidagi laiemalt ja lahedamalt — kui näiteks mujal mõisates oli teenijarahvast (köögitüdrukuist aidameesteni) ametis ikka 10—20 ringis, siis Palmses tõusis nende arv ajuti üle 60.

Loomulikult ei saanud ehitustegevus katkeda XVIII sajandi lõpukümnendilgi. 1782. aasta aprilli keskel peatus Palmses kubermanguarhitekt Johann Caspar Mohr, tähtis härra, kel pärastpoolegi siinkandis tihedat käimist seoses Rakvere kreisihoone valmimisega. Mohri kavandite järgi (osa neist on Riiklikus Ajaloomuuseumis säilinud) ehitati härrastemaja ülaosa mõnevõrra ümber, rajati uued trepid, ümber õue uued aiad jne. Katuse toolvärk saadi üles juba enne jaani, too rokokoostiilis «portselanahi», mis praegugi ülakorrust ehib, jõudis Tallinnast Belau käest kohale järgmise aasta augustiks, päriselt lõpetati aga alles 1785. aastal.

Uue sajandi saabudes uuendati eelkõige kõrvalhooneid — siiamaani olid need suuremalt osalt olnud ju puust. Õieti ongi enamik neid arvukaid abiehitisi ja paviljone, mis mõisasüdant praegugi ehivad, sajandi esimese nelja kümnendi viil. Nii valmis 1804—1805 uus linnaserehi, 1809. a. ehitati esiväljaku ühele küljele kaaristuga ait, teisele samasugune tall, 1810 uus kuivati jne. Vähemalt mõnda aega pidas mõisa müürseppmeistri ametit Hans Rink. Palmse kivimurdjail ja tellisepõletajail paistis eriti kiireks minevat pärast 1817. aastat, mil mõisa juhtimisohjad läksid lõplikult Carl Magnus von der Pahleni kätte. Viimase rahakott — vahepeal tõusis ta koguni Eesti-, Liivi- ja Kuramaa kindralkuberneriks ning Riia sõjakuberneriks — näis vastu pidavat kõige uhkemailegi ehitusplaanidele. Erilist rõhku pani ta pargi laiendamisele, 1843 valmis Ilumäele uus kabel jne. Ühtaegu kaunistas ta peahoonet — teatakse rääkida nii kahest Canaletto-noorema originaalist (?), kahest Rootsi kroonprints Bernadotte'i kingitud marmorvaasist kui ka türgi kahuristki, mille Aleksander I mõisahärrale Silistra piiramisel näidatud vapruse eest oli annetanud. Samas polnud Carl Magnus mingi kõrk härra — ega muidu rahvalaul kiida: «Keda panna Palamusse — see saab põlveda parasta.» Halba ei peaks räägitama ka mõisaprouast — muuseas polnud ta aadlisugu, vaid Tallinna gümnaasiumirektori ja ühe varasema eesti jutukirjaniku F. G. Arveliuse tütar.

Nii oli Carl Magnuse järglaste ajaks mõis peaaegu valmis. Pojal ning pojapojal jäi seepärast teha vaid väheseid täiendusi: näiteks 1890. a. laiendati viinavabrikut, ka kasvuhooned kerkisid umbes samal ajal, viimaseks jäi maakivist härjatall — see valmis 1914. aastal.

Niisuguste, läbi mitmete ehitusetappide kujunenud ansamblite nagu Palmse, restaureerimine polegi nii hõlp. Juba vahetegemine algse ja teisejärgulise vahel võib osutuda üksjagu vaevarikkaks. Nii sisaldab mõisamaja detaile läbi kolme sajandi — kui näiteks osa uste piirdelaudu on veel XVIII aastasajast, siis uksed ise XIX sajandi lõpust; kui ülemisel korrusel on ahjud baroklikud, siis alumisel valdavalt järelklassitsistlikud; kui fuajeetrepi pealmise otsa saame rokokoostiilis sisselõike järgi dateerida 1785. aastasse, siis alumise osa on paika pannud tislermeister M. Koldoff 1870. aasta kevadel, jne.

Suurima üllatuse valmistas maja ilmsesti siis, kui seintesse elektrikaablite jaoks vagusid süvistades hakkas pealmise, osalt rohkem kui 5 cm paksuse krohvikihi alt värvikillukesi pudenema. Nõudis omajagu fantaasiat, et neis juhuslikena näivais triipudes, täppides, ornamendikatkeid aimata. R. Tautsi ja R. Matrosii õnnestus need välja sondeerida kõigis põhikorruse ruumides, nüüdseks on neid ilmsiks tulnud ka kolmes ülakorruse toas. Teostustase pole neil XVIII aastasaja lõpu maalrisellide käe alt tulnud osalt geomeetrilisil, osalt figuraalseil maalinguil kes teab kui kõrge, aga sellegipoolest on nad mõisamajale ainuomaseks lisandiks. Mõnevõrra ületavad teisi nn. Kreeka toa maalingud: seal kulgeb seinte ülaäärt pidi antiik-jumalusi ja kangelasi kujutav friis — peaaegu pool Olümpost ja Parnassi on leidnud kokkujoonistamist. Kahjuks oli too friis säilinud eriti lünklikult — mõnest tegelasest järel vaid jalg, teisest käsi —, kuid siiski õnnestus K. P. Moritzi «Götterlehre oder Mythologische Dichtungen der Alten» järgi (selgub, et just selle 1791. aastal Berliinis ilmunud raamatukese pildistik oli olnud kunstnikule eeskujuks) kogu friis enam-vähem algsel väljanägemisel taastada.

Sugugi vähem pole probleeme sisustusega. Ehkki Rahvuspark on püüdnud ajaloolist mööblit jõudumööda muretseda, napib seda suure maja jaoks. Paratamatult tuleb kohati arvestada koopiatega. Nende puhul on saadud eeskujusid võtta omaaegsest Palmse kollektsioonistki, ehkki suures osas läks see laiali juba 1920. aastate algul, väärtuslikum osa hävines 1945. aastal Saksamaal.

Rahvuspargi poolt on algusest peale seatud eesmärgiks taastada mõis enam-vähem sellisena, nagu ta nägi välja oma õitseaegadel. Ühtaegu minetamata mõistlikku kompromissi vana ja uue vahel: paljud endisaegsed ehitised leiavad kasutamist uues funktsioonis. Nii on nüüd endine talltõllakuur puuseppade ja mööblirestauraatorite päralt, üle tee kuivatis on koha leidnud mõned külalistetoad, teomajja tuleb spordisaal, kavaleridemaja- ja suveniiride müügilett. Oodatumaid sündmusi peaks teoks saama tuleval sügisel, kui endises valitsejahoones avab uksed Palmse algkool. Kunagi ammu, 163 aasta eest, alustati külakooliga siitsamast mõisa linnaserehest.... Muidugi on ka neid ehitisi, mis töötavad ja saavad töötama esialgsel otstarbel — sepikojas kilksub pärast kuuekümneaastast vaheaega taas haamer, triiphoonetes ei ole küll veel ananasse, viina-, virsiku- ja aprikoosipuid nagu läinud sajandi lõpul, aga oma rahvast lilledega varustada suudetakse lahedalt. Ja kui juba tervikust rääkida, eks ole siis restaureeritud Viitna trahtergi üks Palmse mõisa endistest kõrtsidest; teise, Võsu trahteri tööjoonised valmisid Kultuurimälestiste RPI-s läinud suvel.

Teadagi, siiani pole päriselt kadunud seisukoht, mis kaldub nägema endistes mõisasüdametes eelkõige midagi häbenemisväärset, võõrast — kunagine sotsiaal-rahvuslik konflikt kandub tahes-tahtmata üle ka arhitektuurile. Ehk sellepärast neid nii palju vettib ja varisebki. Kuskilt on lendu lastud ka legend, nagu oleks vana taastamine põhimõtteliselt kallim kui uue ehitamine — see võiks õige olla ainult siis, kui hooned on niivõrd käest lastud, et tulevad vundamendist peale uuesti üles laduda.

Nii on olnud ka Palmse taastajate roll topelt komplitseeritud: mitte et lähedast eeskuju pole olnud võtta — igal mõisal ju nagunii ainuomane ilme ja kujunemislugu —, vaid, et oldi esimesed, kes üritasid «täismahus». Rahvuspargi poolt oli see julgustükk seetõttugi, et puuduvad tal endal ju suuremad ehitusvõimsused — juba algusest peale tuli eelkõige arvestada üüritud-laenatud jõudusid. Tagasivaates jääb vaid imetleda Rahvuspargi kollektiivi (direktor I. Epner, ehitustööde juhataja K. Kuutma) pealehakkamist ning meelekindlust. Ehk juba tuleval suvel, Lahemaa Rahvuspargi 15. aastapäeva aegu, võtab parketitatud-vaibatatud loss vastu ka esimesed külalised.

Palmse (aga ka Maardu ja Rägavere) eeskujul on hakanud asjad liikuma ka mujal. Ja eelkõige Palmse üleaedseil. Rahvuspargi alal arvestame enam kui kümne endise mõisasüdamega — neist uhkemad reastuvad kui väikesed linnad Lahemaad läänest itta läbiva klindi veerele — Palmse kõrval eelkõige Kolga, Sagadi ja Vihula.

Esimesena pääses töö sujuma Sagadis, Palmsest vaid tunnise jalgsimatka kaugusel. Sealse mahajäetud koolimaja võttis endale Rakvere Metsamajand ning nüüd on sinna tulekul metsanduse ja looduskaitse muuseum. Peahoonega ollakse Palmsest üks jagu eesti — mööbel enamalt juba sees ja kardinad üleval —, kuid kõrvalhooned ootavad veel lõpetamist.

Vihulas, seni üsna räbalas seisundis mõisas, kujunes omamoodi lahenduseks peahoone ühes tiivas süttinud tulekahju 1982. aasta septembris — vanadekodu likvideeriti ja mõisasüda läks «Viru» kolhoosile. Tänaseks on juba üht-teist jõutud: majal särab uus kivikatus peal, taas kerkinud on üksikuid kõrvalhooneid, sisse võetud pargiteid jne. Kolhoos planeerib siia üsna polüfunktsionaalset asulat — kui endisest härrastemajast tuleks noobel vastuvõtu- ja kontserdipaik, siis näiteks taastatav karjakastell sobiks edaspidigi mullikate ja lehmade pidamiseks. «Viru» kolhoos on tublilt tegutsenud ka Karulas — endises mõisa aidas on nüüd kena söögikoht.

Seevastu «kaasavarakam» Lahemaa mõisatest — Kolga — on aastate vältel pidanud kogema mitmeidki kosilasi. Alles 1983. a. ilmus kohane üritaja — S. Kirovi nimeline näidiskalurikolhoos. Esialgu pole toogi veel täie jõuga lossi kallale söandanud asuda — töö käib peamiselt valitsejamajas. Tegelikult eks ole seegi paras pähkel — suurem kui mõne tavalise mõisa härrashäärber. Hoonesse tuleb kolhoosi osakonna keskus.

Omal kombel võivad ajaloolised mõisasüdamed olla kosutavamad kui kivised linnakeskused — nii nagu loodus on siin osa arhitektuurist, on arhitektuur ka osa loodusest, arhitektuur nagu hingaks aastaaegade vaheldumise rütmis. Ma ei mõtle, et vanad mõisad peaksid olema eile-täna kerkinud asulakeskuste ees ilmtingimata arhitektuuriliselt paljupakkuvamad, otstarbekamad, kuid arvan, et nende kestmine raskemateštki aegadest üle annab neile teatud sisemise turvatunde, väärikuse, ajaline perspektiiv lisaks justkui neljanda mõõtme. Kui loodusökoloogia kõrval on üha enam üles kerkimas kultuurökoloogia mõiste, siis ajaloolise ehituskunsti osa peaks olema selles eriti arvestatav. Ja seda mitte üksnes Lahemaal.

EESTI KUNST LUXEMBOURGIS

10.—19. detsembrini 1985. a. oli Luxembourgi Linnateatris eksponeeritud eesti nüüdismaali ja -graafika näitus, mis 9.—17. novembrini oli avatud riigi lõunaosas asuvas Eschi Linnateatris. Vernissaažiga Eschis avati ühtlasi traditsioonilised NSV Liidu kultuuripäevad Luxembourgis, mis seekord olid pühendatud Eestile. Kõnedega esinesid Eschi linnapea Jos Brebsom, ühingu «Luxembourg—NSV Liit» president Georges Leick ja näituse saatja Mai Levin. Avamisel viibis NSV Liidu saadik Luxembourg'is sm. K. Udumjan.

Näitusel oli eksponeeritud 29 maali (autorid T. Pääsuke, O. Subbi, A. Keskküla, P. Mudist, R. Tämmik, M. Leis, A. Tolts, L. Sarapuu) ja 32 graafilist lehte (autorid O. Soans, I. Torn, A. Keerend, A. Hoidre, R. Veeber, I. Paul, M. Leis, C. Klar, S. Liiva, M. Üksine, V. Vinn, K. Puustak, E. Okas, M. Vint, N. Neidre). Kui maali valik oli küllalt esinduslik, siis graafika väljapanek tutvustas rohkem läbilõiketaset, mitte kõik autorid polnud esindatud oma tugevamate töödega. Siiski meeldis graafika kohalikule publikule; kiideti selle tehnilist taset.

Pärast näituse avamist Eschis ilmus ajalehtedes paar tavapäraselt põgusat, rohkem informatiivset laadi arvustust. Väga heatahtlik oli Eschis ilmuv sotsiaaldemokraatide häälekandja «Tageblat»», kelle arvates näitus oli haruldasemaid ja väärtuslikumaid Eschis nähtuist. Leiti, et noorema põlvkonna looming (nimetati S. Liivat, M. Leisi, C. Klari, A. Keskküla) kinnitab uue epohhi saabumist. Nähtavasti mõisteti uue epohhi saabumist laiemalt, mitte ainult eesti kunsti haaravalt. Kuna näitusel esitatud kunstnikud on Läänemaailmas tundmatud nimed, kirjutas «Tageblatti» arvustaja, siis kinnitab see ainult, kui vajalikud on kultuurikontaktid Nõukogude Liiduga.

«Luxembourger Wort» pühendas artikli mahust konkreetselt näitusele vaid umbes viiendiku. Leiti, et meie kunstiloomes avaldub teatav tendents modernismi poole, küll mulluseid ideaale silmas pidades. Mööndi, et esitatud autorite professionaalne tase on väljaspool kahtlust. Reserveeritud toonist viis kirjutise autori välja Tiit Pääsuke, kelle piltidest tõstis ta eriti esile «Naist rahvariides», selle originaalset ideed ja teostust; reprodutseeritud oli «Neli naist».

Graafika väljapanekus, kus leiti olevat esindatud kõik tehnikad, paelus arvustajat Alo Hoidre, nimelt ebakonventsionaalsete teemalahendustega (Suurele Isamaasõjale pühendatud litode kolmik).

Kokku võttes: näituse ja selle resonantsiga võis päris objektiivselt rahule jääda. Luxembourgi näituse maalivalik on praegu eksponeeritud Pirita Purjespordikeskuses.

MAI LEVIN

«KALEVIPOEG» KAHEST KANDIST

VAHUR VÄRK

Rahvaeepos «Kalevipoeg» on üks väheseid kirjanduslikke algallikaid, mida meie balleti-teater juba üsna algusaastatest kaasas kannab, mille juurde ta ikka ja jälle tagasi tuleb, aina otsides, katsetades. Nii teab eesti balleti ajalugu eeposeainestiku esmakäsitlust — Gerd Neggo viieosalist «Kalevipoja süiti» 1934. a. «Estonias», mille muusika osaliselt pärines E. Kapi sulest ja mis võis vahest anda ka tõuke E. Kapi 1947. a. valminud koreograafilise poeemi «Kalevipoeg» partituuri teatud mõttes episoodilisele ülesehitusele, omamoodi süidivormile, milles iga episood kujutas iseseisvat muusikalise mõtte arendust. Partituuri läbivat, kindla teema sümfoonilist arendust E. Kapi muusikas ei ole, helilooja pole seda ka taotlenud. Asjaolu väärib tähelepanu vaid niivõrd, kuivõrd just selles arvab allakirjutanu kõigi järgnevate «Kalevipoja»-lavastuste ebaõnnestumise põhjuse ära tundvat. Üsna harjumuspäraseks on kujunenud (siin võib ka tegemist olla mõtlemisviisi teatud inertsusega), et meie balletiteater ja ballettmeistrid valdavalt eelistavad kausaalset, kompaktset süžeelist ja muusikalist dramaturgiat. Sellest johtuvalt on arusaadav, miks iga pöördumine E. Kapi «Kalevipoja» poole ikka ja jälle muusikalisi kärpeid ja juurdekirjutusi on kaasa toonud, sel moel teda lavastaja kontseptsioonile kohandada püüdes.

Nii näiteks lisandus 1953. a. «Estonia» redaktsiooni helilooja enda meenutust mööda Kalevipoja ja Saarepiiga pas de deux. kuna lavastajad I. Urbel ja U. Väljaots taotlesid «Kalevipoja» lähendamist muistsele divertismentlikule numbriballeti traditsioonile. Samal ajendil toodi balletti ilmselt ka rahvaste sõpruse teema (linnuse valmimissaamise puhul Kalevipoega ja eesti rahvast külastavate vene kaupmeeste tervitusvisiidi näol), mistarbeks helilooja samuti muusika juurde kirjutas. I. Urbeli soov «Kalevipojast» «traditsiooniline» ballett teha põhjustas ka vastava koreograafiliste väljendusvahendite valiku klassikalise varvastantsu tehnika kasuks. Niisugune oli üks võimalikke lahendusi I. Urbeli 1950. a. «Vanemuise» ja 1953. a. «Estonia» (sisuliselt «Vanemuise» lavastuse ülekanne) kogemuste näol. Veel märksa ilmselgem oli V. Burmeistri kavatsus «Kalevipojast» klassikaline ballett teha 1961. a. «Estonias». Kardinaalselt otse vastupidi lahendas enda jaoks eeposeainestiku H. Tohvelman 1948. a. «Estonias», käsitledes E. Kapi «Kalevipoega» koreograafilise poeemina, nn. plastilis-pantomiimilise draamana, mille koreograafiline teostus suuremas osas tolleaegse eesti lavarahvatantsu väljendusvahenditel põhines.

Tulles nüüd tagasi E. Kapi muusika juurde, olgu öeldud, et eespoolne lühike ajalooline ekskurss ei pretendeeri mingil moel tehtu (ka muusika) hindamisele, vaid on hoopis vajalik, märkimaks «Kalevipoja» partituuri võimalikke interpreteerimisviise, ja sedagi, et mitte ükski varasem lavastus pole päriselt lähtunud E. Kapi heliloojakontseptsioonist, kuigi H. Tohvelmani lahendus tundub väljendusvahendite valiku poolest muusika dramaturgia iseärasustele vahest kõige enam vastavat. Niisiis pole seni «Kalevipoega» lavastatud süidina, fragmentaariumina. Et ka niisugune lähenemisviis balletis põhimõtteliselt võimalik on, tõestab kas või muusikalise dramaturgia organisatsioonilise külje poolest E. Kapi «Kalevipojaga» paljuski sarnane V. Tormise—M. Murdmaa kantaatballett «Eesti ballaadid». Seega näib, et E. Kapi «Kalevipoja» partituuri kõik võimalused tänaseks sugugi mitte ammendatud ei ole. Antud teema lõpetuseks veel nii palju, et mõneti arusaamatuks jääb ballettmeistrite jonnakas püüd E. Kapi muusikaline fragmentaarium (kui nii tohib öelda) «Kalevipoeg» balletiks ümber kohandada, selle asemel et tavapärase süžeelise balleti dramaturgia kõigile kaanonitele vastavat uut muusikat taotleda kas või E. Kapilt endalt.

Niisuguse praktilise kogemuse taustal sündis 1985. a. «Vanemuises» veel üks «Kalevipoeg» — Ü. Vilimaa lavastuses. Erinevalt kõigist varasematest eeposeainestiku käsitlustest loobus Ü. Vilimaa «Kalevipoja» traditsioonilisest interpretatsioonist. Ballettmeistri uue, originaalse versiooni seos eeposega kulgeb läbi A. Särevi libreto, piirdudes selle süžeeliini olulisemate momentide kasutamisega — ja ainult. Ja miks? Ü. Vilimaa nimetab oma lavastust «Kalevipojaks», kasutab eepose nimikangelast ja vastavaid kõrvaltegelasi, lavakujundus laseb oletada, et tegevuski toimub muistsel kuningate ajal ning ometi on etendus kõike muud kui eesti rahvaeepose koreograafiline lavavariant. Samuti on Ü. Vilimaa Kalevipoeg küll kõige vähem traditsioonilíne rahvuskangelane, pigem hoopis infantiilne noormees, poisike. kelle vaim ei juhi tegu. Juba ühest balleti algusstseenist, kus Linda magavat Kalevipoega äratada, jalule turgutada püüab ja see ema hoolitsevate käte vahelt ikka ja jälle lootusetult lössi vajub, saab nimikangelane kaasa paraja annuse irooniat, mis teda kogu balleti vältel saatma jääb. Nii näiteks kisub vaataja suu muigele, nähes, kuidas Kalevipoeg Saarepiigat patsipidi enda juurde keerutab, või jälle nende armastusele kaasa elades. Tundeväljenduse plastiliseks motiiviks Saarepiigal on rinnalt eemalepõrkavate käte motiiv, mille saateks Kalevipoeg otsekui südamevokki tallates jalaga takti lööb... Seega, nagu kavalehtki kuulutab, pole Kalevipojast vanale Kalevile veel väärilist järglast sirgunud. Kas aga sirgub ja kas Ü. Vilimaa lavastuses üldse peabki sirguma?

Enne aga kui asuda võimaliku, oletatava lõpplahenduse juurde, tahaks märkida, et kuigi ballettmeister ise eitab eelnevate lavastuste mõju oma «Kalevipoja»-variandile, ei ole ta ometi suutnud sellele immuunseks jääda. Ja seda eelkõige A. Särevi libreto läbi. Nii näiteks laseb Ü. Vilimaa oma «Kalevipojas» Sortsil Saarepiiga kaljult alla tõugata, kuna eeposes Saarepiiga end ise merre kukutab, ja soome sepa poega, kelle Kalevipoeg «tänuks» mööga eest «kogemata» läbi torkab, pole balletis hoopiski. See meeldetuletus pole mitte etteheide, sest ega ju pea olema, kuigi vahest võiks. Nimelt viitavad nimetatud eeposel põhinevad detailid teatud määral meie rahvuskangelase mõnes mõttes kergemeelsele olemusele, tema vastutustundetusele, mis kõnealuse lavastuse mõttega vahest märksa orgaanilisemalt sobinud oleksid kui tänaseks juba ligi neli aastakümmet tagasi väljakujunenud Kalevipoja kui abstraktse positiivse kangelase — vabadusvõitleja lavalegendil põhinevad süžeelised motiivid. Seega on lavastaja vahest ilmaaegu nõnda kategooriliselt loobunud eeposest, arvestamata võimalust, et sealt võib-olla märksa enam kui Särevi libreto oma kontseptsioonile kinnitust oleks võinud leida.

Selle kohta, et Ü. Vilimaa «Kalevipoja»-lavastuses irooniа kõrval ka teine, märksa tõsimeelsem plaan on, annavad esmast tunnistust etendu-

Kalevipoeg (Aleksander Kikinov) ja Saarepiiga (Rufina Noor).

se proloog ja epiloog, mille tarbeks helilooja ka vastava, üsnagi dramaatilise muusika partituurile juurde kirjutas. Kui Kalevi kalmule kive kandvat Lindat kujutava proloogi valitsev leinameeleolu näis arusaadav, siis tundusid Kalevipoja nägemuspildidmeenutused (Linda ja Saarepiiga näol) ning eriti epiloog veidi üledramatiseerituna, nii et viimane sümboolne plastiline paus epiloogis — jalutu Kalevipoeg ratsa valgel hobu-

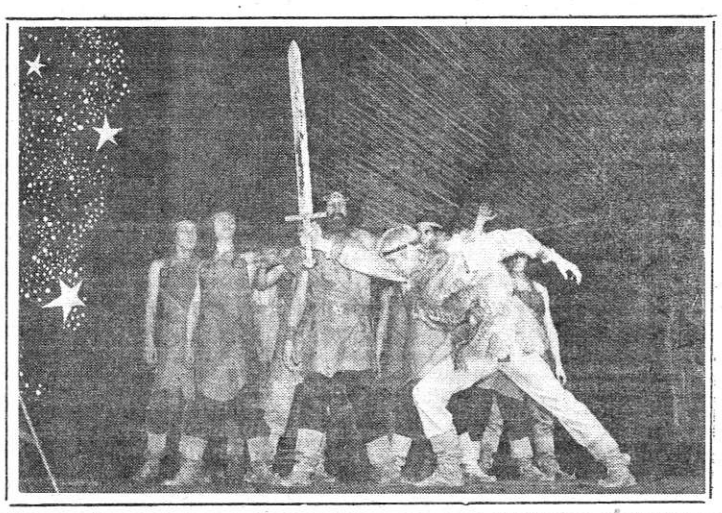

Kalevipoeg (Aleksander Kikinov) ja Soome sepp (Tõnu Minhof).
EINO REINAPU fotod

sel, raske kättemaksurusikas justkui vandeks kõrgele pea kohale tõstetud — kippus globaalse üldistusena kõlama. Arusaamatuks jäi üksnes see, kas tegemist on vihjega rahva mineviku-, oleviku- või tulevikulootusetusele või sootuks optimismisisendusega — «Aga ükskord algab aega...», mille plastiline lõpumotiiv kangelase viimase hingekarjena, teostamata kavatsuste kibeda tõdemuse sümbolina kõlama jäi. Ühelt poolt siiralt tõsimeelne, teiselt poolt kergelt irooniline laad omapärases proloogi ja epiloogi dramaatilises raamis — see vaatajat intrigeeriv ja lahenduslootust sisendav kaksipidisuhtumise dramaturgiline *crescendo* lõpeb puändiga, katarsist ei tule... Kui kunstikavatsuslikult, siis kompositsioonitehniliselt laitmatult teostatud...

Muusikalis-koreograafilise lahenduse poolest näib Ü. Vilimaa lavastus senistest «Kalevipoegadest» kõige ootamatum, huvitavam ning kahtlemata ka kõige loogilisem olevat, kuigi, jah, ka Ü. Vilimaa esimesel pilgul võib-olla traditsioonilisena näiva tee valis, asudes partituuri ümber kohendama. Dramaturgilise ühtsuse taotlusest tingituna sündisid nii juba eespool mainitud juurdekirjutused: proloog ja epiloog, libreto süžeeliini iseärasuste ajel — kärped: karjaste tants, põrgupiigade tantsud, võidu teema (võitjana põrgust tagasitulek) ning nn. mõõkade tagumise asemele Kalevipoja mõõgatants. Kui E. Kapi «Kalevipoja»-partituuri tavapäraseks süžeeliseks balletiks ümberkomponeerimise katsete kaheldavatest õnnestumisvõimalustest oli juba juttu, siis põhjustas see nüüdisjuhul omakorda veel kaasnähtusena muusikalise materjali sootuks ilmetuks muutumise, sest seegi vähene, mis muidu «Kalevipoja» üsnagi kahvatut partituuri kaunistas («Karjaste tants» ja «Pika ingliska» folkloorsel motiivil põhinev «Rahva tants» näiteks) jäi objektiivsetel või subjektiivsetel põhjustel lavastuse muusikalisest temaatikast välja. Ent E. Kapi muusika põhiolemuse on Ü. Vilimaa vaieldamatult tabanud, pakkudes selle naivistlikult lihtsakoelisele taustale omapoolse, primitivistliku koreograafilise lahenduse. Kuigi selletaoline lähenemine E. Kapi muusikale näib igati loogiline ja vahest isegi ainuõige, on ta samas ka üks kõige raskemini teostatavaid koreograafilise teatri võimaluste piires, sest rahvuslikul algmaterjalil põhinev muusika ning süžeeline dramaturgia eeldavad ka teatud orientatsiooni folkloorsele või sellele ligilähedasele koreograafilisele väljenduslikkusele. Et aga nn. eesti rahvatantsu folkloorsuses kahelda võib, pole seni ükski ballettmeister seda teed valinud. Nii kujunesid lavastaja Ü. Vilimaa «Kalevipoja» koreograafilise lahenduse lähteimpulssideks ühelt poolt K. Raua illustratsioonid rahvaeeposele ning teisest küljest inimese igapäevaelu «plastiilise keele» väljenduslikkus, tema loomulik ja vaba liikumine. Seega on Ü. Vilimaal tavapärast folkloori romantiseerimist vältida õnnestunud. Erinevalt M. Murdmaast, kelle «Eesti ballaadide» euroopalikel tantsutraditsioonidel põhinev koreograafiline lahendus folkloorsele ainestikule mitte üksnes teatud romantilisi jooni ei omista, vaid sellesse ka «romantilise hinge» paigutab, on Ü. Vilimaa «Kalevipoja» folkloorikäsitlus (niivõrd, kuivõrd see lavastuses kajastub) jõulisem, naturalistlikum, mis paljustki rituaalse ning maagilise ainevaldkonna (folkloori) mingi kaasaja lavakontseptsiooni puhul kahtlemata kohasema ja loomulikumana tundub.

Niisiis on Ü. Vilimaa igati huviäratava tööga valmis saanud, kuigi kõik kavandatu ehk lavastuses soovitud tulemusena ei realiseerunud ning tema «Kalevipoeg» ongi seega vahest rohkem ühe huvitava lavastuse paljutõotav eskiis kui valmisprodukt.

Lõpetuseks öelgem veel, et E. Kapi «Kalevipoja» lavatee jätkub. Praegu töötab oma versiooni kallal Tiit Härm «Estonias». Millega aga üllatab teatri mängukavas olev uuslavastus «Kalevite kange poega», sest just sellise nimetuse on oma lavateosele loojad andnud, näitab lähim tulevik: ballett esietendub aprillis.

AGO HERKÜL

Mõtted pärast E. Kapi balleti «Kalevipoeg» etendust «Vanemuises» on vastuolulised. Juba «Tiina» lavastus sundis otsima uusi kriteeriume, millega läheneda «Vanemuise» balletilavastustele, kus tantsu koht on rohkem kui tagasihoidlik.

Ülo Vilimaa «Kalevipojas» on rafineeritud rahvatantsu ja stiili. Meeleolukad on ansamblitantsude pooltoonid ja mingi tabamatu, üleloomulikult mõjuv tantsude lõpetamatus — võte, mis seob numbriballetina mõeldud muusikalise algmaterjali tervikuks. Kohati mõjuvad tantsud (karjaste, sepa pildi neidude tants) kui elegantne sulejoonis. Tundub, nagu tantsiks naisrühm klaviiri «paremat kätt» — ažuurset meloodiat. Poiste lülitumine rühmatantsudesse lisab «vasaku käe» kumedaid, sügavamaid toone ja aeglasi, mõtlikke akorde.

Ü. Vilimaa antud etenduse kammerton — läbi leinava Linda (J. Poznjak), kes kannab kive Kalevi kalmule —, on muusikasse sisseelamise täius. Üldse mitte balletlikult helisev-õrn-romantiline, vaid valus ja traagiline. Sügavalt ja kumedalt kõlav. Etenduse algus on selge, lihtne, peaaegu klassikaliselt puhas; Linda «tekst» ei ole liialt pikk, on valus, ootav ja vist isegi lootev. On nagu pöördumine saali poole... Siis langeb kalmule järjekordne kivi, langevad käed, langeb pilk: selles minimaalses žestis on tohutu ahastus, isegi tunne, et Linda nutab. Lootusetult. Vana Kalev on surnud, Kalevipoeg veel verisulis. Toredasti sissejuhatatud etendus.

Teise tugeva momendina sööbis mällu Linda pöördumine Uku poole ja kivistumine: Linda ahastavad-värisevad käed sirutuvad suurelt, kogu kehast, keha joont pikendades. Poosis on palvet, anumist, tungivat soovi — päästke mind! Ma palun!

Midagi niisugust nägin tundsin Ü. Vilimaa «Kalevipoja» etendust vaadates. Tundsin, kui tugev võib ballettmeister olla interpreteerimises ja kui...

See viimane «kui» on dramaatiline, väga paljus on etendus lahendatud pinnapealselt ja kohati (Põrgu) lausa vaeselt. Etenduse negatiivne pool — Sorts oma kiirete peente *pas*'dega on midagi kiiruga lavale markeeritut. Sortsis (A. Kallaste) pole tegelikult ei jõudu, ei kiirust, ei kavalust (osava vaenlase peensusest rääkimata). Kogu tema liin on oma madaluses tühiselt kõmav. Vähemalt Põrgu pildis peaks Sorts olema meister. Särav. Jõuline. Julge. Sortsiga ei juhtu etenduse vältel midagi; nagu ta hiilivalt lavale ilmub, nii ta sealt ka lõpuks kaob.

Tundub, et lihtne (=lihtsustatud) koreograafiline keel osutub selleks salakariks, mis muutis hambutuks etenduse terviku. Edasikirjutamisest tahakski loobuda: on ju meie tänase balletipildi retsenseerimisel kujunenud mingisugusel vaikival kokkuleppel (või põhimõttel?) heaks tooniks — kas ainult hästi või hoopis mitte midagi.

* * *

Kui siiski jätkata, siis Kalevipoeg (A. Kikinov) sooritab laval samme. Püüdlikult. Kindlalt. Igavalt. Ehkki hetkiti etenduse tuumale lähenedes. Ja samas kuidagi üleüldiselt, etendust fookusesse koondamata. Kalevipoja tegevus, juba lavastajapoolne, mõjub konstrueeritult (seejuures muusikaliselt konstrueeritult), ka A. Kikinovi loodud kujust ei saanud elamust. Ta jätab saalis hirmus ükskõikseks isegi siis, kui peibutab Saarepiiga. Kõik laval toimuv on üldsõna-

line ja iidselt balletitrafaretne. (Kus on laval toimuva mõte ja mõttearendus? Tegevuse arendus? Kuivõrd see läbi piltide üldse arenebki?) Etenduse vältel Kalevipoja ümber pingevälja ei teki, küll küsimus: kas A. Kikinov on «suure teema» kandja? Üldistuse looja? Kahjuks ei saa seekord rääkida Kalevipoja partii tantsulisest esitusest, lavastaja on tema puhul lausa ignoreerinud sellist mõistet nagu «tants».

Tundub, et etenduse illustratiivsus (ja mitte eepose «Kalevipoeg» suhtes, vaid balleti libreto suhtes) tuleneb koreograafilise lahenduse lihtsustamisest. Mingit psühholoogilist seisundit konkreetses situatsioonis või pildis pole ei Kalevipojal ega Sortsil. Kõik kulgeb mingis väga üldises meeleolus. Ka traagilistes stseenides ei ilmne Kalevipojas mingit muutust, arengut, tunnete kasvu. Muidugi erineb tants Saarepiiga pildis järgnevast, Sepa või Põrgu pildist — nii erinev on juba muusika iseloom. Kuid püüdke vahet teha tantsukeeles! Kõik lavastatu on koreograafilise leksikata (eriti see, mida sooritavad Kalevipoeg ja Sorts), liikumises ei ole midagi mällusöövibivat, karakteerset. Mõju koreograafiast on halvas mõttes napp. Käigus on traditsiooniline komplekt pöördeid, hüppeid, jookse ringis või diagonaalis, väljendamaks kas viha, hirmu, armastust või võitu. Kohati kerkib isegi maitseküsimus — kas siis Saarepiiga ja Kalevipoja stseeni lõpp peab just nii avameelselt imiteeriv olema? Täiesti etendusevälisena mõjuvad I vaatuse Kuu, Tuul ja Päike — nende hüpete, Tuule puhul isegi tuuridega vürtsitatud naiivne pantomiim on lausa balletirumaluste tasandil.

Täiesti lavastamata on Põrgu pilt: see pilt ei ole adresseeritud mitte kellelegi, midagi ei lahene Kalevipoja ja Sortsi võitluse läbi, laval toimuv on abitu. Kalevipoeg mõjub Põrgus tegevusvälisena, ja et vaatajal ei tekiks kahtlust tantsija A. Kikinovi liikumise mõttes, laseb ballettmeister lavale serpentiinset spiraali mööda sammuma eelmiste piltide kadunukesed Linda ja Saarepiiga, sellega veelgi lavastuse illustratiivsust süvendades (aktsentueerides puhtvälist tegevust, ilma kuigivõrd tunnetatava tagamaata kujundlikkusele). Hoopiski langeb etenduse võtmest välja Põrgupiiga oma särava-koketeeriva võrgutamisega. Kuramaaž — või armumise paroodia? Kahjuks jälle ilma arenduseta. Kõige enam on kahju, et lavastamata on jäänud etenduse finaal. Trafaretne poos ratsul istuva Kalevipojaga ei ole balletikunstivahenditega etendusse sulatatud, vaid hoopis teisest žanrist maha kirjutatud.

Lõppkokkuvõttes jätab Ü. Vilimaa «Kalevipoja»-etendus sisemiselt külmaks. Kas selles on midagi uut, sügavat, võrreldes 1950.—1960. aastate lavastustega «Estonias» ja «Vanemuises»? Intrigeeriv on äärmine koreograafilis-plastiline nappus. Häirib, et eepose heroilisuse on asendanud sisemise tähendusrikkuse ponnistused.

LÜHIDALT

Kiievis avati Ukraina NSV esimene videoteek «Orbita». Kasutades kodumaist videomagnetofoni «Elektronika VM-12», näidatakse nii Nõukogude kui ka välismaa filme. Videoteegi fondis on etendusi ja kontserdiprogramme, seiklus- ja multifilme, tuntud ekraaniteoseid. Rütmivõimlejatele pakub huvi videofilm «Aeroobika». «Orbita» kataloogid sisaldavad ka õppefilme.

KUIDAS AEG KÜLL LENDAB...

Kui sõja lõppedes jätkasin oma pedagoogilist tööd Tallinna Konservatooriumis, hakkasid seal silma paistma mitmed agarad, koorijuhieeldusega noored. Ja nüüd, nagu peabki, on sellel südikal põlvkonnal omad õpilased.

60-aastaste rivvi on jõudmas Eesti NSV rahvakunstnik Arvo Ratassepp.

Nagu juubelitel ikka kombeks, lehitsetakse sündmuse peaosaliste «teekonnalehti». Pole sugugi tavaline, et elutee kontrollpunkti jõudnul on nii kaalukaid töötulemusi ette näidata-kuulda anda.

Juba üksi juubilari kauaaegne edukas tegevus endaasutatud ja -juhatatud Teaduste Akadeemia Nais- ja Meeskooris vääriks täit tähelepanu. Mõlemad, meie nüüdiskooride esirealased on kõrge esinemiskultuuriga, laitmatu intonatsiooniga, kõnelemata rütmikindlusest ja diktsioonist. Koorid on saanud ülevaatustel ja festivalidel korduvalt esikohti. Nende esinemised on kõrge tunnustuse leidnud nii kodu- kui välismaal.

*A. Ratassepa kooride kontserte olen põnevusega oodanud. Ikka võib neilt loota midagi uut ja huvitavat, kas repertuaarist või kava koostamisest enesest. Koorijuhi pidev kaastöö paljude helilooja*tega on andnud mõndagi uut, millel jääv tähendus.*

TAN-i ja TAM-i kõrval on juubilar olnud pikemat aega seotud Tallinna Kammerkoori ja Vabariikliku Koorijuhtide Segakooriga. Ta on aidanud neid koore luua, on ise neis kaasa laulnud, sageli ka juhatanud.

Aastate viisi on A. Ratassepp kuulunud Üldlaulupeo Peakomisjoni, tegelnud kooride sektsioonidega, sektsioonide nõukoguga, aidanud kõigiti kaasa laulupäevade, laulupidude organiseerimisele juba kavade koostamisest peale. Ka on ta sageli olnud lektoriks koorijuhtide kursustel, aidanud läbi viia eelproovi, jaganud vajalikke juhiseid kõigil kasutatavatel kanalitel.

Pole sugugi üllatav, et selletaoline laia haardega töö tõstis A. Ratassepa ka laulupidude üldjuhi pulti. Sääl on nüüd juba suuremad, aga rõõmud ka.

Proovideks on mu kolleeg ikka hästi ette valmistunud, üleliigset ajaviitmist neis karta pole. Vajalikud märkused teeb ta kiirelt, töötab operatiivselt; kui tarvis, ka re luutselt.

Needsamad vajalikud on dused ilmnesid juubilaril Eesti NSV Kooriühingu tööski, eriti selle loomispäevil. Kõik oli uudne, avastuslik, läks vaj mitut pead, et raskustest lä murda. Arvo Ratassepa as lik ja konstruktiivne nõua oli ikka omal kohal.

Aastaid on juubilar teinu tugevat tööd Konservatooriumis, kus juhtis meie koorijuh tide ettevalmistamist. Tem enese pedagoogilistest saavutustest räägivad kõige selgemat keelt P. Lilje, P. Perens, J. Rent, V. Uibopuu, E. Ül oja jt.

Lisaks õnneliku käega repertuaari hankimisele on juubilar ka ise sellele lisa andnud (laule «Kalevipoja» tekstidele, «Eesti mullad», viimase tööna latuslik m kooripoeem Fr. õhjal). uleb A. Ratagus arvata ema järjoa naljalt vlaanipäratennisegune ateedri õpearvatud T. Suvorovi tn. iseväljakult. Kõik pa järgu toksijad. Mõle gus öeldakse avaldu alt osavõtjate isikli madused — taiplikkus, t ment, visadus, vastupid kus võita ja kaotada. seepärast need mõnele mehele nii hästi klapigi ...

Arvo Ratassepas on kolleegid leidnud toreda, paraja huumoriannusega töö- ja mängukaaslase. Sõnavõtud koosviibimistel ikka heatujulised. Nalja teiste kulul ei tee. Võimalik, et ta seda endagi kulul kuulda ei soovi. Mõnikord võib ta ka täie tõe välja öelda nii, et sellele vastuväitluseks kuigi palju ruumi ei jää. Kõik toimub aga Ratassepale omases, väliselt rahulikus tonaalsuses.

Tema sõnaseadmist on hea kuulata ja ka kirjas lugeda. Artiklid, arvustused pole paljusõnalised, ent selgesti ja lakooniliselt on neis asjad paika pandud.

Kulla kolleeg, Arvo, võta vastu oma kolleegide, õpilaste ja kogu lauljapere parimad soovid. Kuigi oled hetkel ajutiselt «aja maha võtnud», loodame Sind peatselt ja pidevalt näha meie ühisel ja kaunil tööpõllul.

GUSTAV ERNESAKS

KOORILAULJAD OOTEL

ENSV Kooriühingu Tallinna osakond arutas veebruarikuu algul oma tegevust. Et tegemist on ühingu suurima osakonnaga, siis kajastuvad tema tegevuses ka kogu ühingu deebet ja kreedit. Töö on mitmepalgeline ja tegijate arv piiratud, seega võib juhtuda, et ka Kooriühingu kongressil märtsi lõpul jääb mõni ainevaldkond vähe läbivalgustatuks. Mõtiskleks seepärast enne kongressi mõne probleemi üle, mis meie ühes massilisemas harrastuses kaasalööjale on silma hakanud.

DIRIGENTIDEST. Neid on vähe ja eriti vähe on nende hulgas mehi. Tallinnas näiteks pole enam koorijuhte, kes ennast elataksid ainult koorijuhina palka saades! Seega veab igaüks neist mitut koormat, sellest kõigest tulenevate tagajärgedega. Koolis saab lauluõpetaja täiendavat tasu orkestri juhatamise eest ühes kuus nii palju, et võib selle linna ühest otsast teise taksoga sõitmisel ära kulutada. Ametisaladused? Ehk sellegi tõttu on Konservatooriumis raske luua segakoori, sest pole mehi... daamide hulka segamiseks. Miks ei võiks aga ka selles kõrgkoolis olla asutuste stipendiaate? See tagaks tudengile (perega) õppimise ajaks äraelamise võimaluse ja annaks kindluse teatud kollektiiviga liitumiseks pärast lõpetamist. Ja veel: kas poleks viimane aeg püüda dirigentide tööd hinnata selle kogu mahukuses, mitte üksnes formaalse numbriga soovitatud tundidest-esinemistest. Millised on nende palgaprobleemide perspektiivid? Küll oleks hea sellest juba kongressil kuulda. Vähemalt pädevate inimeste arutelu sel teemal?

RAHVARIIETEST. Oleme jõudnud aega, kus toimuks nagu nende taasavastamine. Kui vaene oleks ikka lauluja tantsupidu ilma nendeta! Kas aga vahemaad nende kunagiste loojatega pole jäänud liiga suureks? Inimesed ei tunne (või ei hinda) oma k o d u k o h a rahvariiet. Tänapäeva rõivastuse nüanssides ollakse hästi kodus, rahvariietega juhtub aga sedagi, et laulupeole minnakse võõra maakoha leinariietes. Ei tunta tavasid. Kas Kooriühing ei ole just see organiseeritud üksus, kes seda suurt ja ilusat varandust haldaks? Muuseas, ka peole kuulama-vaatama tulijad võiksid olla oma kodukoha rahvariietes. Meie linnastunud laulja-tantsija jaoks aga tuleks nn. linnakodaniku riided tihti alles luua, piiludes kunagise lühikeseks jäänud arengu varasalvedesse. Siin ei ole nii palju tavasid ega tabusid kui kindla kihelkonna riiete puhul!

TANTSUPIDUDE PAIGAST. Kas ta on nii igaveselt paigas nagu Lauluväljak laulmiseks? Just perspektiivis? Kas praegune paik kunagi suuremaks ehitada või on Tallinna perspektiivplaanis veel mõni koht mõeldav, kus aegamööda asju ajades kunagi saab rahvasporti teha ja aeg-ajalt ka rahvapidusid pidada? See on vana teema ja suur ettevõtmine, aga pole nagu kuulnud, et see asi oleks põhimõtteliselt lahendatud. Vahel me tahame niisuguseid asju liiga ruttu saada ja tagajärjed on nigelad. Ajakirjanduses on aegade jooksul kukalt sügatud 1905. aasta monumendi kujunduse, Ed. Vilde monumendi asukoha ja mõnegi muu asja pärast. Teatri asukoha ümber olnud vaidlused ja lahenduskonkurss loovad aga eeldused juba läbimõeldud tegutsemiseks ja vast ka heaks resultaadiks. Kas pole aeg seoses tantsupeo paigagagi mõtteid vahetada?

LAULUVÄLJAKUST. Kultuuritegelaste mälestuse jäädvustamine Lauluväljakul tahaks veel kord läbimõtlemist, läbiarutamist ja kas või vähehaaval teoks tegemist. Aga esmalt jälle perspektiivset otsust! Muide, hästi ei kujuta ette ka laulupidude sajandat aastapäeva tähistava monumendi pideva juurdeehituse käiku Lauluväljaku mäe peal. Kas pidev täienemine säilitab senise väärikuse? Enne lahkumist Lauluväljakult sooviks veel, et järgmise laulupeo ajal oleksid laululava all eksponeeritud kooride-orkestrite lipud, embleemid jms. Kui palju vaatamisväärset ajalugu! Laulupeo märkidel on sümboolika küll enam-vähem välja kujunenud, aga eristada neid ajalises mõttes on hiljem üsna raske. Viimasel korral ei juhtunud nägema ka ühtegi märki, millelt võinuks lugeda, et tegu on 20. peoga. Osavõtjamärke peaks tulevikus ikka kõigile jaguma, viimasel korral jäi nii mõnigi ilma.

RIVILAULUST RONGKÄIGUS. Tihti on need niisama vanad kui ajalooline lipp koori ees! Mitte seepärast, et inimeste maitse oleks samasse ajastusse jäänud. Uusi sobivaid laule on lihtsalt vähe. Selliseid, mis vastaksid nii paljudele maitsetele, kui palju on ühikuid kolonnis, oleks muidugi üliraske luua. Rahvatantsijatelt näiteks oleks kohatu viisipidamistki nõuda. Aga laulda tahavad paljud. Hoolega tuleks uurida olemasolevaid varusid (ka naabrite juures). Pealegi, lisaks laulupeo rongkäigule on ju veel malevad ja muud marssimised, kus samuti viisidega sõnu ja rütmi igatsetakse. Suurema laulude valiku korral on ka tee ääres huvitavam seista, telerist põnevam vaadata. Muuseas — viimast rahvatantsupeo ülekannet oli TV vahendusel raske jälgida. Kes? Mida? Praeguse staadioni kitsikuse juures näeb seda suurejoonelist pidu enamik rahvast ainult ekraani kaudu. Kas ei oleks mõeldav enne ülekannet trükkida ajalehtedes põhjalik kava, et siis pidu jälgida ilma segava teadustamiseta, tiitriteta jne.

VÕISTULAULMISEST. Seni on need olnud ikka ühe või teise puudusega; kord puudub publik, kord teatatakse tulemused hilja (või parandustega) jne. Koorid võtavad võistulaulmisi väga tõsiselt ja teevad tugevat tööd hea vormi nimel. See kõik peaks realiseeruma ka hea koorilaulu propagandana. Aga kui organiseerida juba piirkondlikud voorud publikuga ja tulemuste kohese teatavakstegemisega? Kohe, kui koor on veel laval. Hilisem asjade arutamine rikub žürii mainet! Kui hindamiskriteeriumid on aegsasti teada antud, pole tulemuste kokkulöömine ja kuigi keeruline. Arutada pole midagi. Hinnatakse hetketaset, mitte teenete kaalu! Ja oleks kena ning õpetlik, kui pärast kooride esinemist iga žürii liige oma tähelepanekud avalikuks teeks. Sama moodi võiks laulupeo ajal toimuda ka vabariiklik finaal.

KOORIKRIITIKAST. Miks see meil tegelikult puudub? Juba muusikakoolist alates peavad õpilased muusikakuulamise päevikuid, kuhu pannakse kirja kuuldu omapoolne analüüs. Tudengid teevad sama. Kuhu need hilisemad asjatundlikud mõtted siis jäävad? Miks neid keegi ei avalda? Võib lausa öelda, et praegu on kooride suutlikkus vaekausil vaid kuluaaride poolel. Kuid palju neid võistlemisi siis on? Nii kummaline kui see võib ka tunduda — peamisteks siidikäteks on just mainekad koorijuhid ise! Kuluaarides on kuulda olnud niisuguseid arutlusi: «Kuidas sa ikka tõtt kirjutad, mõni võib solvuda». Solvubki, sest pole a m m u i l m a harjunud kriitikaga. Kaua aga nii hellameelselt siis vaikida? Igaüks eraldi võetuna kannatab peeglisse vaadata; koorile koos aga kardame seda näidata. Kas sellest künkast ülesaamiseks ei peaks esmalt maha istuma, suud puhtaks rääkima ja siis ühiste jõududega tegutsema asuma. Tulu peaks suur tõusma! Selleks aga Kooriühingu kongress ju ongi, et kokku võtta nende inimeste muresid ja paljusid rõõme, kes aeg-ajalt kogu rahvale suurejoonelisi pidupäevi korraldavad.

TOIVO OJAVESKI,
TPI Akadeemilise Meeskoori laulja

EESTI KUNST MOSKVA SUURNÄITUSEL

NLKP XXVII kongressile pühendatud üleliiduline kunstinäitus «Me ehitame kommunismi» on kunstnike aruanne viimase viie aasta loomingusaavutustest. On rõõmustav, et eesti kunst on sellel kesksel kunstiülevaatusel esindatud ulatuslikumalt kui eelmistel üleliidulistel kunstinäitustel: kokku on väljapanekul 103 meie autori 210 teost, millest enamik on eksponeeritud kesknäitusesaalis (Maneežis), mõned aga filiaalis.

Meie maalikunsti esindavad Moskvas Efraim Allsalu, Kristiina Kaasik, Luulik Kokamägi, Nikolai Kormašov, Malle Leis, Olav Maran, Peeter Mudist, Evald Okas, Jüri Palm, Heitti Polli; Enn Põldroos, Tiit Pääsuke, Saima Randjärv, Uno Roosvalt, Andres Tolts, Einar Vene, Aili Vint, Toomas Vint; graafikat Herald Eelma, Alo Hoidre, Anu Juurak, Concordia Klar, Viive Kuks, Avo Keerend, Allex Kütt, Evald Okas, Enno Ootsing, Kaisa Puustak, Kaljo Põllu, Evi Tihemets, Vive Tolli, Ilmar Torn, Peeter Ulas, Mare Vint, Marje Üksine; skulptuuri Erika Haggi, Aime Järjo, Ellen Kolk, Riho Kuld, Aime Kuulbusch, Tõnu Maarand, Georgi Markelov, Mare Mikof, Ants Mölder, Lembit Palm, Enn Roos, Jaak Soans, Matti Varik, Edgar Viies, Ülo Õun.

Tarbekunsti erialadel on meie vabariigi osakaal erinev: nahkehistöös on see määrav, eesti klaasikunst on aga näitusel hoopiski esindamata. Meie keraamikutest osalevad Georg Bogatkin, Anne Keek, Luule Kormašova, Leo Rohlin, Anu Soans, Naima Uustalu, Helle Videvik, nahakunstnikest Riina Kermik, Kaja Kits-Karm, Sirje Kriisa, Ivi Laas, Mall Mets, Tiiu Mäger, Minni Patune, Ivi Tafel-Maasikmäe, Endel Valk-Falk, Eha Voore, metallikunstnikest Leida Ilo, Leili Kuldkepp, Lia Laasberg, Lilian Linnaks, Epp Linnaks, Kaie Parts, Jaan Pärn, Salme Raunam, Raili Vinn, tekstiilikunstnikest Mari Adamson, Malle Antson, Anna Gerretz, Ehalill Halliste, Peeter Kuutma, Merike Männi, Mall Tomberg, Milvi Tšesnokov.

Varasemast suurema väljapanekuga paistab silma plakat, mida esindavad oma töödega Aili Ermel, Margus Haavamägi, Kersti Voogre, Anu Juurak, Villu Järmut ja Enn Kärmas, Andrei Kormašov, Voldemar Kullarand, Rein Mägar, Heiki Puzanov, Aapo Pukk, Feliks Sarv, Vjatšeslav Semerikov, Viktor Sinjukajev, Ants Säde, Vladimir Taiger, Kalle Toompere, Jüri Tšassov.

Meie teatrikunsti esindab Aime Unt ja karikatuuri Hugo Hiibus.

Mitmed eesti kunstnike suured teosed on näitusel «Me ehitame kommunismi» avalikustatud esmakordselt, näiteks Olev Subbi maastik «Eestimaa teed», Andres Toltsi kompositsioon «Siia rajatakse Tallinna Uussadam», Nikolai Kormašovi «Lõikus» ja Heitti Polli noorsoofestivali-aineline «Kunstnikud erinevatelt maadelt».

Näituse kataloogis on reprodutseeritud viie meie autori teosed: Olev Subbi «August» (1982), Evald Okase «1940. aasta Eestis» (1985), Enn Põldroosi «Jaak Kangilaski portree» (1985), Ilmar Torni «Eestimaa IV» (1985) ja Peeter Kuutma gobelään «Linnarütmid» (1985).

LIIKUMINE LÄBI KARGE LIHTSUSE

Tarbekunstimuuseumis on kuni 23. märtsini avatud Enn Johannese isiknäitus, mis on ühtlasi eesti metallehistööd tutvustavate näituste sarja avaakord seal.

Enn Johannes lõpetas Eesti NSV Riikliku Kunstiinstituudi metallehistöö eriala 1969. a. Tema aktiivse loometee alguseks sai 1972. a. toimunud esimene personaalnäitus Kunsthoone kolmanda korruse saalis. Selleks ajaks oli eesti metallikunstis välja kujunenud žanriline mitmekesisus, metallehistööd hakati laialdaselt rakendama interjööris. 1970. aastatel vähenes huvi ornamendi vastu, laienesid dekoratiivse vormi otsingud. Nii kujundas ka Enn Johannese taotlusi vormi väljendusrikkuse ja sisu osatähtsuse suurendamine. Pärast instituudi lõpetamist olid kunstniku esimesteks katsetusteks kohrutustehnikas plaadid. Kuid talle ei sobinud selle tehnika detailirikas ja jutustav laad. Tegevusvälja ahendavana tundus ka traditsiooniliste tarbefunktsiooniga esemete loomine. Kunstniku esimesel personaalnäitusel nägime, kuidas tema loometaotlused realiseerusid kahes suunas. Ühelt poolt huvitasid teda puhtajoonelised, siledapinnalised, värvikad ideaalvormid («Mure—rõõm», 1972; «Gong», 1972), teiselt poolt aga jõulised sümbolistlikud lahendused («Häire», 1972).

Enn Johannese edasist tööd iseloomustab liikumine lihtsa, karge vormi ja varjatud komplitseerituse sünteesi poole. Kõik väline — segavad ja ilutsevad detailid — on kõrvale heidetud. On jäänud vaid olulisim mõttest, mis kehastunud lihtsasse, kuid alati dünaamilisse vormi.

Enn Johannest huvitab nii vastastikuse täiendamise kui ka terviku lõhenemise printsiip. Selle väljendamiseks vajab kunstnik ansamblilist lahendust, sest üksikvormi võimalused teda siin ei rahulda. Enamik tema skulpturaalkompositsioone ja isegi seinaplaadid ning medalid on loodud seetõttu just mitmeosalistena. Nimetagem näiteks dekoratiivvormide gruppi «Üksik, kaksik, kolmik, üsk» (1974), kompositsioone «Võit» (1984) ja «Tugevusteim» (1985). Esile tõusevad mitmeplaanilise sümboolikaga teosed. Õnnestunud sümbol on vana laev dekoratiivses šamottskulptuuris «Venega mööda nikku». See vana lõhenenud laevakuju nagu peidab endas sügavat traagikat, purunenud lootusi, mõtisklusi päritolust ja saatusest.

Näib, et kunstnik on ennast leidnud just viimase paarikolme aasta töödes, kus küll erinevaid, kuid sisemiselt seotud kompositsioone ühendab värskes ja pingestatud vormis tundliku loojanatuuri hingus. Ehkki veidi intrigeerivad pealkirjad annavad mõttevihjeid («Tugevusteim», «Ramm», «Y» «Ei lenda . . .» jt.), kasvab nende mõjujõud välja eelkõige puhtast, lakoonilisest ja kaunijoonelisest dekoratiivsusest.

Ekspositsiooni kõige täiuslikumaks teoseks tõuseb aga kompositsioon «Kiviajast pronksiaega» (1986). Kaks vertikaalselt kõrvuti seisvat piklikku killutaolist vormi . . . Kujult sarnased, üks graniidist, teine pronksist. Tahtmatult näen siin sümbolit inimloomuse muutumatusele, sõltumatusele aja kulgemisest. Dekoratiivse lahenduse ja materjalikäsitsuse poolest on see uus sõna Enn Johannese loomingus. Tundub, et külm, efektne nurgelisus on end ammendanud, et on tekkinud vajadus luua uuel, soojemal ja optimistlikumal tasandil.

Enn Johannes on üks väheseid eesti (tarbe)kunstnikke, kes on aastaid töötanud alumiiniumvalutehnikas, millele lisaks kasutab ta pronksi ja nn. valget metalli (tsingi, alumiiniumi ja vase sulam). Kõik see võimaldab suuremat toonivaheldust, millele annab lisa ka tundlik viimistlus. Reljeefsed, säbrulised pinnad on oskuslikult kokku viidud lihvitud, siledate pindadega, elustades nõnda tööde rangevõitu ilmet.

Kunstnik on huvitunud töötamisest väga paljude materjalidega. Ta on seostanud puitu ja alumiiniumi («Ramm»), graniiti ja pronksi («Kiviajast pronksiaega»), šamotti ja terast («Hammaada»). Kasutades töötamisvõimalusi Dzintari loomebaasis, on ta teinud seal terve hulga dekoratiivseid šamottskulptuure. Teda on võlunud šamoti soojus ja plastilisus, võimalus kohe näha oma töö resultaati pärast suhteliselt lühikest (kuid pingsat) töötsüklit. Hoogsalt ja väljendusrikkalt mõjuvad kompositsioonid «Hammaada» (1985) ja «Demograafiline plahvatus. Negatiivne iive» (1985).

Enn Johannes on rikastanud oma loominguga ka eesti medalikunsti ja tallanud siin sisse uued rajad. Tema medalid on traditsioonilistest monumentaalsemad, täis ekspressiivset liikumist ja emotsionaalsust. Tänapäeva eesti medalikunst on seotud põhiliselt kultuurielu sündmuste kajastamisega. Nii on ka Enn Johannesel tulnud täita Eesti NSV Kultuuriministeeriumi, Kunstifondi jt. tellimusi, näiteks medalid «Tallinna III graafikatriennaal 1974», «Tallinna V graafikatriennaal 1980», tarbekunstitriennaalide medalid (1983 ja 1985). Kultuuritegelastele pühendatud medalite spetsiifikasse kuuluva ajaloolise konkreetsuse on kunstnik julgelt ühendanud omapoolse lüürilise suhtumisega (medalid «Wiiralt 1898», «Kristjan Raud 1865—1943», «Kristjan Raua nimeline aastapreemia»). Varasemate medalite puhul on kunstnik kasutanud rohkem poleeri, hiljem aga loobunud säravatest pindadest ja liigsest jutustavusest. Kasutades pronksi omapära aja jooksul oksüdeeruda, on selles materjalis loodud maalilisi ja romantilise alatooniga medaleid. Nimetagem: «Sügisene viigileht» (1971), «Inimese sõbrale» (1971), «Uppunud laeva mälestuseks» (1972). Teema arendamise nimel on Enn Johannes teinud huvitavaid kokkukäivaid medaleid, mida tuleb avada nagu raamatut («USA, Yellowstone», «Eesti NSV, Lahemaa», «Embryon '83»).

Enn Johannes on kunstnik, kes on julgenud oma loominguga lõhkuda eestlastele nii omast mõõdukat ja kõikearvestavat kunstiidülli. Kuid ta ei ole kaugeltki tavaoriginaalitseja, vaid tõsine loovisiksus, kes suudab tungida põhjani, et siis oma ideed jõuliselt ja kõike välja pannes teoks teha.

ANNE TIIVEL

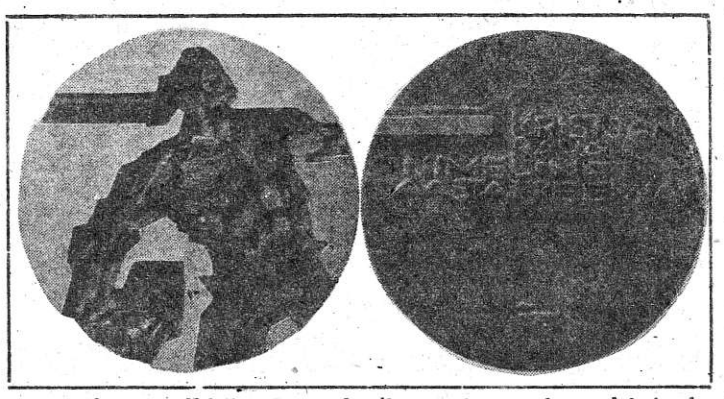

Enn Johannes. Kristjan Raua nimelise aastapreemia medal (malm, 1973)

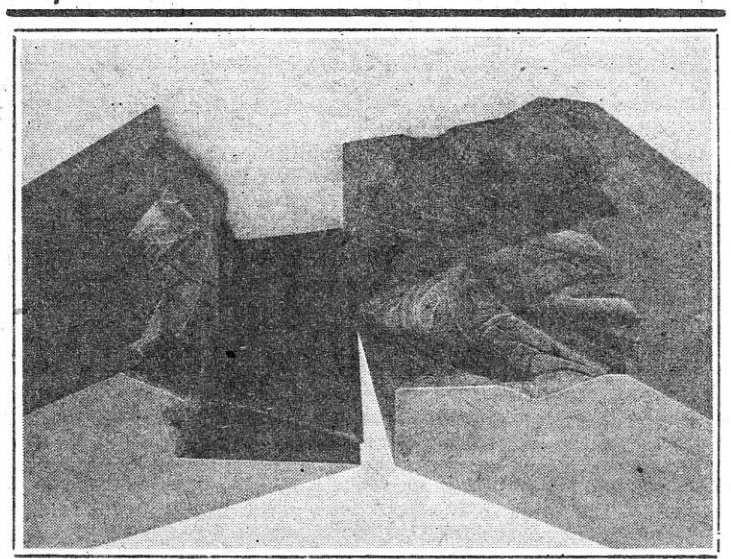

Enn Johannes. Kompositsioon «Tugevusteim» (alumiiniumvalu, 1985)

TÄHELEPANU! ARHITEKTUURIKONKURSS!

Tallinna Linna RSN Täitevkomitee ja Eesti NSV Arhitektide Liit kuulutavad välja lahtise konkursi Fr. R. Kreutzwaldi nim. Riikliku Raamatukogu hoone juurde rajatava pargi ideekavandite saamiseks. Arvestada tuleks pargi asukohta ja asjaolu, et hajasala on raamatukogu territooriumi loogiline jätk, millest kujuneks üks keskLinna esinduspark, kus on kasutusel individuaallahendusega kujundusvõtted ja pargi väikevormid.

Parimatele ideekavanditele määratakse preemiad:
üks I preemia — 1200 rbl.,
üks II preemia — 800 rbl.,
kaks III preemiat — à 600 rbl.,
kaks ergutuspreemiat — à 400 rbl.

Konkursitööd tuleb esitada hiljemalt 26. septembriks 1986. a. Eesti NSV Arhitektide Liitu, Tallinn, Lai tn. 29.

Konkursi tingimusi väljastatakse Eesti NSV Arhitektide Liidus alates 17. märtsist 1986. a.

AUTASUSTAMISI

● Moskvas toimunud XII ülemaailmse noorsoo- ja üliõpilasfestivali ettevalmistamisel ja läbiviimisel tehtud suure töö eest autasustati NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi seadlusega mitmeid meie vabariigi töötajaid ordenite ja medalitega. Ordeni «AUSTUSE MÄRK» vääris teiste seas J. Kreuksi nimelise Noorsoo Kultuuripalee tantsuansambli «Sõprus» ballettmeister Ilma Adamson ja Kunstifondi Tallinna kombinaadi «Ars» kunstnik Taevo Gans, medali «TÖÖVAPRUSE EEST» Eesti NSV Riikliku Filharmoonia mittekoosseisuline artist Marju Vaarmann ja ajalehe «Molodjož Estonii» tolmetaja Irina Ristmägi.

● Eesti NSV Kunstnike Liidu juhatuse esimese sekretäri, Eesti NSV teenelise kunstniku Heinrich Valgu kauaaegset loomingulist tööd nõukogude kunsti arendamisel tunnustas Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidium viiekümnenda sünnipäeva puhul aukirjaga.

● Viljaka töö eest Nõukogude Eesti koorikultuuri arendamisel autasustati (veebruaris) J. Tombi nim. Kultuuripalee K. Türnpu nim. meeskoori peadirigenti, Eesti NSV teenelist kultuuritegelast Harri Iljat Eesti NSV Ministrite Nõukogu ja Eesti NSV Ametiühingute Nõukogu aukirjaga.

● Eesti NSV Kultuuriministeeriumi aukirja pälvisid:
— kauaaegse kohusetruu töö eest raamatukogus ja seoses pensionile minekuga Fr. R. Kreutzwaldi nim. Eesti NSV Riikliku Raamatukogu peabibliograaf Maret Sarv;
— pikaajalise eduka muusikaalase töö eest ja kuuekümnenda sünnipäeva puhul Eesti NSV Riikliku Akadeemilise Meeskoori solist, Eesti NSV teeneline kunstnik Raimond Alango;
— pikaajalise kohusetruu töö eest raamatukogus ja seoses pensionile minekuga M. Gorki nim. Tallinna Keskraamatukogu venekeelse kirjanduse laenutusosakonna juhataja Tamara Russanova;
— kauaaegse aktiivse töö eest teatrikunstnikuna A. H. Tammsaare nim. Rahvateatris ja kuuekümnenda sünnipäeva puhul Ella Loodma;
— seoses viiekümnenda sünnipäevaga ning kauaaegse loomingulise ja ühiskondliku töö eest teatris Eesti NSV Riikliku Vene Draamateatri näitleja Vadim Stepanov;
— seoses pensionile minekuga ja kauaaegse kohusetruu töö eest raamatukogus J. Semperi nim. Pärnu Linna Keskraamatukogu direktor Ilme Kallasmaa;

● Eesti NSV Riikliku Kirjastuste, Polügraafia ja Raamatukaubanduse Komitee aukirja said:
— kauaaegse kohusetruu töö eest ja seoses pensionile minekuga kirjastuse «Eesti Raamat» tootmisosakonna juhataja Elga Lepviikman, sama kirjastuse vanemtoimetaja Valentina Postnova, kirjastuse «Valgus» tootmisalase kirjanduse toimetuse juhataja Alfred Korba ja Tallinna raamatukaupluse «Lugemisvara» müüja Niina Kõva;
— kauaaegse kohusetruu töö eest ja seoses viiekümnenda sünnipäevaga Pärnu raamatukaupluse «Looming» vanemmüüja Aino Põldots.

● Eesti NSV Riikliku Kinokomitee aukirja said:
— viiekümnenda sünnipäeva puhul ning kauaaegse kohusetruu ja aktiivse ühiskondliku tegevuse eest Põlva kino «Võit» kunstnik Asta Haiduk;
— kauaaegse kohusetruu töö eest ja seoses viiekümnenda sünnipäevaga Põlva Rajooni Riikliku Kinovõrgu Direktsiooni kinomehaanik Eha Soever.

(Algus 8. lk.)

2. Filmikunsti ja televisiooni orienteerimine rahvale. Rahvas ei vaja uinutit ega rahustit, ta on vaimselt terve. Ta vajab enneolematut ja pärasttulematut — ta vajab imet. Imet või tõde. Ausat, valusat, kuid täielikku tõde. Siis on rahvas meiega ja meie rahvaga.

TATJANA ELMANOVITŠ:

1. Minule on kongressidevaheline periood täis põnevaid vastuolusid. Näiteks seegi, et filmivaldkond üha laieneb (filmi-, tele-, videoekspansioon!). Tajume seda subjektiivselt kõige ja kõigi vähesusena. Meie meelest pole piisavalt filme, režissööre, stsenariste, kriitikuid, uurijaid jne. Kinod on aga hädas plaanide täitmisega.

Siit võiks järeldada, et filmid on senistest halvemad.

Kuid ka see pole õige. Häid on rohkem, näiteks dokumentaalfilmide hulgas. Inimest ja aega peegeldavad «Johannes Võerahansu», «Arnold Matteus», «Peadirigent», «Mängutoos Manilaiul», «Künnimehe väsimus», Rein Marani loodusfilmid (inimese igatsus kaotsiläinud looduslähedusе järele). Kõigest sellest on viimasel ajal palju kirjutatud, kõigele sellele on ametlikku tunnustust nõutud. Aga mängufilmid?

Ja nii jõuamegi järgmise paradoksi juurde.

Olid ajad, mil «Tallinnfilmi» iga uus mängufilm garanteeris stabiilse keskmise taseme. Näis, et seda stabiilsust ei väära mitte miski. Kuid kaheksakümnendad aastad said sellest jagu. Tolle garanteeritud keskmise panid nahka põrutavad läbikukkumised, keeletuks tegevad maitsetused. Ja ometi oli see mõnes mõttes isegi vajalik. Sest «Hundiseaduse aegu», «Bande», «Savoy ball» tegid korrapealt kaineks. Kõiki. Loojaid, vastutajaid, analüüsijaid. Mängufilmi tegemine hakkas paistma kaaluka, tõsidust nõudva ettevõtmisena. (Kas küll kauaks?) Nii mõndagi erutas mõte, milleks, millest ja kellele filme luuakse.

... Pärast «Savoy balli» läbivaatust, mil olin aja parajakstegemiseks takseerinud rohelist lindu Elle Kulli peas, peatas mind üks Kinomaja töötaja, silmis siiras tundeliigutus. Ta tunnistas, et oli vaadanud filmi viiendat korda. Pagesin. Et järele mõelda Platoni sõnade üle: kunsti eesmärgiks olgu inimese kasvatamine.

Mõtlesin: kallis Platon, kui raske on selle eesmärgi saavutamine. Miks inimene, kelle tööpäev möödub filmisaalis, kus on mitu korda vändatud meie kaheksakümnendate aastate paremaid mängufilme — «Nipernaadi», «Naerata ometi», «Puud olid ...» —, saab kunstielamuse just «Savoy balli» puhul, tundmata näiteks vähimatki puudust kongressidevahelisel ajal Mark Soosaare lavastamata jäänud mängufilmidest. (Tõsi, siis poleks ehk aega leidunud panna pomm Lasnamäe linnajaole ja kahestumisele mõtlemisharjumustes!).

2. KULTUUR. Sanskriti keeles tähendavat too valguse kultust. See tähendab tõe, ilu ja puhtuse kultust. Milleta ei saa tekkida usaldust annete vastu, nende eritlemise võimet. Kunsti viivad aga edasi üksnes anded. Lõppkokkuvõttes vajame ikkagi vaid filme, mis meeli vapustavad.

Kui sünniks Eestis ükski niisugune!

Kui Platoni sõnastatud kunsti ürgsiht pole jõukohane (see pole tema süü, et kasvatamise all on mõeldud didaktika müra, tühjade unistuste toitmist ja labasuse pealetükkivat levitamist), ootab meid roheliste linnukeste ekspansioon.

Kas tõesti tuleb kapituleeruda?

Mõni loodab abi «uuest esteetikast». Kahjuks ei saa uut moodi nägemist välja mõelda, käsu korral kehtestada. See avaneb üksnes tõeotsijatele. Kui a n n e otsib tõde...

ÕIE ORAV:

1. Uusi, üllatavaid leide pole. On mitmeid meeldivaid kordaminekuid. Häid filme on teinud ikka need, kes alati on häid teinud: Maran, Soosaar, Puks, Sööt, Tooming, Põldre, Anderson, Raamat, Pars, Pärn, Paistik. Pole vist tarvidust hakata nende paremaid töid üles lugema, sest seda on juba paljudes ankeedivastustes ja muudes kongressieelsetes kirjutistes tehtud. Tahaks öelda vaid, et kui mõni ülalmainitud filmitegijate töödest pole ka alati olnudki täistabamus, on see olnud huviga jälgitav ikkagi, kuna igaüks neist on kordumatu, huvitav loovisiksus.

Heameelt valmistas meie ühe andekama operaatori Arvo Iho debüüt autorifilmis («Mitme kandiga Õun»), samuti tema debüüt mängufilmirežissöörina, mis sest, et esialgu kaasrežissöörina Leida Laiuse kõrval. Kahtlemata on see väga õnnestunud loominguline koostöö. Selle tulemusel valmis viimaste aastate üks paremaid eesti mängufilme «Naerata ometi», pealegi kauaoodatud nüüdisteemal.

Huvi pakkus taas Peeter Simm oma uue filmiga «Puud olid ...», mis jättis väga stiilipuhta ja igati heal, professionaalsel tasemel tehtud teose mulje. Ükskord ometi sulasid hea režissöör ja operaator (Ago Ruus) nii kokku, et pole vaja rääkida operaatori soleerimisest, nagu paljude meie filmide puhul ette tulnud. P. Simmi tehtud dokumentaalteostest on minule kõige tugevama mulje jätnud «Mitut värvi haldjad».

Meie operaatoreid Jüri Sillartit, Arvo Iho, Ago Ruusi jpt. on tõesti palju kiidetud, räägitud meie filmide kõrgest visuaalsest kultuurist, lisatud sellele aga üsna sageli, et režii «ei tule järele». Ma ei tea ühtegi režissööri, kes uut tööd ette võttes ütleks: seekord on mul plaanis teha üks vilets film. Kõik, eranditult kõik loodavad ja tahavad, et sellest tuleks hea linateos. Aga see õnnestub harva ja üldse väga väheste!. Süüdistada siin ainult ja alati üksnes režissööri oleks ka kurjast, filmi saamislugu on selleks liiga keeruline protsess. See, et meie viimaste aastate mängufilmide hulgas on liiga palju ebaõnnestumisi, peaks panema mõtlema kõik filmitootmist organiseerivad inimesed. Sest kui eelmisel kongressidevahelisel ajal debüteerinud mängufilmirežissöörid näitasid end kui omanäolised noored andekad mehed ja kui enamik neist praegu ei ületa oma debüütfilmi head taset, siis peab ju põhjus kusagil peituma. Ei tahaks kuidagi uskuda, et neil enam eeldusi hea mängufilmi tegemiseks pole. Seda enam, et järele tulemas pole nii pea kedagi, peaks inimestesse suhtuma erilise tähelepanu ja vastutustundega, sest kritiseerida ja maha teha on alati kergem, kui ise midagi ära teha. See ei tähenda muidugi, et filme poleks vaja kritiseerida, eriti kui need tõesti viletsad on.

Viimasel ajal on palju kirjutatud stsenaariumidest. Ühinen nendega, kes arvavad, et meie häid kirjanikke peaks rohkem usaldama ja mitte alati nende «omanägemist» pea peale pöörama. Kirjanikule peab jääma rõõmus äratundmine, et filmist vaatab vastu ka natukene tema enda nägu, muidu kaob tal hoopis huvi ja tahtmine filmi jaoks kirjutada.

Olles üks neist, kellel on kodus sahtlis stsenaristidiplom (et mitte öelda veel kõlavamalt — filmidramaturgi diplom), tahaksin rääkida, mis ammu südamel. Ehk on sellest kasu nendel, kes veelgi soandavad minna Moskvasse Üleliidulisse Riiklikku Kinematograafiainstituuti seda eriala omandama. Kui stuudiosse tuleb režissööri- või operaatori- või kunstnikudiplomiga VGIK-i lõpetanu, siis antakse talle ka erialast tööd. Teeb ta seda siis hästi või halvasti, aga ometigi annab see talle kogemusi ja, nagu öeldakse, inimene õpib ka vigadest. Stsenaristil see võimalus puudub. Ikkagi ootab teda kas toimetaja- või konsultandikoht, mis annab kätte suure töömahu, ja kui tal juhtub veel olema südametunnistus, siis nõuab see tegelikult kogu aja. See tähendab, et kogu tema aeg kulub teist liiki tööle, mitte sellele, milleks teda kõrgkool mitu aastat ette valmistas. Stsenaariumi kirjutamine on täiesti loominguline töö, mida ei saa teha mitme teise tööülesande kõrvalt või vahelt. Mängufilmistsenaariumi kirjutamisest (mille peale on kulunud mitu kuud) läheb veel oma paar aastat enne, kui saab valmis film, ja seda paremal juhul. Aga kui see stsenaarium mingitel põhjustel jääb stuudios seisma (mis pole üldsegi stsenaristi süü) ja tootmisse üldse ei lähe, on stsenarist kohe küsimuse ees, mis saab edasi, millestki on ju vaja elada ja — ta hakkab jälle tegema teist tööd.

Tean, et meie väikese stuudio võimalused pole lubanud luua kohti stsenaristidele. Edaspidi võiks kas või katseliselt lepinguvormis midagi ette võtta, sest vastasel juhul ei saagi ju tekkida oma stsenaristide kaadrit.

Üht võimalust algajate stsenaristide abistamiseks näen selles, et neil lastaks osaleda meil aeg-ajalt korraldatavates kinnistes stsenaariumikonkurssides, sest see annaks neile mõneks ajaks materiaalse kindlustatuse, seega võimaluse segamatult töötada.

2. Rohkem vastastikust usaldust kõigi filmitegemises osalevate inimeste vahel. Ja ka kõrgemate instantside poolt rohkem mõistmist, püüdu näha igas loovtöötajas isikupära, mis laseks filmidel sündida omanäolistena. Ja kindlasti rohkem vastutustunnet kõigilt, kes juba kord ühe filmi kallale on asunud.

MIS TEEB LAINEST LAINE?

(Algus 8. lk.)

nägemisnurkadega linateost on meie filmikunstis raske leida. Pealegi valmis see omanäoline ekraanilugu ilma oma näota kirjandusliku stsenaariumi järgi.

Filmi painab aga juurtetuse probleem. Eriti kannatab selle all peakangelane, kelle eksponeerimise maht on nii suur, et ta tahes-tahtmatult peab endas kandma autoripositsiooni.

Oleks (inetu sõna tegelikult!) film ühe õpihimulise noore ja areneva inimese juurekava läbiraiumisest, seega väärast juhtimisstiilist tingitud isiksuse väärastumisest, või juurteta linnainimese juurdumisest maal, st. peategelaseni jõudnud arusaamast, et põllumehe otsustada peaks olema, millal, mida, kui palju ja kuhu külvata (meenutagem 1982. aasta maipleenumit), siis oleks seegi minevikusündmusi käsitlev ekraanitöö võinud tabada otse tänase naelapea pihta. Kas pole praeguses variandis aga tegemist juurteta inimese juurtetuks jäämisega, tühise elutseja vegeteerimisega, kusjuures Kukumägi mängib Kukemere nii sümpaatseks, et pealiskaudne vaataja hakkab niisuguse kiratsejatüübi saatusele kaasagi elama?...

Aga võib-olla ongi film juurtetusest, tühipalja käsutäitja õnnetust saatusest? Aga siis peaks olema autoripoolne suhe peakangelasse teine! Küllap on selleski loos tegemist kontseptsiooni puudumise või ebamääräsusega, sellele viitab ka kõrvaltegelaste, nimelt kulakust isa ja pioneerijuhist tütre põhjendamata, niisama iseenesest tekkinud vastasseis...

Ja ometi, just Peeter Simm oli see noor mees, kes filmi tulles hakkas vanema režiipõlvkonna mõistuslikkust, vaoshoitust ja tundevõlgsust hulga emotsionaalsema filmikeelega asendama. Suunatuna eelkõige vaataja meelelisele tunnetusele, pakuvad noore režissööri küllalt põneva ja omapärase stiiliga teosed (k. a. «Ideaalmaastik») tõhusamaid kunstielamusi.

Tunnetusprotsess pole aga tõene, kui meeleelundite andmeid ei töötle ega üldista tunnetuse kõrgeim aste — mõtlemine. Ka kunstiteos saab olla dialektiliselt ühtne ainult siis, kui ta peale tundeelamuslikkuse sisaldab endas ja püüab sisendada ka kunstinautijasse ratsionaalse üldistuse — selle, mis loomisaktile mõtestatuse annab ja loojast maailmavaataja teeb.

«Jõulud Vigalas» (1980). Seda filmi, samuti «Ideaalmaastikku» on siin-seal seostatud hüperrealismiga.

Kuidas aga mõista hüperrealismi filmikunstis? Maalis, jah, loob kunstnik tegelikkuse optilise koopia fotole või slaidile omase visuaalse efekti saavutamisega. Kuid film on juba oma olemuselt tegelikkuse optiline koopia. Sest filmikunst, sündinud liikuva fotograafiana, pole oma 90-aastase ajaloo jooksul suutnud kordagi tegelikkust jäädvustada ega ka demonstreerida optikat välistades.

Tõsi, hüperrealismile on omane teinegi tunnus: loojapoolne passiivsus ainesse suhtumises. See tunnus, nagu kogesime, on paljuski omane «Ideaalmaastikule», kuid filmile «Jõulud Vigalas» hüperrealistlikku neutraalsust külge pookida pole võimalik, sest selles minevikuainelises teoses jääb siiski kõlama tänapäevane sõnum. See sõnum, kahju küll, kostab stsenaarse eklektika seest ja abitu näitleja suust, kuid vaatamata ekraanitöö keskpärasele režiile on tegemist loojast lähtuva ideega — sellega, millest võiks üks laine või suund või liikumine hakatuse saada...

Kui Mark Soosaarel on senini teine mängufilm tegemata (kui mitte lugeda dokumentaalsete vahenditega tehtud lühimängufilmiks «Mängutoosi Manilaiul»), siis Olav Neulandi ja Peeter Simmi vormilt ja stiililt väga huvitavatele debüütfilmidele järgnesid vähem õnnestunud «Corrida» ja «Arabella» — ning kohe leiutati (seekord kolleegide poolt) uus, veelgi kõlavam, aga ka nukram termin «teise filmi sündroom».

Mis on sündroom? Arstiteaduses mõeldakse selle kreekakeelse sõna all mitme haigustunnuse tüüpilist kooseksisteerimist, haigusloo sümptoomide kompleksi. Aga filmikunstis? Ainult üht: nagu peakski õnnestunud debüütfilmile järgnema üldjuhul mingi tagasilöök, ja seda endastmõistetavatel põhjustel, mittemillestki sõltumata, n.-ö. pühast vaimust või mõnest muust üleloomulikust jõust.

Dialektilise materialismi järgi on maailmas kõik nähtused üksteisega seotud. Ka režissööri esimene film tema teise filmiga ja vastupidi. Seega tuleb «Corrida» ja «Arabella» haiguslugudes osata näha «Tuulte pesa» ja «Ideaalmaastiku» haigustunnuste süvenenud tendentse. Iga teise filmi nõrkuste ja tugevuste alged peituvad juba esimestes filmides ja jätkuvad tõenäoliselt järgmistesseki, mida imeliselt tõestab «Hundiseaduse» järjekorras juba «neljas sündroom». Seepärast heitkem kõrval õõnes ja sisuliselt metafüüsiline sündroomiteooria.

Nüüd võiksime juba küsida: kas saame tõmmata mingisuguseid paralleele suuremate filmimaade «uute lainete» ja Eestimaa «uue laine» vahel? Kui vaadata nähtuste välist külge, siis pidepunkte isegi leidub. Uuenemised filmikunstis algavad enamasti noorte režissööride üheaegse tulekuga. Teiseks, «uued lained» on põhiliselt lõppenud — esimese etapiga. Prantsuse «uus laine» näiteks, käinud filmikunsti ajaloo puhastustulest läbi, häästus kommertskinno. Eesti «uue laine» debüütfilmide järel jõustus spekulatiivne «teise filmi sündroom».

Kui aga jälgida lainete sisulist külge, siis on paralleelide tõmbamine rohkem kui küsitav, sest:

1) nagu näitas lainet tekitanud filmide sisulisi uuenemisressursse vaagiv analüüs, ei sündinud meil uut vaimsust pakkuvaid linateoseid; 2) ja ka niisugust filosoofilis-teoreetilist alust, mis teeks ühest lainest laine, koolkonnast koolkonna.

Prantsuse marksistlik filmiajaloolane Georges Sadoul ütles juba 1959. aastal, et mingisugust uut lainet pole, kui ei ole uusi ning ühtseid printsiipe, doktriine, deklaratsioone.

Tõepoolest, ka itaalia neorealismi teoreetiline alus kujunes nonkonformistlike filmikriitikute rühmituses. Noored mässajad, nende seas jällegi hilisemad filmikuulsused L. Visconti, G. de Santis, M. Antonioni, keeldusid kohanemast valitseva, kindlakskujunenud mõtteviisiga. Tänu pärastsõjaaegse demokraatliku liikumise üleüldisele tõusule kujutasid neorealistid oma filmides lihtinimese argielukonflikte teravas ühiskonnakriitilises laadis. Ja selleigi koolkonnal oli oma vaimne juht — Cesare Zavattini, kes esitas oma töös «Mõningaid mõtteid filmist», samuti artiklites ja sõnavõttudes neorealismi esteetilised printsiibid.

Seega, pidades silmas eeskätt prantsuse «uut lainet», riivamisi ka itaalia neorealismi, peaksime siiski nentima: Eestimaa filmitegijate uus põlvkond uueks põlvkonnaks — kuid uute ja ühtsete kunstikriteeriumidega rühmitust meil pole, sest puuduvad tema eristamise tunnused: teoreetiline baas ning kriitiline lähtealus, uudne ja kaasajastatud temaatika. Puudub kaader, ideeline juht, teoreetik.

Ei maksaks kirjapandut väärt mõista.

Autor pole Dziga Vertov, kes nägi filmikunsti tulevikku tema oleviku eitamises. Ei, tunnistada tuleb, et meie filmitegijate praegusaegne põlvkond on maha saanud niisuguste mängufilmidega (sealhulgas siin käsitletud), mis jäävad kaunistama meie väikese rahva kultuurilugu. Kuid ärgem laskem end peibutada filmimaailmas alailma ringisõeluvatest «teoreetikutest», kes ka silma paista tahtes raputavad käisest igasuguseid laineid, sündroome ja teisi hüperfraase. Siit ka käesoleva kirjutise mõte: jaatades uue põlvkonna tehtud filme, jätta nendes filmides jaatamata see, mis filmiajaloolise tõe seisukohalt on lihtsalt bluff. Mida pole, seda ikkagi pole!

Ometigi on Maarjamaa «uue laine» ülehindamisest otsene kasu! VI filmikongressi lävel on ka kõige ägedamad «lainemurdjad» sunnitud tunnistama fakti, et eesti nõukogude filmikunst on astunud teiste väärtustatud kunstide kõrvale — sinna, kuhu muud muusad oma enesekiituses jõudsid ammuilma.

TOOMAS TAHVEL

Toimetuselt. Jagades autori põhikontseptsiooni, samas mitte päris kõiges nõustudes konkreetsete filmide analüüsiga, avaldab toimetus artikli Eesti Kinoliidu kongressieelses mõttevahetuses.

ÕNNITLEME

VALENTINE TIGANE,

kunstiteadlane. Saab 20. märtsil 80-aastaseks.

ENDEL ORGMÄE,

EKP Keskkomitee Partei Ajaloo Instituudi marksismi-leninismi klassikute teoste tõlgete sektori juhataja, Eesti NSV teeneline kultuuritegelane. Saab 16. märtsil 70-aastaseks.

MAARE KÜMNIK,

TRÜ Teadusliku Raamatukogu teadusbibliograafia osakonna juhataja. Saab 15. märtsil 50-aastaseks.

LAVAKUNSTI-KATEEDRISSE!

Sisseastumiskatsete I vooru ajad: tallinlastel 22. märtsil kell 10 ja 23. märtsil kell 9. Teistel palume tulla 30. märtsil kell 12 ja 31. märtsil kell 9 Lai tn. 23 (Noorsooteater).

OLI JA ON

● **«NLKP XXVII kongress — rahu ja sotsiaalse progressi kongress» — selline oli meie vabariigis 12. märtsil toimunud ühtse poliitpäeva teema. Poliitpäeval kõneles R. Ristlaan Tallinna 3. keskkooli kollektiivile, A. Rüütel Pärnu partei- ja majandusaktiivile ning masinatehase kollektiivile, B. Saul Tallinna Polütehnilise Instituudi kollektiivile, M. Pedak ajalehe «Õhtuleht»—«Vetšerni Tallinn» toimetuse perele jne.**

● **12. märtsil toimus Moskvas A. Fadejevi nim. Kirjanike Keskmajas Eesti NSV rahvakirjaniku Friedebert Tuglase 100. sünniaastapäeva tähistamise raames eesti luule õhtu. Koosolijaid tervitas NSVL Kirjanike Liidu juhatuse j. a. eesti kirjanduse nõukogu esimees A. Turkov. Eesti luuletajate värsid kõlasid nii eesti kui vene keeles. Publik aplodeeris soojalt Eesti NSV teenelisele kirjanikule M. Traadile ja J. Viidingule. Hästi võeti vastu J. Kaplinski, P.-E. Rummo, S. Semenenko ja V. Härmi luuletused ning Moskva poetesside L. Grebenštšikova ja J. Moritsi esinemine, kelle tõlkes kõlasid Eesti kirjanike teosed. Menu sai osaks ka luuleõhtul esinenud näitlejatele M. Klenskajale, P. Pedajasele ja T. Tepandile.**

● **Anna Raudkatsi (1886—1965) 100. sünniaastapäeva puhul oli V. Kingissepa nim. TRA Draamateatri saalis pidulik kontsert, kus esinesid Eesti NSV teenelised tantsuansamblid «Sõprus» ja «Noorus», vabariigi teeneline rahvamuusikaorkester «Vikerlased» Eesti NSV teenelise kultuuritegelase U. Veenre juhatusel, rahvamuusikaansambel «Kukulind» Eesti NSV teeneise kunstniku E. Roode juhatusel jt. Programmis oli tähtsal kohal A. Raudkatsi tantsulooming. Kontserdil viibisid EKP Keskkomitee sekretär R. Ristlaan ja Eesti NSV kultuuriminister J. Lott.**

● **6.—9. märtsini Tallinnas viibinud Jaapani telegraafiagentuuri «Kyodo Tsushin» esindaja Shirai Hisase ja ajalehe «Asahi Shimbun» korrespondent Minoru Takahashi võtsid intervjuu ««Loomingu» Raamatukogu» toimetajalt Agu Sisaskilt. Välisajakirjanike huvikeskmeks oli A. Sisaski tegevus jaapani kirjanduse ja kultuuri vahendajana. Kogutud materjalide põhjal tutvustatakse meie vabariigi kultuurielu ja sõprussidemeid tänavu aprillikuus Jaapanis toimuvate NSV Liidu kultuuripäevade puhul.**

● **Välismaaga Sõpruse ja Kultuurisidemete Arendamise Eesti Ühingus toimus 10. märtsil Nõukogude—Ungari Sõprusühingu Eesti Osakonna korraline, 5. konverents, mille avas Eesti Sõprusühingu esimehe asetäitja S. Teesalu. Ettekande pidas Nõukogude—Ungari Sõprusühingu Eesti Osakonna esimees, Eesti NSV välisminister A. Green. Valiti osakonna presiidiumi ja juhatuse uus koosseis. Osakonna esimeheks valiti Eesti NSV Autotranspordi ja Maanteede minister G. Kruger.**

● **Suure menuga kulgesid Vene Föderatsioonis Vologdas, Komi ANSV-s ja Pihkvas NSV Liidu rahvakunstniku Margarita Voitese külalisesinemised. 8. märtsil andis lauljatar pidupäevakontserdi Leningradis.**

● **TRÜ kunstilooring märkis 5. märtsil endise professori Sten Karlingu 80. sünnipäeva meenutusõhtuga, kus oma kokkupuudetest juubilariga rääkisid V. Vaga, V. Hinnov ja J. Kangilaski, loominguloolise ülevaate esitas H. Liivrand.**

● **Kontserdireisil Siberimaal viibib Paide autobaasi segaansambel «54». Kohaliku lastemuusikakooli õpetaja Olaf Lääne juhtimisel esinetakse Surgutis, Pimis ja teistes asulates.**

● **Saaremaal, A. Mui nimelises Kingissepa 2. keskkoolis saab 18. märtsil algusega kell 11 teoks keelepäev. Avasõna teemal «Meie emakeel ja keelepäevad» on Emakeele Seltsi teadussekretärilt Heino Ahvenalt. Kõnelevad KKI teadur Varje Lonn («Ühist ja erinevat Saaremaa murrakutes»), TRÜ õppejõud Valve Kingisepp («Emakeeleolümpiaadid: mis, milleks ja kuidas?»), ja TPedI dotsent Mart Mäger («Väljendite ristumine (sisseastumiskirjandite näidetel)»). Kõrgkooli sisseastumiskirjandeid analüüsib TRÜ dotsent Maia Rõigas, Saaremaa pärimusainestiku kogujast Aadu Toomsalust vestleb TPedI üliõpilane Merle Albert. Õpilased vaatlevad vähetuntud sõnu A. Uustulndi romaanis «Tuulte tallermaa», õpilaste kõnekeelt jm. Esinevad kooli rahvatantsurühmad.**

● **Hiiumaa rajooni autahvlile pandi 1985. a. sotsialistliku võistluse ja tööeesrindlaste, sealhulgas Lauka külaraamatukogu juhataja Imbi Sedriku fotoportree.**

● **Esmaspäeval, 17. märtsil kell 15 on Tallinnas Ajakirjandusmaja (Pärnu mnt. 67-a) konverentsisaalis Eesti NSV Ajakirjanike Liidu keele- ja tõlkesektsiooni nõuandekoosolek. Keelenõu annavad Tiiu Erelt, Rein Kull ja Endel Pajusalu.**

● **Elva keskkooli ja Emakeele Seltsi ettevõtmisel toimuvad Tartus ja Elvas 19. ja 20. märtsil Elva keskkooli rahvaluulepäevad. Tartus algab rahvaluulepäev 19. märtsil kell 17 kirjandusklasside külaskäiguga Eesti NSV Riiklikku Etnograafiamuuseumi, kus kuulatakse muuseumi direktori Aleksei Petersoni ning muuseumi teadurite Kadri Tammuri ja Eva Laidre ettekandeid muuseumi ülesannetest kaasajal, eesti rahvarõivastest jm. Rahvaluulepäev Elvas algab 20. märtsil kell 8 filmi «Veelinnurahvas» vaatamisega kinos «Heli». Kell 12.30 on Elva keskkooli aulas (Tartu mnt. 3) rahvaluulepäeva konverents. Kevadistest kalendritähtpäevadest räägib Fr. R. Kreutzwaldi nim. Kirjandusmuuseumi vanemteadur Mall Hiiemäe, loitsudest KKI aspirant Mare Kõiv, rahvakommete kajastustest A. H. Tammsaare romaanis «Tõde ja õigus» 10. kl. õpilane Nils Steinberg. Kell 18 on kavas TRÜ rahvakunstiansambli esinemine Henn Tiiveli juhatusel ja simman.**

● **ELKNÜ Keskkomitee ning ajalehed «Noorte Hääl» ja «Molodjož Estonii» korraldavad NLKP XXVII kongressile ja ELKNÜ XX kongressile pühendatud fotokonkursi «Noorus '86». Paremate töödele on ette nähtud üks esimene preemia (50 rbl.), kaks teist (à 30 rbl.), kolm kolmandat (à 20 rbl.), kaks eri- (EÜE-lt ja EÖM-ilt, à 20 rbl.) ning viis ergutuspreemiat (à 10 rbl.). Kahte fotokonkursil aktiivsemalt esinenud autorit premeeritakse loomingulise komandeeringuga mõnda NSV Liidu fotokeskusesse (Moskva, Leningrad, Läti, Leedu). Pilte võetakse vastu 15. detsembrini k. a. Fotod saata eespool nimetatud toimetustesse aadressil 200 090 Tallinn, Pärnu mnt. 67-a.**

● **Türi Linna Kultuurimajas on homsest alates avatud hiljuti manalasse varisenud tunnustatud isetegevusliku kunstniku Valeria Taubeli mälestusnäitus. II korruse kahes saalis on väljas autori maalide ning makramee- ja punumistehnikas valminud tööde paremik. Lahti 20. märtsini.**

KIRJANIKE MAJA, Harju 1.

Neljap., 20. III kl. 19 **«Eesti kirjanduse laureaadid '85».** Pääsmed Kirjanduse Propaganda Büroost, Harju 1, II korrus, tel. 44 41 44.

RAT «ESTONIA»

Reedel, 14. III reserveeritud etendus; laup., 15. III kl. 19 **«Raimonda»**; pühap., 16. III kl. 12 **«Pipi Pikksukk»**, kl. 19 **«Alcina»**; esmasp., 17. III kl. 19 **«Sülfiid»**; teisip., 18. III kl. 19 **«Siis, kui aovalgus kaob»**; kolmap., 19. III kl. 19 **«Kabaree»***; neljap., 20. III kl. 19 **«Sülfiid»**; reedel, 21. III kl. 19 **«Jevgeni Onegin»** (planeeritud esietendus); laup., 22. III kl. 19 **«Maailma loomine»** (Kuradikese osas ENSV teeneline kunstnik Kaie Kõrb).

KÜLALISETENDUSED: reedel, 14. III kl. 20 Salme kultuurimajas ja laupäeval, 15. III kl. 16 ja 20 Kingissepa kultuurimajas **RAT «Estonia» solistide kontsert** (õhtut juhib Sulev Nõmmik).

* Alla 16 aasta keelatud.

V. KINGISSEPA NIM. TRA DRAAMATEATER

Reedel, 14. III kl. 19 **«Päikesepoisid»**, kl. 19 **«Päike näkku»** (väikeses saalis); laup., 15. III kl. 19 **«Pilvede värvid»**, kl. 20 **«Tuul Olümposelt tuhka tõi»** (Raikküla kultuurimajas); pühap., 16. III kl. 12 **«Hõbejänesed»**, kl. 19 **«Norman Vallutaja»**, kl. 19 **«Päike näkku»** (väikeses saalis); teisip., 18. III kl. 19 reserveeritud etendus, kl. 19 **«Tuul Olümposelt tuhka tõi»** (väikeses saalis); kolmap., 19. III kl. 19 **«Pommeri aed»**; neljap., 20. III kl. 19 reserveeritud etendus, kl. 19 **«Öli»** (väikeses saalis); reedel, 21. III kl. 19 reserveeritud etendus, kl. 19 ja 20.30 **«Öli»** (väikeses saalis); laup., 22. III kl. 19 **«Kullervo»**, kl. 19 **«Mees, kes ei mahu kivile»** (väikeses saalis).

ENSV RIIKLIK NOORSOOTEATER

Reedel, 14. III kl. 19.30 **«Ukauka»** (RAT «Vanemuise» kontserdisaalis); esmasp., 17. III kl. 14.30 **«Ferdinand Vahva»** (Leisi keskkoolis), kl. 17.30 **«Ferdinand Vahva»** (Valjala kultuurimajas), kl. 18 **teatrikülastajate konverents** (väikeses saalis); teisip., 18. III kl. 11, 15 ja 17.30 **«Ferdinand Vahva»** (Kingissepa kultuurimajas), kl. 18 **«Mozart ja Salieri»** (kaminaruumis), kl. 20 **«Rästiku pihtimus»** (väikeses saalis); kolmap., 19. III kl. 12 **«Ferdinand Vahva»** (Kihelkonna kultuurimajas), kl. 18 **«Ferdinand Vahva»** (Orissaare kultuurimajas), kl. 18 **«Sajandi armastuslugu»** (kaminaruumis), kl. 19 **«Härra Amilcar»** (suures saalis), kl. 20 **«Rästiku pihtimus»** (väikeses saalis); neljap., 20. III kl. 18 **«Mozart ja Salieri»** (kaminaruumis), kl. 19 **«Vana maja»** (suures saalis), kl. 20 **«Mees paadis»** (väikeses saalis); reedel, 21. III kl. 19 **«Kummitused»** (Viljandi teatris «Ugala»), kl. 18 **«Lilled Algernonile»** (100. etendus, kaminaruumis).

«VANALINNA STUUDIO»

Reedel, 14. III kl. 20 **«Raha!»** (Palamuse kultuurimajas); laup., 15. III kl. 19 **«Läbi häda»*** (reserveeritud etendus); pühap., 16. III kl. 12 **«Läbi häda»***, kl. 19 **«Kolmest kuueni»**; teisip., 18. III kl. 19 **«Läbi häda»*** (Tallinna Ohvitseride Majas); kolmap., 19. III kl. 19 **«Läbi häda»*** (Tallinna Ohvitseride Majas); reedel, 21. III kl. 19 **«Tuuleiil»**; laup., 22. III kl. 19 **«Raha!»** (Räpina sovhoostehnikumis); pühap., 23. III kl. 14 ja 19 **«Raha!»** (Põlva Piimatoodete Kombinaadi klubis).

* Alla 16 eluaasta keelatud.

EESTI NSV RIIKLIK NUKUTEATER

Laup., 15. III kl. 12. **«Päikesejänku»**, kl. 17 reserveeritud etendus; pühap., 16. III kl. 12 **«Priidu viiul»**, kl. 17. **«Näkineid»**; esmasp., 17. III kl. 19. **«Aisopose vitsad»** (täisealistele); neljap., 20. III kl. 11 **«Okasroosike»**.

KÜLALISETENDUS täiskasvanuile **«Imeline imik»**: teisip., 18. III kl. 13 Kehra Tehase klubis.

KÜLALISETENDUSED lavastusega **«Nagu kass ja koer»**: neljap., 20. III kl. 12 Märjamaa km., kl. 16 Raikküla km.; reedel, 21. III kl. 11 Juuru km., kl. 17 Rapla km.

KÜLALISETENDUSED lavastusega **«Väikesed imed»**: neljap., 20. III kl. 11 ja kl. 13 Türi km.; reedel, 21. III kl. 11 ja kl. 14 Paide MEK saalis.

RAT «VANEMUINE»

TEATRISAALIS: reedel, 14. III kl. 19 **«Maja pilvedel»**; laup., 15. III kl. 19 **«Suvi»**; pühap., 16. III kl. 12 **«Pusapratipundara printsi kingitus»**, kl. 19 **«Satanilla ehk Armastus ja põrgu»**; esmasp., 17. III kl. 19 **«Konsul»**; teisip., 18. III kl. 19 **teatrikülastajate konverents**; kolmap., 19. III kl. 19 **«Jaan Vaarandi 99 päeva»**; neljap., 20. III kl. 19 **«RUR»**; reedel, 21. III kl. 19 **«Rublarüütlid»**; laup., 22. III kl. 19 **«Kalevipoeg»**; pühap., 23. III kl. 19 **«Vastutus»**.

KONTSERDISAALIS: pühap., 16. III kl. 19.30 **«Väga tõsine lugu»**; kolmap., 19. III kl. 19.30 **kontsertetendus «Reveranss Kálmánile»**; reedel, 21. III kl. 19.30 **muusikaõhtu «Viini kompvekid»**; laup., 22. III kl. 19.30 **«Väga tõsine lugu»**; pühap., 23. III kl. 12 **kontsertetendus «Reveranss Kálmánile»**, kl. 19.30 **muusikaõhtu «Viini kompvekid»**.

KÜLALISETENDUSED: reedel, 14. III kl. 19.30 **kontsertetendus «Reveranss Kálmánile»** (Kohtla-Järvel, V. Kingissepa nim. kultuurimajas); laup., 15. III kl. 19 **kontsertetendus «Reveranss Kálmánile»** (Rakvere Teatris); neljap., 20. III kl. 19 **«Sevilla habemeajaja»** (Viljandi «Ugalas»).

L. KOIDULA NIM. PÄRNU DRAAMATEATER

Laup., 15. III kl. 12 **«Öövõik»**, kl. 19 **«Testament»** (väikeses saalis), kl. 20 **«Musta kassi öösel ei näe»** (Tihemetsa ST klubis); pühap., 16. III kl. 18 **«Metskass»**; esmasp., 17. III kl. 19 **«Tõlkijad»**, kl. 19 **«Musta kassi öösel ei näe»** (TRA Draamateatris); teisip., 18. III kl. 19 **«Peremees»**, kl. 19 **«Mees ja naised»** (väikeses saalis); kolmap., 19. III kl. 19 **«Metskass»**; reedel, 21. III kl. 20 **«Musta kassi öösel ei näe»** («Linda» kolh. klubis).

VILJANDI DRAAMATEATER «UGALA»

Reedel, 14. III kl. 19 **«Vennad Lautensackid»**; esmasp., 17. III kl. 19 **«Pikk päevatee kaob öösse»**; teisip., 18. III kl. 19 **«Nora»**; kl. 20 **«Naljahammas»** (Tõravere observatooriumis); kolmap., 19. III kl. 19 **«Kuldrannake»**; laup., 22. III kl. 19 **«Kuldrannake»**; pühap., 23. III kl. 15 **«Tšehhovi naljad»**, kl. 19 **«Kaardiväeohvitser»**.

RAADIOTEATER

Laup., 15. III kl. 15 I ja III pr. A. Liivese kuuldemäng **«Uskumatu lugu»**; pühap., 16. III kl. 15 I pr. kuuldemäng noortele **«Kingitud muusika»**; neljap., 20. III kl. 20.30 I pr. T. Tootseni kuuldemäng **«Millal tuleb parandaja?»**

V. I. LENINI NIM. TALLINNA KULTUURI- JA SPORDIPALEE

KONTSERDISAAL: laup., 15. III kl. 15—21 **esinevad vabariikliku VIA-de ülevaatuse paremad;** pühap., 16. III kl. 14—20 **esinevad vabariikliku VIA-de ülevaatuse paremad;** esmasp., 17. III kl. 19.30, teisip., 18. III kl. 19.30 ja kolmap., 19. III kl. 19.30 esinevad **vokaalduett «Riton»** ja **ansambel «Aerobic» Bulgaaria RV-st.**

VÄIKE SAAL: laup., 15. III kl. 19, pühap., 16. III kl. 19 **džässõhtud.** Esinevad H. Aniko, T. Paulus, T. Unt, R. Kromel.

«ESTONIA» KONTSERDISAAL

Reedel, 14. III kl. 19.30 esineb **klaveriduo Nata-Ly Sakkos ja Toivo Peäske.** Kavas Kangro, Kuulberg, Tamverk, Saint-Saëns, Ravel; pühap., 16. III kl. 19.30 mängib Kirgiisi NSV teeneline kollektiiv K. Orozovi nim. riiklik rahvapilliorkester. Kunstiline juht ja peadirigent — Kirgiisi NSV teeneline kunstitegelane Z. Džumabajev; neljap., 20. III kl. 19.30 **sümfooniakontsert abonemendile nr. 2.** Dirigeerib Paul Mägi, flöödisolist Jaan Õun. Kavas Tubina Tokaata, Sibeliuse fragmendid muusikast Shakespeare'i draamale «Torm», Nielseni Flöödikontsert, Francki Sümfoonia d-moll; kolmap., 19. III kl. 19.30 esineb **ETKVL keskuse klubi puhkpilli rahvaorkester,** juhatavad ENSV teenelised kunstitegelased Kaarel Tuberik ja Heldur Saade, kaastegevad ENSV teeneline kunstnik Jüri Pärg ja ETKVL keskuse kjubi naisansambel Märt Hundi juhendamisel.

KADRIORU LOSS

Laup., 15. III kl. 16 **klaveriõhtu,** esineb Gruusia NSV teeneline kunstnik Eteri Andžaparidze Tbilisist. Kavas Beethoven.

RAEKOJA SAAL

Esmasp., 17. III kl. 19.30 **kammerkontsert** eesti heliloojate muusikast. Esinevad Leili Tammel (metsosopran), Väino Puura (tenor), Samuel Saulus ja Jaan Õun (flööt), Mati Kärmas (viiul), Allar Kaasik (tšello), Heiki Mätlik (kitarr). Hans Hindpere (klaver). Kavas Sau, Hindpere, Parsadanjan, Sink.

NIGULISTE KONTSERDISAAL

Laup., 15. III kl. 11.30 **muuseumi muusikatund,** orelil Nikolai Suhhanov Kaliningradist; kolmap., 19. III kl. 19 **Nijolė Dainienė** (Vilnius) **oreliõhtu.** Kavas Frescobaldi, Vivaldi-Bach, Marcello, Bartulis jt.

TALLINNA MUUSIKAKESKKOOL

RAHVAMAJANDUSNÄITUSE SUURES PAVILJONIS (Pirita tee 28): reedel. 14. III, laup., 15. III, pühap., 16. III kl. 16 esinevad Tallinna Muusikakeskkooli õpilased.

KIEK IN DE KÖKIS: laup., 15. III kl. 17 õpetaja Tiina Kuriku klaverieriala õpilaste kontsert.

TALLINNA MATKAMAJAS: pühap., 16. III kl. 18 esinevad Tallinna Muusikakeskkooli abituriendid.

«ESTONIA» KONTSERDISAALIS: teisip., 18. III kl. 18 Tallinna Muusikakeskkooli õpilaste kontsert.

TALLINNA RIIKLIK KONSERVATOORIUM

OLEVI SAALIS: pühap., 16. III kl. 12 **Konservatooriumi üliõpilaste kontsert.** Esinevad Lea Eglon, Ingrid Laumets ja Ia Remmel (klaver), kavas Schumanni ja Skrjabini loomingut.

TALLINNA LOOMAAED

Avatud iga päev kella 10—17. Loomaaed asub Paldiski mnt. 145 (trollid nr-d 6, 7 ja 8 Zoo peatus.). Ekskursioonid tellida tel. 59 98 55.

REEDEST REEDENI

RIIKLIKUS KUNSTIMUUSEUMIS (Weizenbergi tn. 37) on väljas **näitused «Eesti kunst», «Lääne-Euroopa klassika»**, veel on vaadata **Fr. Tuglase kunstikogu** ja **Olev Soansi graafika ning Leningradi maalijate tööde ühisnäitus.**

KUNSTIHOONES (Võidu väljak 6) remont.

KUNSTISALONGIS (Võidu väljak 6) on väljas **pisigraafika.**

DRAAKONI GALERIIS (Pikk tn. 17) **Tõnis Vindi tööde näitusmüük.**

TARBEKUNSTIMUUSEUMIS (Lai tn. 17) on näitus **«Eesti tarbekunst läbi aegade» ja metallikunstnik Enn Johannese «Dekoratiivsed skulptuurid ja medalid».**

LINNAMUUSEUMIS (Vene tn. 17) on **näitus «Pakendeid Tallinna Linnamuuseumi kogudest».**

RAEMUUSEUMIS (Raekoja tn. 4/6) moekunstnik **Vjatšeslav Zaitsevi isiknäitus «Mood kui kunst».**

TEATRI- JA MUUSIKAMUUSEUMIS (Müürivahe tn. 12) on näitused **«Leenart Neuman», «Paul Sepp»** ja **«Theodor Altermann»**; kolmap., 19. märtsil kl. 18 **Tõnu Aava huumoriõhtu.** Kaastegev Henn Rebane. Info tel. 42 19 37.

LASTE LOOMINGU MAJAS (Niguliste tn. 6) saab vaadata Kehra nukuteatri lavastaja **Lea Sibula valmistatud nukke.**

TARTU KUNSTIMUUSEUMIS (Vallikraavi tn. 14) on vaadata **näitus «Töö kujutamine kunstis» ja Urmas Orgusaare nahkehistööd.**

TARTU KUNSTNIKE MAJAS (Vanemuise tn. 26) on **näitus «Naine fotokunstis».**

A. STARKOPFI ATELJEE-MUUSEUMIS (Tartu, Vilde tn. 2) **kultuuritegelaste portreed A. Starkopfi portreeplastikas.**

ETNOGRAAFIAMUUSEUMIS (Burdenko tn. 32) on **näitus «Kihnu rahvakunst».**

A. H. TAMMSAARE MEMORIAALMUUSEUMIS (Kadriorus, Koidula tn. 12a) **näitus «Käsitöö ja disain silmkoetooteis».**

E. VILDE MEMORIAALMUUSEUMIS (Kadriorus, Roheline aas 3) on eksponeeritud kirjaniku viimane korter ühes püsinäitusega tema elust ja loomingust.

ADAMSON-ERICU MUUSEUMIS (Lühike jalg 3) on väljas **Adamson-Ericu dekoratiivmaalid.**

A. SÄREVI KORTERMUUSEUMIS (Tina tn. 23—13) on **näitused «Eesti teater 1944—1980» ja «Eesti töölisteatrid 1926—1944».** Ekskursioonid tellida tel. 42 19 37.

KRISTJAN RAUA MAJAMUUSEUM (Raua tn. 8) on avatud kl. 11—18. Esmaspäeval ja teisipäeval suletud. Ekskursioonid tellida tel. 51 18 81.

NIGULISTE MUUSEUM-KONTSERDISAAL (Niguliste tn. 13) on lahti kl. 11—18, kolmapäeval 14—21 (kontserdipäevadel kl. 14—18). Suletud esmaspäeval ja teisipäeval. Ekskursioonid tellida tel. 44 99 03.

KIEK IN DE KÖKIS (Nõukogude tn. 1) Rahvafotostuudio **«Riga»** liikme **Inta Rüka isiknäitus** ja **fotoringi «O» väljapanek** (osalevad fotograafid Ann Tenno, Peeter Sirge, Ülo Josing, Toomas Kaasik, Tõnu Tormis ja Peeter Tooming).

KINOMAJAS (Uus tn. 3) **Kalju Kivi joonistused.** Näitus avatud tööpäeviti kl. 10—17.

MEREMUUSEUMIS (Pikk tn. 70) **näitus «Rannarootslased».** Esmaspäeval ja teisipäeval suletud.

AJAKIRJANDUSMAJAS (Pärnu mnt. 67a) on Moskva graafiku **Olga Breli graafikanäitus.**

AUGUST SAAREMÄGI

10. märtsil lahkus meie hulgast NLKP liige 1948. aastast, Eesti NSV teeneline ajakirjanik August Saaremägi.

A. Saaremägi sündis 7. veebruaril 1921. aastal Pärnus töölisperekonnas. Kommertsgümnaasiumi lõpetamise järel alustas ta 1940. aastal töömeheteed arveametnikuna, hiljem oli Haapsalu täitevkomitees vanemraamatupidaja. Suure Isamaasõja ajal võitles Eesti laskurkorpuse ridades.

Alates 1946. aastast oli A. Saaremäe elu seotud ajakirjandusega. Alustanud «Noorte Hääle» toimetuses kirjandusliku kaastöölisena, oli ta hiljem selle ajalehe vastutav sekretär. Aastail 1951—1955 töötas A. Saaremägi EKP Keskkomitee propaganda- ja agitatsiooniosakonna ajakirjanduse ja kirjastuste sektori juhatajana ning sama osakonna juhataja asetäitjana.

Veerandsada aastat juhtis A. Saaremägi EKP Keskkomitee, Eesti NSV Ülemnõukogu ja Eesti NSV Ministrite Nõukogu häälekandja, ajalehe «Rahva Hääl» toimetust. Ta oli Eesti NSV Ajakirjanike Liidu asutajaliige, aastatel 1959—1981 selle juhatuse esimees ja palju aastaid ühtlasi NSVL Ajakirjanike Liidu juhatuse sekretär.

A. Saaremägi võttis aktiivselt osa partei- ja nõukogude tööst. Aastatel 1956—1981 oli ta valitud EKP Keskkomitee liikmeks, aastail 1956—1964 EKP Keskkomitee büroo liikmekandidaadiks. Ta oli

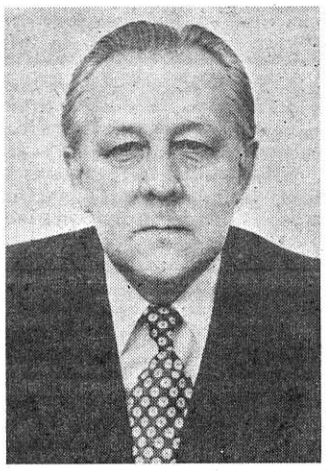

Eesti NSV Ülemnõukogu V—X koosseisu saadik, juhtis aastaid Ülemnõukogu väliskomisjoni.

Kodumaale osutatud teenete eest autasustati A. Saaremäge Lenini, kahe Tööpunalipu, Rahvaste Sõpruse ja Isamaasõja II järgu ordeniga, mitme medaliga ning Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi aukirjadega.

A. Saaremägi töötas oma viimase elupäevani. Tema tööalauale jäi K. Simonovi sõjapäevikute teise raamatu tõlge.

Helge mälestus visast töömehest, partei ja kodumaa ustavast pojast, jääb meiega.

K. Vaino, G. Aljošin, N. Ganjušov, N. Johanson, K. Kortelainen, L. Lentsman, V. Liiv, O. Merimaa, M. Pedak, R. Ristlaan, A. Rüütel, B. Saul, A.-B. Upsi, A. Almann, A. Soidla, I. Toome, H. Veldi, T. Leito, K. Tammistu, S.-A. Villo, A. Vellamaa, M. Leosk, V. Vaht, L. Annus, K. Krell, A. Kullaste, V. Lillemäe, S. Tarakanov, H. Toming, T. Laak, A. Green, G. Sarri, G. Kimask, V. Ranne, H. Mannermaa, A. Rätsep.

* * *

Ärasaatmine 14. märtsil kell 11 Tallinnas Ajakirjandusmajas, Pärnu mnt. 67-a. Muldasängitamine Metsakalmistul.

KERSTI MERILAAS

Meie kirjanikeperet ja kunstisõnahuvilist üldsust on tabanud valus kaotus. 8. märtsil suri Eesti NSV teeneline kirjanik, meie Kirjanike Liidu staažikamaid liikmeid, luuletaja **Kersti Merilaas (Sang).**

Kersti Merilaas sündis 7. detsembril 1913. a. Narvas töölisperekonnas, käis koolis Kiltsis, Väike-Maarjas, Rakveres ja Tapal. Juba varakult tõukasid erksad vaimsed huvid teda otsima maailmale seletust «paksudest raamatutest» ning viisid ühendusse samaealiste noorte kirjanduslike ringidega. Kõik see jätkus ja süvenes gümnaasiumi lõpetamise järel, juhutöödega leiba teenides. 1935. aasta tähistas Kersti Merilaasi trükidebüüti «Loomingus». Tema lüürika esikkogu, noorusliku kompromissitusega ühiskondlikku õiglust nõutav ja tõe poole pürgiv «Maantee tuuled» (1938) tunnistati kriitika poolt ilmumisaasta parimaks. Sestpeale on Kersti Merilaasi alati tööinimeselikku ausust poetiseeriv lüürikuhääl rikastanud mitme põlvkonna lugejate tundeelu. Kersti Merilaasi iga uus elutõeküllane luuletuskogu — «Rannapääsuke» (1963), «Kevadised koplid» (1966), valikraamat «Kuukressid» (1969) ning viimaseks jäänud «Antud ja võetud» (1981, uustrükk 1985, Eesti NSV riiklik preemia 1982) — on olnud lugejale hinnaliseks anniks.

Kersti Merilaasilt pärineb ka mitu kaalukat värsiraamatut lastele, ta on kirjutanud näidendi «Kaks viimast rida» (1973) ja mälestuslikku proosat, tõlkinud J. W. Goethet, B. Brechti, G. Maurerit jt., loonud ooperilibretosid, korraldanud A. Sanga loomingupärandi väljaandmist. Kirjanikuna, kelle loomingus üha kajastus sügav kiindumus sünnimaa loodusesse, oli Kersti Merilaas Eesti Looduskaitse Seltsi asutajaliikmeid.

Endast nii palju andnud poeet Kersti Merilaas ei kao meie mälestustest.

R. Ristlaan, A. Rüütel, I. Toome, B. Alver, V. Beekman, J. Eilart, G. Ernesaks, J. Jõerüüt, L. Kaik, J. Kross, K. Kurg, P. Kuusberg, M. Leosk, J. Lott, L. Meri, R. Parve, L. Promet, L. Remmelgas, A. Siig, K. Tammistu, D. Vaarandi.

* * *

Kersti Merilaas sängitati Vana-Pärnu kalmistu muldа.

KINOLIIDUS

6. märtsil vaadati multiplikatsioonfilmide sektsiooni korraldusel «Tallinnfilmi» 1985. a. multifilme. Kavas olid nukufilmid «Nuril» (rež. R. Heidmets), «Nõiutud saar» (R. Unt, H. Volmer), «Klaasikillumäng» (K. Kivi), «Vägev vähk ja ahne naine» (A. Ahi), «Seitse kuradit» (H. Pars), joonisfilmid «Laululood» (V. Uusberg), «Kerjus» (R. Raamat), «Hüpe» (A. Paistik). Vaadati ka sektsiooni külalise, «Sojuzmultfilmi» režissööri Andrei Hržanovski uut joonisfilmi «Kuninga võileib». Toimus nähtud filmide arutelu, kus ettekandega esines A. Hržanovski. Sõna võtsid filmikriitikud Jaan Ruus, Riina Ruus, Jaak Lõhmus, režissöörid Valter Uusberg, Priit Pärn, Kalju Kivi jt. Õhtut juhtis sektsiooni esimees Priit Pärn.

UUSI RAAMATUID

Väino Ilus. KÄEKÄIK.
«Romaan viib meid maaolustikku, üsna kõrvalisse kanti. Teoses põimub isiklik, perekonnaeluline laiema ning üldisega. Kokkuvõtjikult on see teos vastutusest maa ja tänase ees, nõudest täita oma koht elu pingeväljas. Peategelase, viiekümneaastase põllumajandusjuhi Vello Tarlapi elutagasivaadete kaudu tõusevad lugeja silme ette ka tunase põllumajanduse valud ning vaevad. Just need leheküljed lisavad romaanile publitsistlikku teravust ja aktuaalsust,» märgitakse annotatsioonis. Kujundanud T. Aru. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 32 000 eks. 176 lk. Hind 80 kop.

Ardi Liives. PASSIOON.
Romaanis käsitletakse Suure Isamaasõja viimase aasta sündmusi ning tagasivaates sõjaeelset aega Eestis. Peategelase, poliitika vastu ükskõikse tütarlapse vaateid elule vormib sõja karm tegelikkus. «Sel ööl seisab Ruth veel kaua üksi üleval ärklitoas akna all ja vaatab linna kuma; ta ei saa kunagi teada, kuhu kadus Jan, kes tahtis minna maailma jalgadele panema... veel ei tea ta ka seda, et isa on elus ja Kuramaalt Tallinnas tagasi; ta teab praegu ainult ühte: ta peab olema ja on üks nende hulgast, kes on kohustatud kümnete miljonite asemel, keda enam pole, edasi elama, sest elavate jaoks on armastus ja elu, nagu ütles ema Květuše.» Kujundanud K. Tormis. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 34 000 eks. 256 lk. Hind 1.10 rbl.

Lehte Hainsalu. TULI TUHKHAUAS. Seitse muinasjuttu.
Raamat sisaldab värssmuinasjutte «Vaeslaps ja talutütar», «Kannikapoiss», «Naisevõtt», «Äi ning väi», «Kala lapsed», «Papipoja õnn» ning «Vanapaar ja Surm», mille materjalid on pärit Fr. R. Kreutzwaldi nimelise Kirjandusmuuseumi rahvaluulefondidest. Kujundanud ja illustreerinud Eve Kask. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 6000 eks. 96 lk. Hind 45 kop.

Rein Põder. KÕIGE PIKEM SUVI.
See on autori kolmas raamat lastele. Juttude «Kõrgus», «Vibu», «Puulõhe», «Padrunikest», «Hüvastijätt Lolita Torresega», «Pardisaar», «Ilus kummaline naine», «Mõisapreili», «Sügavik» jt. tegevustik ja õhustik mahuvad ühte kujuteldavasse suvesse, sellesse suvesse, kui saadakse kaheteistkümneseks. Raamat vanemale koolieale. Illustreerinud Maarja Vannas. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 38 000 eks. 160 lk. Hind 25 kop.

TÖÖKAS MEES ON KÕIGIST EES. Valimik lasteluulet.
Nooremale koolieale mõeldud kogumik sisaldab 85 eesti nõukogude kirjanike lasteluuletust, mis käsitlevad tööd kõige erinevamatel aladel. Et meie luuletajad on käsitlenud ka Kaug-Põhja eluolu ja maaelu aastakümneid tagasi, siis on needki valdkonnad kogumikku võetud. Koostanud Valeeria Villandi, illustreerinud Henno Käo. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 28 000 eks. 126 lk. Hind 50 kop.

Фридеберт Туглас. ЁЖИК.
Nooremale koolieale mõeldud.
Novelli «Siil» on vene keelde tõlkinud Irina ja Vitali Belobrovtsev. Illustreerinud Ene Pikk. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 16 000 eks. 24 lk. Hind 10 kop.

Калью Кангур. СНЫ В ХРУСТАЛЬНОМ ЧЕМОДАНЕ.
Kalju Kangru tosinkond loost koosneva lasteraamatu «Unenäod kristallkohvris» on vene keelde tõlkinud N. Kalaus, illustreerinud H. Laretei. Kirjastus «Perioodika». Trükitud 50 000 eks. 32 lk. Hind 25 kop.
Sama. Inglise keelde tõlkinud E. Mannermaa. Tiraaž 4000, hind 30 kop.

EESTI SUURLIBLIKATE NIMESTIK.
Kolmas ümbertöötatud trükk. Nimestikku on võetud kõik viimase 50 aasta jooksul Eesti territooriumil tabatud liigid, seisuga 1. I 1986. Koostanud H. Remm ja J. Viidalepp, kaane kujundanud M. Niin. «Abiks loodusevaatlejale» nr. 84. Eesti NSV TA Eesti Looduseuurijate Seltsi väljaanne. Trükitud 1000 eks. 36 lk. Hind 25 kop.

«LAULGE KAASA!» nr. 81.
Järjekordses numbris on meie vabariigi heliloojate loomingust toodud võistlusel «Mehed, meri ja maa '85» II voorus esimese preemia pälvinud K. Kikerpuu «Kevad tuleb, sinililled käes» (K. Kikerpuu), samal võistlusel II preemia saanud A. Valkoneni «Aasta ringi tüve sisse veab» (L. Tungal), samal võistlusel ergutuspreemia saanud R. Rannapi «Tükike loodust» (O. Arder) ning samal võistlusel Audru sovhoosi ja kuulajate preemia saanud A. Haugi «Vana tare» (O. Roots), G. Podelski «Tule maikuul Viljandi» (A. Uibo). P. Raigi «Kuldsed käed» (A. Siig), P. Särell «Tuuline tango» (P. Särel), H. Jõgioja «Teekaaslastele» (H. Jõgioja), L. Veevo «Ja maa on ootus» (H. Jürisson), R. Lätte «Me unistus» (H. Karmo), O. Ehala «Kodulaul» (J. Viiding, filmist «Nukitsamees»), V. Ojakääru «Mõista looma ja lindu» (K. Kangur), T. Kõrvitsa «Eesti kaart» (P. Aimla) ja P. Pihlapi «Vastutuul tõusuteel» (O. Arder). Numbris on antud veel W. Kubiczecki «Koos käib kõik kergelt», M. Šiškini «Valge öö», G. Ponomarenko «Veel kohab kuldne salu», J. Antonovi «Su kodukolde soojus», pärimuslaul «Org on nii kaunis», P. Mauriat' «Kahekesi maailmas», M. Jurva «Oleme nii maiad» ja P. de Rose «Buona sera». Tõlkinud H. Karmo, H. Jõgioja, kaas — H. Polberg. Koostanud V. Ojakäär. Trükitud 14 000 eks. 64 lk. Hind 30 kop.

ARVUTIÕPETUS. I osa. Katseõpik.
Vene keelest tõlkinud L. Võhandu, kaane kujundanud T. Aru. Kirjastus «Valgus». Trükitud 23 000 eks. 96 lk. Hind 10 kop.

M. Gorbatšov. NLKP KESKKOMITEE POLIITILINE ETTEKANNE NÕUKOGUDE LIIDU KOMMUNISTLIKU PARTEI XXVII KONGRESSILE 25. VEEBRUARIL 1986. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 45 000 eks. 112 lk. Hind 20 kop.
Sama. Vene keeles. Tiraaž 10 000.

Raimund Hagelberg. TEADUS, ÜHISKOND, PROGRESS.
Autor, majandusteaduse doktor, käsitleb oma töös süsteemanalüüsi printsiipide alusel teaduse kui nüüdisühiskonna ühe tähtsa alamsüsteemi koostisosi, seoseid teiste alamsüsteemidega ja teed praktikasse. Tähelepanu keskpunktis on majandusteaduse roll ühiskonna majandusliku ja sotsiaalse progressi tagamisel. Kaas: Ludvig Kruusmaa. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 2000 eks. 96 lk. Hind 40 kop.

ТАЛЛИНСКИЙ ПОЛИТЕХНИЧЕСКИЙ ИНСТИТУТ.
Tallinna Polütehnilise Instituudi 50. aastapäevale pühendatud brošüüri on vene keelde tõlkinud I. Sokolova, kaas: P. Kass. Illustreeritud fotodega. Kirjastus «Perioodika». Trükitud 7000 eks. 80 lk. Hind 45 kop.

J. Borissov, L. Vassilevskaja. ALKOHOL JA LAPSED.
Sarja «Teadus ja tervis» kuuluvas brošüüris kirjeldatakse drastiliste näidete varal alkoholikuist vanemate hukatuslikku eeskuju nende järeltulijatele, räägitakse alkoholi ülimalt kahjulikust mõjust laste ja noorukite arenevale organismile, nende kehalisele ja vaimsele tervisele, isiksuse kujunemisele. Vene keelest tõlkinud I. Rajasaar, kaas: H. Puzanov. Kirjastus «Valgus». Trükitud 15 000 eks. 48 lk. Hind 15 kop.

KULTUURIOLIKOOL. Esteetika. Kultuur. Kirjandus. Kunst. Muusika. Teater. Filmikunst. Fotokunst.
Kõnesolev väljaanne jätkab 1979. a. ilmunud samanimelist bibliograafianimestikku. Selles loetletakse 1979. a. jaanuarist kuni 1985. a. juunini Eesti NSV-s avaldatud raamatuid ja artikleid, milles käsitletakse pealkirjas mainitud teemasid. Nimestik on määratud kultuuriülikooli kuulajatele ja kõigile teistele kultuurihuvilistele. Koostanud Krõõt Liivak, kaas: L. Tamm. Fr. R. Kreutzwaldi nim. Eesti NSV Riikliku Raamatukogu väljaanne. Trükitud 1200 eks. 144 lk. Tasuta.

Адду Муст. ИСТОРИЯ ГОРОДА СИНДИ И ФАБРИКИ ИМЕНИ 1 ДЕКАБРЯ. 1833—1983.
ELKNÜ preemiaga autasustatud monograafia «Sindi linn ja 1. Detsembri nimeline Vabrik 1833—1983» on vene keelde tõlkinud M. Raudar, kaane kujundanud P. Kass. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 1000 eks. 264 lk. Hind 1.20 rbl.

Heino Möller. PÕLLUTÖÖDE KVALITEET JA PÕLLUKULTUURIDE SAAGIKUS. Raamat on eelkõige mõeldud õppevahendiks EPA üliõpilastele. Kaane kujundanud Tõnu Aru. Kirjastus «Valgus». Trükitud 3000 eks. 80 lk. Hind 20 kop.

«EESTI KOMMUNIST» nr. 2.
Avaldab Eestimaa Kommunistliku Partei XIX kongressi materjalid. NLKP XXVII kongressile pühendatud lehekülgedel «Üldparteiline, üldrahvalik arutelu» võtavad sõna sotsialistliku töö kangelane, EKP Pärnu Rajoonikomitee esimene sekretär Valter Udam, V. Kingissepa nim. TRA Draamateatri direktor, Eesti NSV teeneline kunstnik Mati Klooren jt. Lugejate ja toimetuse küsimustele vastab seekord Eesti NSV Helileojate Liidu juhatuse esimees, Eesti NSV rahvakunstnik Jaan Rääts. rubriigis «Kultuuriteemadel» on antud filol.-dr. Harald Peebu artikkel «Friedebert Tuglas eesti kultuuriloos». 64 lk. Hind 25 kop.

«MEIE REPERTUAAR» nr. 2.
Avaldab näiteringidele Afanassi Salõnski kahevaatuselise näidendi «Maria», rahvatantsijatele Kai Leete loodud eesti tantsu segarühmale «Tõrges tüdruk» ja eesti tantsu naisrühmale «Siia-sinna polka» kirjeldused. Muusikaveergudel on solistile V. Iljini «Naerge, naerge valjult, lapsed», H. Hindpere «Hommik ootab päeva» (H. Karmo), P. Raigi «Põldurivalss» (V. Kollin) ja R. Paulsi «Roheline tuli», naisansamblile F. Mandre «Minu kodu on siin» (H. Karmo) ja meesansamblile Joh. Tamvergi «Meeste laul» (H. Karmo). ENSV Rahvaloomingu ja Kultuuritöö Teadusliku Metoodikakeskuse väljaanne. 64 lk. Hind 40 kop.

RÖÖMURÖNGAID PUHUDES

Vaevalt nüüd enam keegi täpselt mäletab, millal ja mis asjaoludel sai temast suitsumees või ... naine. Kui vaja, leitakse põhjendus alati: kes liigse kehakaalu tõttu, rasvumiskartuses, kes, et meheliku-daamilikum näida, kes valutava hamba või liigse stressi pärast. Mõnikord saab asi alguse autoriteetidest: kõvera piibuga Einstein või paberossiga Majakovski seisavad paljudel silmade ees.

Mina ajasin oma lakkamatu suitsunälja putukate kaela. Elasin kord telgis, suure mäe jalamil. Hommikul ärgates oli suu ümber võõramaiste putukate rant, suitsumeestel aga polnud midagi. Seepärast hakkasin ka endale tubakavingu juurde tegema.

Ma ei tea, kas see asi täpselt nii oli, seda enam, kas see oli just ainuke võimalus pääseda tüütavatest putukatest. Kuid küllap oli eksootilistel öölendlejatel osa loo sünnis, mida olen korduvalt teistele rääkinud ja mida ka lõpuks ise uskuma hakkasin. Ükspuha, kas ses loos on tegemist tõsielu või väljamõeldisega, on tal põhi all: kõik algab proovimisest.

Igaüks usub oma tugevasse natuuri, korda-paar, mõni suits veel rohkemgi ei tee mehele midagi. Külge jääb ja harjumuseks saab see vaid teistele, nõrkadele. Asi hakkab tasapisi sujuma, suits ei aja enam pööritama, köhima. Varsti tundub, et sündisidki siia ilma, sigarett sõrmede vahel. Ilma selleta ei klapi enam ükski töö ega seltskond. Kohvil pole õiget maitset, kui sinna juurde ei saa suitsu tõmmata, ajalehest on ilma paberossita võimatu aru saada. Mitte mingit tööd ei saa alustada ilma suitsuta, selle lõpetamist tuleb kindlasti tähistada ühe põhjaliku piibuga. Mõtte intensiivsust kolju sees annab visuaalselt kujutada eralduvate suitsupilvede suurusega.

Kõige mõnusam on aga ebameeldivaid asju või mõnda vastikut tööd suitsupausidega siluda. Puhkemomentidel põleb sigarett kaua, kaua. Võin oma kogemustest kinnitada, et tavalist «Ekstra» sigaretti saab sel puhul 15—20 minutit põletada. Natukese aja pärast annab samal põhjusel pausi korrata, nii saab päeva kenasti õhtusse. Suitsupaus pole ju looderdamine! Vaat kui niisama istutaks, siis saaks asjale kohe teise tõlgenduse anda.

Palju sigarette kulub ka taksot või bussi oodates, pärast sööki, lõpuks ka roogade vahel. Õhtul ei tule uni ilma suitsuta, hommikul ei virgu, ei alga päev ilma korraliku sigaretita.

Suitsetajaks, nikomaaniks ei taha inimene end kaua tunnistada. Säilib kindel usk, et see pole veel harjumuseks saanud, et kui vaid tuju tuleb, võib tubakast iga hetk lahti öelda. Veendumus oma sõltumatusest püsib tavaliselt tarbeni maha jätta.

Kuid milleks maha jätta? Paljudel juhtudel mõistus küll ütleb, et tuleks loobuda, aga kui puudub karjuv vajadus, pole ka kuskile kiiret. Juhtusin olukorda, mil lõppesid kõik suitsud. Uute saamist polnud mitu kuud loota. Leidsime kaaslastega mõned kastid riknenud paberosse, mis olid üle kümne aasta vanad. Pärast sellise suitsu tõmbamist tekkis kopsudes valu, selle kontuurid võis pliiatsiga ribide peale joonistada. Uskusime meestega, et pikapeale harjume ka riknenud paberosse suitsetama, ja harjusimegi. Maha jätta ei kavatsenud keegi.

Ma ei usu, et jutud suitsetamise kahjulikkusest võivad suitsumeest mingis suunas mõjutada. Südamehaigused, haavandtõved, kopsuvähk pole tervele tubakapõletajale sugugi päevakohased teemad. Inimesi sureb ju iga päev ning iga minut, küll suitsetajaid ja küll selliseid, kes pole elus isegi sigaretilõhna tundnud. Nende faktide toel leiab suitsumees kohe väljapääsu. Pealegi näitab praktika, et tubakamürk mõjub igale inimesele isemoodi. Mõned paneb kiiresti põdema, teistele aga ei tähenda midagi. Kõik usuvad loomulikult, et nad teise rühma kuuluvad.

Siinkohal meenub üheksakümne kahe aastane Poola professor, kes istus täissuitsetatud toas, piip suunurgas ajas pidevalt vingu juurde nagu katkise lõõriga ahi. Oli põhjust küsida, kas tubakas tervise peale ei käi.

«Oli selline juhus,» meenutas professor. «Aga see sündis, kui olin viieaastane.»

Nii, et «kutselise tõmbaja» periood kestab mõnikord vägagi kaua. Pole vist tubakapõletajat, kes poleks näiteks kaheksümne aasta jooksul mõelnud kordagi mahajätmisele. Oma parimast sõbrast ja truimast kaaslasest tekib mitmelgi puhul tüdimus. Leiad, et suitsetamine röövib aega ja mõtteid, seob sind tuhande nähtamatu niidiga. Need annavad kohe tunda, kui püüad vähegi iseseisvust saavutada.

Kahtluseminutitel märkad järsku plärumehe paratamatuid «kõrvalsaadusi» — põletusauke riietes, tuhahelbeid laual ja põrandal, vedelema jäänud konisid, leiad taskutest tubakapuru. Näed kollaseks tõmbunud aknakardinaid, tolmunud raamatuid, aimad, et kõik see on lendu pääsnud su kopsudest. Arvad, et oled leidnud seletuse, miks ükski hambapasta enam su hambaid ei valgenda ja miks iga väiksemgi bronhihäire paneb sind pisarateni läkastama. Et suitsetaja ei tunne lõhnu, siis jääb tajumata, millist läpatist levitavad konid tuhatoosis, riided, haihtunud suits kinnises ruumis, hingeõhk. Ka see jääb tavaliselt arvesse võtmata, et keskmise klassi sigarette tõmmates kulub umbes kümme rubla kuus. Vanaaastaõhtul pole sa aga elus veel kordagi 120-rublast kingitust saanud.

Ehk häälestavad suitsetamise vastu ka sinu sõbrad-nikomaanid. Elasin kord ühes toas mehega, kes kiskus vahetpidamata «Belamori». Tal oli kombeks läbinätsutatud paberossikonid iga ettejuhtuva mööblitüki külge kinni vajutada. Võib vaid kujutleda, milliseid korvamatuid väärtusi pidi mehel olema, et säilitada sellise harjumuse juures veel normaalne läbisaamine naisega ja heanaaberlikud suhted ämmaga. Ta oli tõesti kuldaväärt inimene. Vaatamata igale poole kinni kuivanud konidele, ei tulnud samuti meil ette ühtegi halba sõna.

Mahajätmismeeleolusid võib tugevasti mõjutada ka ümbrus. Tähelepanelikult ringi vaadates annab kergesti avastada, et ikka vähemaks jääb suitsetavaid sõpru. See tegevus pole tänapäeval enam eriti moes, mõnes ringkonnas peetakse suitsetamist ebasoliidseks, isegi vulgaarseks. Paljud, kelle jõudlust ja tahet kõrgesti hindad, on just mittesuitsetajad.

Pikapeale hakkab seesmine protest üle parda ajama. Eneseuhkus langeb allapoole nulli. Tunned end alandatuna, õnnetu katsehiirena, kelle teatavasse närvikeskusesse impulsse antakse, mis mõnu tekitavad. Sa tahad neid ärritusi sööma-ta ja magamata, ükskõik mille nimel, lõputult vastu võtta.

Nüüd sünnib raudne otsus: maha jätta ja kõik. Selle täitmisega on muidugi aega. Iga asja annab edasi lükata homsele, järgmise esmaspäevani, kuu esimeseni, sünnipäevani, uue aastani. Põhjenduste hulk on proportsionaalne suitsunäljaga.

Suitsetamise võõrutamiseks tuntakse mitmeid teid. Sa valid muidugi kõige parema meelega need, mis raskemini kättesaadavad: nõelravi, hüpnoosi, välismaa nikotiinivastased tilgad. Neid ei hakka sulle keegi koju kätte tooma. Aga sina oled nõus ootama, kuni asi niikaugele areneb, et vastavat abi leidub igalt tänavanurgalt. Ka eriline närimiskummi olevat leiutatud. Tuleb ainult oodata, millal see müügile jõuab. Seni aga võib närvide rahustamiseks suitsetada.

Kui ettekäänded kaotavad efektiivsuse ja ikka veel säilib kange tahtmine suitsetamisest loobuda, tuleb asuda lubadust täitma. Väga harva sünnib see poole paki pealt, sest ühegi nikomaani süda ei luba meelepärasel kraamil kaotsi minna. Kodus leidub oma kümmekond pakki mustade päevade varusid. Ka need peab ära tõmbama. Kui siis lubadus pole ununenud ja otsus on endiselt kindel, loobutakse järgmise sammuna sigarettide ostmisest. Sõbrad muidugi ei tea sinu otsusest midagi, nemad jätkavad sulle pakkumist, ja kui nad ei paku, siis küsid ise. Endisest põhimõttelisest džentelmenist saab üleöö deklasseerunud suitsumanguja. Tasapisi lähevad käiku ka kunagi unustatud konid ning sahtlinurka kogunenud tubakapuru. Ühe sügava mahvi mõnust annab mitu tundi unistada. Kadestad neid, kes ilma piiranguta suitsetavad, kirud end fakiiriks ning ei leia suitsunäljas kuskilt asu. Nätsutad närimiskummit, imed karamellkompvekke, peatselt leiad, et selle tegevuse vahele kõlbab hästi ka mahv suitsu ...

Lõpuks pääsed eesmärgile õige lähedale: kulutad vaid ühe sigareti päevas. Aga niipea, kui läheneb «suitsutund», sageneb pulss, tõuseb närvilisus, kõrvad lähevad tuliseks ja käed hakkavad värisema. Ühe sigareti rõõmudesse koonduvad kogu päeva piinad ja ootused. Siit edasi seisab ees otsustav müür.

Jõudsin kord ühe sigareti piirini ja pidasin seda kurssi mitu päeva. Sõbrad tahtsid mind raskest punktist edasi aidata ja sokutasid minu lauale seeria kiudoptika abil tehtud värvipilte kopsudest. Terve inimese kopsude välispinna kate meenutas piltidel hästi hooldatud muru, suitsetaja omad aga tuletasid meelde rabamaastikku pärast suurvett, kus tulvavood on rohu maha tallanud, segipaisatud mätaste vahel aga haigutavad laukad. Pilt oli nii kole ja masendav, et ajas mind metsikult närvi. Tuntud ihad murdsid enesevalitsemistammi maha. Enda rahustamiseks tõmbasin järjest pool pakki sigarette. Ma ei tahtnud enam mõelda kopsudele, mis on minu pilgu eest varjul ja pole mulle seni veel mingit häda teinud. Kui nad on sellised nagu piltidel, siis on juba pöördumatult hilja ja minu enesepiinamisest pole enam mingit kasu. Meenus ühe vanamehe filosoofia. Kui ta läkastades ja köhides oma piibutõbi luristas, küsisin temalt, kas poleks ülepea mõtet see asi maha jätta.

«See võtab vähemalt aasta aega,» teadis taat. «Võib-olla on mul nii palju elada jäänudki. Ei hakka mina oma viimaseid päivi suitsunäljaga mürgitama.»

Need arutlused andsid kindlust rahuliku südamega edasi tõmmata.

Lõpp suitsumõnudele tuli äkki. Üks arst lihtsalt ütles, et enne kui ma pole suitsetamist maha jätnud, pole mõtet mind korralikult läbigi vaadata, räägimata ravimisest. Nõue esitati kindlas kõneviisis ilma ühegi omadussõna ja kiillauseta. Ei jäänud muud võimalust kui sedasama lihtviisiliselt täitma hakata. Suits, mis tohtri juurde minnes pakki jäi, seisab seal tänapäevani.

Võõrutamine oli muidugi piinarikas aeg. Kuid ma ei vajanud nõelravi ega hüpnoosi, tablette ega nätsu. Ega need füüsilised kannatused nii hullud olegi. Hoopis raskem oli muuta eluviisi. Tuli harjuda sööma, kohvi jooma, magama minema, tööd tegema, mõtlema ilma suitsuta. Tee tagasi mittesuitsetajate peresse oli täis verstaposte: mida rohkem neid selja taha jäi, seda lähemale tuli eesmärk. Kaua nägin ühte ja sama unenägu, et ma suitsetan taas. Ärkasin seepeale alati kahjuvalust, et olen nii palju pingutusi ühe sigaretiga nulliks teinud.

Siis jõudis kätte aeg, mil tuli end hakata harjutama mittesuitsetaja rolliga. Kunagistest ringitõmbajatest, viinaninadest ja nikomaanidest saavad pahatihti, kui vanus ja tervis enam ei luba, moraalivalvurid, marukarsklased ja teatraalsed suitsuvihkajad. Püüdsin seda teed mitte minna, kuigi täissuitsetatud ruum just meeldivalt ei lõhna. Ulatan oma suitsumehest külalisele alati tuhatoosi, tundes sellest žestist ise mõnusat üleolekut ja ... lootes ka võõra delikaatsusele.

Ma ei tea, kui suurt kasu oli suitsetamise mahajätmisest minu tervisele. See ju kohe välja ei paista, ükski inimene enda sisse ei näe, pealegi pole ma arst. Ka vanaaastaõhtuti, kuigi neid on juba mitu mööda läinud, pole ma märganud arvetest üle jäänud sada kahtekümmend rubla.

Kuid ühest asjast saab küll päris kindlasti rääkida. See on sõltumatus. Nüüd ei ole mul vaja iga kord uksest välja minnes kontrollida, kas suitsupakk on taskus, kas sigarette jätkub, pole vaja lunida mõnda müüjatari, et ta minu marki hoiaks, lasta end solvata kohtades, kus suitsetada ei lubata, hajameelsusest aga oled süüdanud sigareti. Mul pole tarvis mõnes kohas iga paarikümne minuti tagant käia väljas suitsu tegemas. Nüüd suudan kõike teha ilma sigaretita. See on teine stiil, sõltumatu elu selles peituvate rõõmudega. Kuigi, jah, eks rõõmus ole ka terake kibedust pöördumatult minevikku kadunud päevade pärast, mil võis muretult riknenud paberosse pahvida. Aga vaevalt üks inimene rõõmu ehedal kujul leiabki!

ENN KREEM

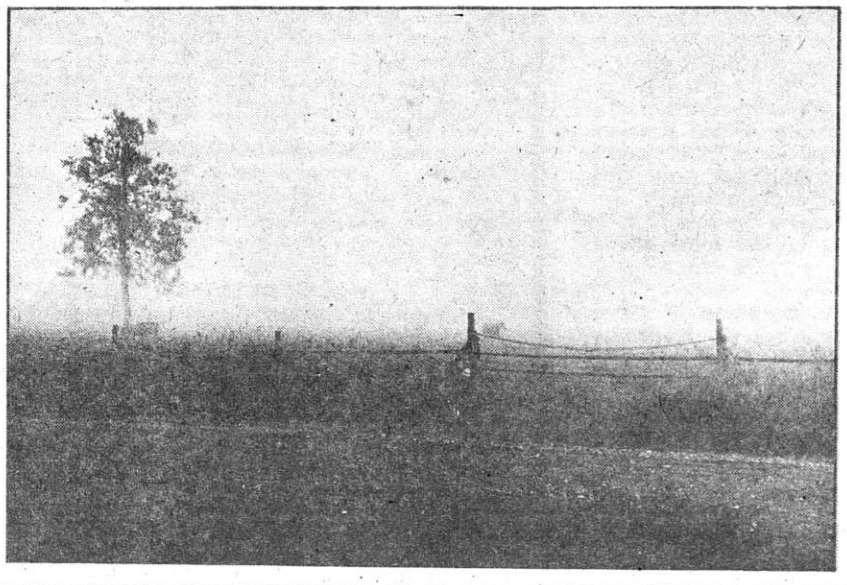

Märtsikuu jooksul võib Noorsooteatris (Lai t. 23) tutvuda **Toomas Kaasiku** fotonäitusega. Seinal on peamiselt portreed ja loodusvaated. Tema töid on tutvustatud vabariiklikel, üleliidulistel ja rahvusvahelistel näitustel. Toomas Kaasik on RTE «Kodu» fotograaf. Fotol: «Maastik».

«СИРП Я ВАЗАР»
(«Серп и молот»)
Индекс 69786

TOIMETAJA ASETÄITJA E. ANUPÕLD
TOIMETUSE KOLLEEGIUM: E. ANUPÕLD (toimetaja asetäitja), V. HERKEL, J. KANGILASKI, K. KIISK, M. MIKIVER, I. MOSS, L. REMMELGAS, J. RÄÄTS, A. TAMM, I. TORN, P. UUSMAN, D. VAARANDI.

Toimetus: 200 031 Tallinn, Gagarini pst. 30, postiaadress: 200 090 Tallinn, Peapostkontor, postkast 388. Telefonid: toimetaja — 44 14 16, toimetaja asetäitja — 60 19 24, vastutav sekretär — 60 17 03, publitsistika- ja kultuuritöö osakond — 44 30 05, kunsti- ja huumoriosakond — 60 19 05, kirjandusosakond — 60 18 83, muusikaosakond — 60 18 22, teatriosakond — 60 12 46, masinakiri — 60 27 93. «Sirp ja Vasar» ilmub kord nädalas. Tellimishind kolmeks kuuks 1 rubla ja 29 kop. Üksiknumbri hind 10 kop. Väljaandja kirjastus «Perioodika», Tallinn, Pärnu mnt. 8.
«Сирп я вазар» («Серп и молот») орган Министерства культуры и творческих союзов Эстонской ССР. Издательство «Периодика», Таллин, Пярнуское шоссе, 8.
EKP Keskkomitee Kirjastuse trükikoda, Tallinn, Pärnu mnt. 67-a.
MB-03119 Maht 4 trükipoognat. Tiraaž 80 400. Tellimise nr. 1000
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10